

NILS JOHAN STOA:

ARKIVMATERIALE FRA
DANSK-NORSKE SIVILE SENTRALINSTITUSJONER FØR 1814

NORSK ARKIVFORUM

NR 9

NILS JOHAN STOA

ARKIVMATERIALE FRA
DANSK-NORSKE SIVILE
SENTRALINSTITUSJONER
FØR 1814

ARKIVARFORENINGEN

OSLO 1989

Norsk arkivforum er en skriftserie
utgitt av Arkivarforeningen,
c/o Riksarkivet, Oslo

Redaktør

Knut Skistad

Arkivarforeningen, 1989

Trykt i Riksarkivet, Oslo

ISBN 82-548-0024-3(hft)

ISSN 0800-3106 (hft)

F O R O R D

Dette nummer av Norsk Arkivforum er en oversikt og bruker-veiledning vedr. arkivene etter den dansk-norske sivile sentraladministrasjon før 1814 (Danske Kanselli og Rentekammeret og derfra utskilte institusjoner). Forfatteren er tidligere arkivar i Riksarkivets Eldre avdeling, og boka gir først og fremst en innføring i arkivserier her i Riksarkivet. Den inneholder imidlertid også opplysninger om arkivmateriale i det danske Rigsarkiv og om materiale tilgjengelig på mikrofilm. Vi tror at boka vil være et nyttig hjelpemiddel både for ulike kategorier av arkivbrukere og for arkivpersonale. De rent administrasjonshistoriske avsnitt gir nyttig veiledning i dansketidens ofte innfløkte administrative forhold.

Redaksjonskomite for Norsk Arkivforum er førstearkivarene Kjell J. Bråstad, Statsarkivet i Kristiansand, og Gunnar Thorvaldsen og Knut Skistad, begge Riksarkivet. De to sistnevnte bærer ansvaret for nærværende skrift.

INNHold:

INNLEDNING 1

KAP. 1	GENERELT OM DE ELDRE ARKIVENE
1.1	Ordningsprinsipper 3
1.2	Saksbehandling og arkivdanning i regjeringskollegiene 4
1.2.1	Journaler 4
1.2.2	Forhandlingsprotokoller 6
1.2.3	Forestilling, referat og kongelig resolusjon 6
1.2.4	Ekspedisjon og kopibøker 7
1.2.5	Arkivering 8
KAP. 2	REGJERINGSKOLLEGIENES FORRETNINGS-OMRÅDER
2.1	Tiden før 1660 9
2.2	Tiden etter 1660 9
2.2.1	Forordning 19.1.1661 10
2.2.2	Patent 10.3.1700 11
2.2.3	Plakat 20.2.1717 12
2.2.4	Opprettelse av nye kollegier. Ressortendringer 13
2.2.5	Struenseeperioden 1771-73 15
2.2.6	Forordning 20.10.1773. Forretningsområdene etter Struensee 16
KAP. 3	DANSKE KANSELLI
3.1	Kanselliet før 1660 19
3.2	Kanselliet 1660-1699 19
3.3	Kanselliet 1699-1771 20
3.4	Kanselliet 1771-1773 21
3.5	Kanselliet 1773-1799 21
3.6	Kanselliet 1800-1814 22
3.7	Forretningsgang, bokføring og arkivering i Kanselliet 23
3.8	Kanselliets ad mandatum-ekspedisjoner 26
3.9	Danske kansellis arkiv 27
3.9.1	Kongelig resolusjon 27
3.9.2	Kongelig ekspedisjon 29
3.9.3	Kanselliekspedisjon 31
3.9.4	Henlagte og uavgjorte saker 32
3.9.5	Kollegial behandling og bokføring av innkomne saker 32
3.9.6	Diverse materiale 35
3.9.7	Danske kansellis skapsaker 37
3.9.8	Grensearkivet 1610-1769 38

- KAP. 4 MISJONSKOLLEGIET
- 4.1 Misjonskollegiet 1715-1814 39
 - 4.2 Misjonskollegiets arkiv 39
 - 4.2.1 Ekspedisjon 39
 - 4.2.2 Kollegial behandling og innkomne saker 40
 - 4.2.3 Regnskap 40
- KAP. 5 GENERALKIRKEINSPEKSJONSKOLLEGIET
- 5.1 Generalkirkeinspeksjonskollegiet 1737-91 42
 - 5.2 Generalkirkeinspeksjonskollegiets arkiv 42
 - 5.2.1 Ekspedisjon 42
 - 5.2.2 Kollegial behandling og innkomne saker 42
- KAP. 6 KOMMISSJONEN OG DIREKSJONEN FOR UNIVERSITETET OG DE LÆRDE SKOLER
- 6.1 Kommissjonen for universitetet og de lærde skoler 1790-1805 og Direksjonen for universitetet og de lærde skoler 1805-14 44
 - 6.2 Kommissjonens og Direksjonens arkiv 44
 - 6.2.1 Kongelig resolusjon 44
 - 6.2.2 Ekspedisjon 45
 - 6.2.3 Kollegial behandling og innkomne saker 45
 - 6.2.4 Universitetet i Christiania 46
 - 6.2.5 Forskjellige saker 46
- KAP. 7 KARANTENEDIREKSJONEN
- 7.1 Direksjonens opprettelse 48
 - 7.2 Karantenedireksjonens arkiv 48
- KAP. 8 TYSKE KANSELLI/UTENRIKSDEPARTEMENTET
- 8.1 Administrasjon av utenrikssaker inntil 1814 49
 - 8.2 Tyske kanselli/Utenriksdepartementets arkiv 49
- KAP. 9 RENTEKAMMERET
- 9.1 Rentekammerets organisasjon og forretningsområde 51
 - 9.1.1 Rentekammeret før 1660 51
 - 9.1.2 Skattkammeret 1660-79 51
 - 9.1.3 Rentekammeret 1679-1771 52
 - 9.1.4 Finanskollegiet og Norske kammer 1771-73 52
 - 9.1.5 Rentekammeret 1773-1814 53
 - 9.2 Finanssakene (utgiftsforvaltningen) 53
 - 9.3 Rentekammerets sekretariat, kontorer og forretningsgang 54

9.3.1	Kammerkanselliet	54
9.3.2	Forretningsgang og arkivering	55
9.4	Kammerkanselliets arkiv	58
9.4.1	Kongelig resolusjon	58
9.4.2	Kongelig ekspedisjon	59
9.4.3	Kollegial behandling og korrespondanse	64
9.4.4	Andre pakkesaker	65
9.5	Interimsrentekammeret i Kolding og Rendsborg	65
9.6	Renteskriverkontorenes arkiv	65
9.6.1	Kopibøkene	66
9.6.2	Innkommne brev, journaler og journalsaker	66
9.6.3	Kongelige resolusjoner	67
9.6.4	Renteskriverkontorenes ressort	68
9.7	Rentekammerets regnskap	73
9.7.1	Revisjon og desisjon	73
9.7.2	Generelt om Rentekammerets regnskap	73
9.7.3	Lensregnskap	74
9.7.4	Hovedkasseregnskap	75
9.7.5	Fogderegskap	78
9.7.6	Andre regnskap	79
9.8	Rentekammerets realistisk ordnet avdeling	86

KAP. 10 GENERALTOLLKAMMERET

10.1	Kollegiets opprettelse	95
10.2	Kollegiets ledelse og forholdet til Rentekammeret og Kommersekollegiet	95
10.3	Kollegiets forretningsområde	96
10.4	Sekretariat og kontorer	96
10.5	Kollegiets forretningsgang	97
10.6	Kammerrett	98
10.7	Generaltollkammerets arkiv	100
10.7.1	Kongelig resolusjon	100
10.7.2	Kongelig og kollegial ekspedisjon, kollegial behandling	100
10.7.3	Kontorenes arkiv	103
10.7.4	Forskjellige pakkesaker	104
10.7.5	Generaltollkammerets regnskap	106

KAP. 11 KOMMERSEKOLLEGIET

11.1	Kollegiets opprettelse	108
11.2	Kommersekollegiet 1735-1814	108
11.3	Kommersekollegiets forretningsområde	109
11.4	Kommersekollegiets kontorer	110
11.5	Kommersekollegiets arkiv	112
11.5.1	Kongelig resolusjon	112
11.5.2	Kongelig ekspedisjon	113
11.5.3	Kollegial saksbehandling og korrespondanse	114
11.5.4	Brannforsikring	117
11.5.5	Sjøpass	119
11.5.6	Diverse	120

KAP. 12 FINANSINSTITUSJONENE

- 12.1 Ekstraskatten 1762-82 122
- 12.2 Glassverkssaker 1770-1815 122
- 12.3 Bergverkssaker 1770-86 123
- 12.4 Banksaker 1785-1813 123

KAP. 13 GENERALPOSTAMTET

- 13.1 Generalpostamtet 1711-1808 og
 Generalpostdireksjonen 1808-14 124
- 13.2 Generalpostamtets arkiv 126
- 13.2.1 Kongelig resolusjon 126
- 13.2.2 Kontorarkivene 126

FIGURER:

- 2.1 Rentekammeret, Generaltollkammeret,
 Kommersekollegiet og Bergverksdirek-
 toriet 1660-1814 17
- 2.2 Danske kanselli og utskilte/under-
 ordnede institusjoner 1660-1814 18
- 9.1 Geografisk ressort i norske renteskriver-
 kontorer 1680-1814 69
- 10.1 Norske og dansk-norske kontorer
 i Generaltollkammeret 1760-1814 99
- 11.1 Kommersekollegiets kontorer
 1735-1814 111
- 13.1 Generalpostamtets kontorer 1720-1814 125

INNLEDNING

Arkivene fra de dansk-norske regjeringsinstitusjonene er blant de aller viktigste og mest brukte kildene til norsk rikshistorie og lokalhistorie i tiden før 1814. Men disse kildene er ikke alltid enkle å benytte. De eldre arkivene kan fortone seg som en innfløkt materie der det er problematisk å se sammenhengene innenfor og mellom de forskjellige bestanddeler. For brukeren er det vanskelig å få oversikt over hva slags materiale som finnes, det er uklart hva de ulike arkivseriene består av, hva de inneholder og hva de kan brukes til.

Denne boka har som mål å informere om disse arkivene, å gi bedre oversikt og å gjøre materialet lettere tilgjengelig - for fagmannen og for amatøren. Boka er tenkt som en elementær, men grunnleggende brukerveiledning. Den er ikke skrevet for arkivpersonale, men retter seg mot det arkivbrukende publikum i sin alminnelighet: forskere, studenter, bygdebokforfattere, lokalhistorikere, slektsgranskere, historielagsmedlemmer, lokalhistoriske samlinger, bibliotek, museer, m.m. Først og fremst vil oversikten tjene som et praktisk hjelpemiddel ved arkivundersøkelser og kildestudier, men et stykke på veg vil den også gi en generell innføring i arkivkunnskap. Både nybegynnere og mer rutinerne arkivbrukere vil forhåpentlig ha nytte av framstillingen slik den nå foreligger - dens mangler og ufullstendighet til tross. For forfatteren har det vært et spørsmål om å publisere stoffet slik det nå foreligger, eller la det hele ligge på ubestemt tid.

Framstillingen gir en innføring i Riksarkivets arkivsamlinger fra de dansk-norske sivile sentralinstitusjonene i foreningstiden. Fra før finnes det lite litteratur om dette som er beregnet på det alminnelige arkivpublikum. I Danmark har man utgitt "Dansk centraladministration i tiden indtil 1848" (Dansk Historisk Fællesforening 1982) og "Rigsarkivet og hjælpemidlerne til dets benyttelse, bd. I" (Rigsarkivet 1983). Disse håndbøkene gir nyttige opplysninger også i relasjon til det norske materialet, men ellers er den foreliggende litteratur fragmentarisk og vanskelig tilgjengelig. Sentrale punkter i den eksisterende litteratur er sammenfattet og innarbeidet her; ellers er framstillingen basert på kataloger og på undersøkelser direkte i arkivmaterialet.

Framstillingen tar konkret utgangspunkt i selve arkivmaterialet. Den tar for seg de ulike arkivseriene og viser hva de består av, hvordan de er bygd opp og hva de inneholder. Slike beskrivelser vil i liten grad fremgå av de enkelte arkivkatalogene. På den annen side vil katalogene i regelen inneholde detaljopplysninger, og må derfor konsulteres for uttømmende oversikt. Ved omtalen av de enkelte arkivseriene er det vist til vedkommende arkivkatalog. Katalognumrene refererer til oversikten i "Norske arkivkatalogar" (NAVF 1982). Når det gjelder materiale i det danske Rigsarkiv (DRA) blir det for hver institusjon vist generelt til vedkommende nr. i serien av Rigsarkivets vejledende arkivregistraturer.

For arkivbrukeren er det også nødvendig med en viss kunnskap om hvorfor og hvordan arkivmaterialet er blitt til. Enkelte hovedtrekk i den arkiv- og administrasjonshistoriske bakgrunnen er derfor trukket opp. Av plasshensyn er det ikke tatt med noen oversikt over administrasjons- og arkivhistorisk litteratur. Det vises i stedet til slike opplysninger i "Norske arkivkatalogar". Der finnes også oversikt over det av arkivmaterialet som foreligger trykt.

Bare sivile sentralinstitusjoner som er representert i Riksarkivet er med i framstillingen. Disse institusjonene har også arkivmateriale i det danske Rigsarkiv (DRA); både felles dansk-norske serier og rene norske serier. De mest sentrale deler av dette materialet er det tatt med opplysninger om her. Dette er gjort for å gi oversikt over hva slags kildetilfang som totalt sett finnes, og for å vise sammenhengen og helheten i forvaltningsapparat, administrative prosesser og arkivmateriale. Institusjoner som bare er representert i DRA er derimot utelatt i framstillingen.

De forskjellige institusjoner og arkivserier vil ikke være like inngående omtalt. Danske kanselli og Rentekammeret har fått mest omfattende gjennomgang. I kildesammenheng er dette de viktigste arkivskaperne. Arkivene her er de mest omfangsrike, sammensatte og innholdsrike, ettersom Kansellet og Rentekammeret er de eldste av regjeringskollegiene og fordi deres virksomhet spente over store og svært varierte saksfelt.

1. GENERELT OM DE ELDRE ARKIVENE

Arkivene er blitt til gjennom den virksomhet institusjonene har utøvd. Arkivene gjenspeiler denne virksomheten; de kan nyttes til å rekonstruere den, og dermed også de forvaltningsmessige og samfunnsmessige forhold som virksomheten har knyttet seg til. Motsatt er kjennskap til institusjonenes virksomhet en forutsetning for å sette seg inn i, og gjøre seg nytte av deres arkiver.

Selve arkivmaterialet - måten dette er ordnet på og hvilke opplysninger det inneholder - henger nøye sammen med de saksområder som hører under institusjonen, med dens organisasjon og med de administrative rutiner og saksbehandlingsprosedyrer den har fulgt.

1.1 Ordningsprinsipper

Tidligere ble arkivmaterialet ofte ordnet etter emne når det kom arkivinstitusjonene i hende. Dokumenter og protokoller av forskjellig opphav ble samlet og plassert for seg, uavhengig av den sammenheng de opprinnelig hørte hjemme i. Oppmerksomheten var fokusert på enkelt dokumenter, ikke på arkiver. Tilsynelatende var dette en grei og brukervennlig framgangsmåte. Tanken var at man på denne måten lettere skulle finne det materialet man trengte, uten å måtte lete seg møysommelig fram på mange forskjellige steder. Med tiden ble man imidlertid mer og mer klar over ulempene ved en slik ordningsmåte: Økende arkivmengder gjorde slike omordningsarbeider stadig mer uoverkommelige. Dessuten vil et dokument ofte kunne høre hjemme i flere emnegrupper. En plassering som skaper oversikt fra ett synspunkt, kan i andre sammenhenger avskjære muligheten til å finne fram til aktuell dokumentasjon. Videre vil det gjerne gå tapt informasjon, både av saklig og administrativ art, dersom man bryter den "organiske" sammenhengen mellom arkivstykker som representerer forskjellige sider ved samme saksforhold eller ulike stadier i samme begivenhetsrekke.

I arkivinstitusjonene er den kunstige emneordningen nå forlatt, og flere slike samlinger er oppløst og materialet ført tilbake dit det opprinnelig hørte hjemme. Nå søkes proveniensprinsippet (opphavsprinsippet, hjemmehørsprinsippet) gjennomført i arkivordningen. Dette innebærer at de enkelte institusjoners og kontors arkiver holdes for seg, uten å blandes med andre arkiver. Videre blir arkivene fortrinnsvis ordnet på den måte institusjonen/kontoret selv har ordnet materialet - slik det har blitt til gjennom den administrative prosess. Proveniensprinsippet innebærer på denne måten at selve arkivdanningen og den innbyrdes sammenhengen mellom arkivstykkene er blitt avgjørende for ordningsmåten i arkivinstitusjonene.

Ordning etter proveniens har blant annet den fordel at institusjonens egne hjelpemidler - registre, journaler, m. m. - kan benyttes til å finne fram i arkivene. Tanken er at de ordninger og systemer som har vært hensiktsmessige for arkivskaperen, også vil være hensiktsmessige for ettertidens brukere.

For arkivbrukeren får dermed administrasjons- og institusjonshistorien avgjørende betydning: Ved å kjenne de enkelte institusjoners arbeidsområder (ressorter) og arbeidsmåter, vil man også vite hvor og hvordan man skal søke det aktuelle materiale. Proveniensordningen stiller på denne måten kunnskapskrav til brukerne, men den gir til gjengjeld tilfeldighetene mindre spillerom.

1.2 Saksbehandling og arkivdanning i regjeringskollegiene

I det følgende skal vi ta for oss en del grunnleggende trekk ved saksbehandlings- og arkivdanningsprosessen på 16-1700-tallet, og vi skal se på enkelte sentrale begreper i denne forbindelse.

Saksbehandlingen i forvaltningsinstitusjonene ble vanligvis foranlediget av henvendelser utenfra, i form av innkomne brev. Disse innkomne brevene - supplikker, memorialer eller promemoria som de gjerne ble kalt - kunne komme fra private og fra andre institusjoner og embeter. Dessuten kunne henvendelsene være pålegg ovenfra, både fra overordnede organer og fra kongen. I det siste tilfellet dreide det seg om f. eks. kongelige resolusjoner, ordrer og befalinger, reskripter og kabinettorder. Videre kunne saksbehandling også komme i gang på institusjonens eget initiativ.

1.2.1 Journaler

Institusjonene begynte tidlig å føre bøker over sine utgående brev, og på 1700-tallet ble dette også vanlig når det gjaldt de innkomne brevene. Etterhvert som brevene kom inn, ble de registrert i en eller annen form for journal (eg. dagbok). Brevet ble tildelt et nummer (journalnummer), og under dette nummeret ble det innført i journalen. Journalføringen besto i at brevet ble ekstrahert, dvs. at det ble innført en mer eller mindre utførlig ekstrakt av brevetts innhold i journalen. Likedan pleier journalen å opplyse om brevetts avsender, når det er datert og når det er mottatt. Videre blir det gjerne opplyst om når og hvordan saken er behandlet, hvilke beslutninger som er truffet, når brevet er besvart, osv.

Journalinnførselene kan som nevnt være mer eller mindre utførlige, og journalføringen vil i det hele kunne variere en god del over tid og fra institusjon til institusjon. Til journalene er det ofte alfabetiske registre over brevskriverne (personer og institusjoner). Disse registrene er oftest en del av selve journalen,

men de kan også være bundet inn for seg. Registerføringen skjedde fortløpende, slik at navnene er alfabetisert bare etter første bokstav og for øvrig oppført i den rekkefølge brevene ble mottatt. Personer er gjerne registrert etter fornavn. De viktigste brevskriverne har ofte egne rubrikker i registret. Ellers kan registrene være høyst forskjellige innrettet, og de er heller ikke alltid lette å finne fram i.

Journalene er ordnet i kronologiske rekker, ofte med bokstavnnummererte bind: journal A, journal B, osv. Journalbindene kan være avsluttet ved årets utgang, eller de kan strekke seg over flere år, med fortløpende nummerrekke gjennom hele protokollen. I enkelte institusjoner og kontorer ble det ført forskjellige journaler for ulike sakstyper.

Journalnummeret ble også påført selve det innkomne brevet, og på eventuelle vedlegg som hørte til. Vedleggene har gjerne et ad foran journalnummeret. Et fullstendig journalnummer på et brev vil foruten selve tallnummeret også bestå av proveniensi (opplysning om hvilken institusjon/kontor som har mottatt og journalført brevet), samt henvisning til journalbind og/eller årstall. F.eks. betyr T. St. C. J. L. G. No. 1145 at dokumentet er journalført i Rentekammeret, nærmere bestemt i T(rondheim) S(tifts) C(ontor) J(ournal) L(itera = bind) G (= bindets bokstavnummer) N(o) (journalnummer) 1145.

I enevoldstiden har vi å gjøre med to hovedsystemer for journalføring. Disse kalles rentekammersystem og kansellisystem, etter institusjonene de oppsto innenfor. Systemene kom ikke bare til å danne grunnlag for journalføringen, men også for arkiveringen av dokumentene (jfr. nedenfor. For Kanselliets vedkommende skjedde dette først på 1800-tallet).

I Danske Kanselli finner vi regulære journaler først etter 1800 (med unntak for Struensee-perioden 1771-73). For 1700-tallet kan supplikkbøkene (og gratialprotokollene) betraktes som Kanselliets journaler. I supplikkbøkene ble alle innkomne brev registrert under samme supplikknnummer (= journalnummer) dersom de gjaldt samme sak. Alle disse brevene ble innført i protokollen under det nummer saken først hadde fått. I protokollene ble det derfor satt av godt rom under hvert supplikknnummer, for at det skulle være plass til å føre inn flere brev som måtte komme til i sakens anledning. Innkomne brev som ikke angikk en allerede eksisterende sak, ble ført inn under et nytt nummer. I praksis innebærer dette "kansellisystemet" at sakene må søkes etter startpunkt - etter sakens første registrering - i journalen (supplikkboken). Der vil også de øvrige innførsler være å finne.

I "rentekammersystemet" derimot, får alle innkomne brev sitt eget journalnummer - uavhengig av om de angår en allerede eksisterende sak. I disse journalene blir det i regelen vist fram og tilbake til foregående og etterfølgende journalnumre i samme sak (kjedehenvvisninger). I teorien skal man derfor lett og relativt raskt finne fram til samtlige innførsler i en sak, bare man kjenner ett av journalnumrene.

Som nevnt, og som det framgår av benevnelsene, oppsto de to journalsystemene i henholdsvis Danske kanselli og Rentekammeret, og de ble også praktisert i de institusjonene som var underlagt eller ble skilt ut fra disse.

1.2.2 Forhandlingsprotokoller

Som nevnt kan journalene ofte fortelle om hvordan sakene ble behandlet og avgjort. Langt fyldigere opplysninger om saksbehandling og beslutningsprosess vil man ha i slike tilfeller hvor det også ble ført egne møte- eller forhandlingsprotokoller (ofte kalt deliberasjonsprotokoller, av delibere = overveie, forhandle). I slike protokoller vil man f. eks. kunne finne ekstrakter av innkomne og utgående brev, opplysninger om møtedeltakelse, forslag, vurderinger, voteringer, beslutninger og ekspedisjoner som saken har resultert i.

1.2.3 Forestilling, referat og kongelig resolusjon

De viktigste sakene skulle avgjøres av kongen. I denne sammenheng hadde regjeringsinstitusjonene (kollegiene) forestillingsrett, dvs. at ledelsen hadde adgang til kongen for å framlegge (referere) saker som behøvde hans avgjørelse (kongelig resolusjon). Dette foregikk gjerne slik at når saken var ferdigbehandlet i institusjonen, ble det forfattet en skriftlig innstilling som mer eller mindre utførlig gjorde rede for sakens omstendigheter og gav forslag til hvordan den kunne avgjøres. Denne innstillingen - forestillingen (også kalt memorial eller relasjon) - ble underskrevet av kollegiets ledende embetsmenn og forelagt (referert) for kongen. Den kongelige resolusjonen falt når kongen satte sitt egenhendige navnetrekk under en oppsummering som angir selve beslutningen og ofte også et resyme av forestillingens innhold. Den kongelige resolusjonen kunne bli skrevet på selve forestillingen eller på en vedlagt ekstrakt av denne - rotulus. De originale forestillingene m/kongelig resolusjon ble bundet sammen i forestillingsprotokoller, eller relasjons- og resolusjonsprotokoller som de også kunne bli kalt.

Sakene kunne også referes muntlig, uten at det forelå noen skriftlig forestilling. Forestillingene ble først og fremst benyttet innenfor kammerforvaltningen. I Danske Kanselli ble det benyttet skriftlige innstillinger i perioder på 1600-tallet, men ellers ble det her ikke oppsatt egentlige forestillinger regelmessig før i siste halvdel av 1700-tallet.

Referatet kunne ellers finne sted i ulike former; i samlet kollegium eller bare ved en representant for kollegiet. Noen saker ble også referert for kongen i Geheimkonseillet (før 1771. Dette gjaldt først og fremst kansellisakene, bare unntaksvis kammersaker) og i Geheimstatsrådet (fra 1772 og særlig etter 1784). Dette var ekspertorganer, sammensatt av fremtredende embetsmenn. De to institusjonene sto i mer eller mindre direkte

sammenheng med selve forvaltningsapparatet - byråkratiet - og fungerte som koordinerende, forberedende og rådgivende organer for kongen. Videre forekom det - unntaksvis - at referatene foregikk utelukkende skriftlig, dvs. uten personlig kontakt mellom monarken og embetsmennene.

Embetsverkets innstillinger dannet grunnlaget for kongens avgjørelser. Formelt sto den eneveldige monark fullstendig fritt, men det varierer selvsagt sterkt fra konge til konge og fra sak til sak hvorvidt det ble utøvd noen reell beslutningsmyndighet på dette stadium i saksbehandlingen.

1.2.4 Ekspedisjon og kopibøker

De fleste saker ble avsluttet med en eller flere ekspedisjoner - utgående brev, kunngjøringer, o.l. I viktigere saker og når avgjørelsene var av rettsstiftende karakter, f. eks. lovgivning, bevilinger, dispensasjoner, embetsutnevnelser, o.l., gikk det ut kongelige ekspedisjoner fra regjeringskollegiene. De kongelige ekspedisjonene hadde kongens segl og monarkens egenhendige underskrift, og de kunne dessuten være parafert (medunderskrevet) av en eller flere av kollegiets embetsmenn. Enkelte av disse sakene hadde kollegiet fullmakt til å ekspedere i kongens navn - ad mandatum regis. Slike ekspedisjoner hadde kongens segl, men bare kollegiemedlemmenes underskrift, og de ble utferdiget i saker av mer rutinepreget karakter. Alle de kongelige ekspedisjonene, også ad mandatumbrevene, ble vanligvis skrevet av for seg selv i egne kopibøker.

I Danske Kanselli kalles kopibøkene over kongelige ekspedisjoner for registre og tegnelser (fra 1800 slått sammen til registrant), og i kammerinstitusjonene er betegnelsen ekspedisjonsprotokoller. Visse typer kongelige ekspedisjoner kunne også bli skrevet av i særskilte kopibokrekker, f. eks. skjøteprotokoller, bestallingsprotokoller, m.m.

I tillegg til de kongelige ekspedisjonene fant det også sted en omfattende korrespondanse på lavere administrativt nivå i kollegiene. Eksempler på dette er rentekammerbrev (rentekammer-skrivelser) og kansellibrev/oversekretærens brev. Slike brev ble utferdiget og underskrevet av kollegiemedlemmer eller lavere embetsmenn, og de var ofte ledd i saksbehandlingen forut for et endelig kongebrev. De kunne også være avsluttende ekspedisjoner; i såfall dreide det seg grovt sett om saksavgjørelser som var kurante og ikke av rettsstiftende karakter. Også enkelte saker som hadde fått kongelig resolusjon kunne bli ekspedert på dette nivå, f. eks. avslåtte søknader. Alle disse underordnede ekspedisjonene ble holdt adskilt fra kongebrevene, og de ble innført i kopibøker for seg. Slike kopibøker er rentekammerkontorenes (renteskriverkontorenes) kopibøker og kanselliets/oversekretærens brevbøker. På 16-1700-tallet ble foruten kopibok og brevbok også betegnelsen korrespondanseprotokoll benyttet. I dag er kopibok den vanlige benevnelsen.

Kopibøker er ført kronologisk etter ekspedisjonsdato, evt. med løpenummer på brevene i tillegg. De kan også angi sakens journalnummer. Både de originale utgående brevene og kopibøkene er skrevet av etter konseptene (kladdene) til brevene. I mange tilfelle vil disse konseptene være bevart, som bilag til kopibøkene, blant journalsakene, eller andre steder. Konsepter med rettelser, overstrykninger, tilføyelser, o.l., kan ofte fortelle mye om saksbehandling og beslutningsprosess i forvaltningsorganene.

1.2.5 Arkivering

Når sakene var avsluttet, ble saksdokumentene arkivert. Arkiveringsprinsippene varierte fra institusjon til institusjon og kunne dessuten skifte over tid. Videre ble arkiveringen bestemt av sakens karakter og hvilken behandling den hadde fått.

I Rentekammeret tok man i bruk journaler i 1740, og fra da av vil det aller meste av saksdokumentene ligge arkivert som journalsaker, etter (sakens siste) journalnummer. Fra tiden før journalene kom i bruk kan materialet være arkivert kronologisk ("innkomne brev"), etter avsender og etter emne. Saksdokumenter som ikke er arkivert på slike måter kan ligge som bilag til de forskjellige kopibokrekkene over kongelige ekspedisjoner, dvs. kronologisk etter de respektive ekspedisjoners dato. Videre vil dokumenter i saker som ble referert for kongen i regelen være skilt ut som egne serier av "kongelige resolusjoner".

I Danske Kanselli ble dokumentene arkivert etter måten de ble avsluttet på. Ved kongelig ekspedisjon ligger saksdokumentene som bilag (innlegg) til de forskjellige kopibokrekkene for kongebrev (registre og tegnelse), kronologisk etter de utgående brev ekspedisjonsdato. F. eks. er "norske innlegg" bilag til norske registre og norske tegnelse, "sjællandske innlegg" tilsvarende til sjællandske registre og tegnelse, o.s.v. Konseptene ble arkivert for seg. I saker som ble avsluttet med vanlig kansellibrev ligger derimot dokumentene sammen med konseptet til siste utgående brev, som bilag til kanselliets/oversekretærens brevbøker. Henlagte saker ble arkivert etter henleggelsesdato.

Arkivering både etter journalnummer og som bilag til kopibok bragte materialet i en saklig tilfeldig orden. Det oppsto derfor i visse tilfelle behov for å skille ut spesielle saksgrupper og plassere dem for seg etter emne. På denne måten er bl.a. Kanselliets skapsaker og Rentekammerets realistisk ordnede avdeling blitt til.

2. REGJERINGSKOLLEGIENES FORRETNINGSOMRÅDER

De saksområder, oppgaver og spørsmål som hører under et forvaltningsorgan, kalles forretningsområde eller ressort. Kjennskap til de ulike institusjonenes forretningsområder er en forutsetning for rasjonelle arkivundersøkelser og for effektiv forskning i det hele. Før man gir seg til å søke i arkivene, bør man finne ut hvor det aktuelle saksområdet hørte hjemme, dvs. hvilke institusjoner og/eller kontorer som behandlet slike saker. I tillegg bør man også kjenne til hvilke prosedyrer og rutiner som institusjonen/kontoret fulgte i sin befatning med disse sakene. Dette siste kaller vi forretningsgangen. Vet man hvor og hvordan sakene ble behandlet, vil man også vite en hel del om hva slags arkivalske spor de har satt.

Uten visse kunnskaper om forretningsområder og forretningsgang vil kildearbeidet lett bli famling i blinde. Mye tid kan gå til spille, og man kan heller ikke være rimelig trygg på at alt aktuelt materiale er undersøkt.

2.1 Tiden før 1660

I tiden før 1660 besto det sentrale forvaltningsapparat av kansellier (dansk og tysk) som bl.a. ekspederte kongebrev, og et (rente)kammer som tok seg av revisjon og statens økonomiske anliggender for øvrig (det fantes også et kongens eget kammer, Partikulærkammeret, men det skal ikke omtales nærmere her).

Kanselliet besørget også alle kammerets ekspedisjoner, bortsett fra rentemestrenes regnskapskvitteringer. Da det i 1650-årene ble opprettet nye militære forvaltningsorganer (Admiralitetsskollegiet 1655 og Krigsskollegiet 1658), fikk heller ikke disse egne ekspedisjonskontorer. Også deres brev skulle utstedes av Kanselliet. Arkivalisk innebærer dette at kanselliarkivet representerer et tverrsnitt av hele den offentlige forvaltning i tiden fram til 1660. Etter 1660 ble det opprettet nye regjeringsorganer og Kanselliets forretningsområde ble tilsvarende innsnevret.

2.2 Tiden etter 1660

Da den sentrale forvaltning ble reorganisert etter statsomveltningen i 1660, ble det opprettet flere likestilte regjeringskollegier med egen ekspedisjon innenfor sine respektive forretningsområder. Hvert av disse kollegiene hadde en kollektiv ledelse. Benevnelsen kollegium brukes derfor både om selve regjeringsinstitusjonen og om den kollegiale forsamlingen som institusjonen ble ledet av. Den kollegiale forsamlingen rådslo og drøftet institusjonens saker, og la dem eventuelt fram for kongen til avgjørelse. De kollegiale forsamlingene kunne være todelte. De ledende medlemmene ble da kalt deputerte, og de øvrige kommitterte, tilforordnede eller assessorer.

Selv om saksfordelingen mellom de forskjellige regjeringskollegiene langt på veg ble fastlagt gjennom formelle regelverk, kunne den likevel i praksis være vakkende og usikker. Særlig gjelder dette de første tiårene etter 1660. I en viss utstrekning skiftet saksområder tilhørighet, og dessuten grep de forskjellige forvaltningsområdene inn i hverandre. I løpet av 16- og 1700-tallet ble grensene for offentlig forvaltning og myndighetsutøvelse stadig utvidet. De statlige forvaltningsorganene ble fler, og deres indre organisasjon og kontorverk ekspanderte i takt med økende arbeidsoppgaver. Alt dette skapte skiftende og tildels uoversiktlige ressortmønstre.

Den kollegiale sentralforvaltningen etter 1660 faller i to hoveddeler, en militær og en sivil. Den militære forvaltningen skulle forestås av Krigskollegiet (landforsvaret) og Admiralitetskollegiet (sjøforsvaret). I denne framstillingen skal vi samle oppmerksomheten om den sivile forvaltningen, de ikke-militære kollegiene. Her har vi å gjøre med kanselliforvaltning på den ene siden, og kameralforvaltning på den andre.

Kanselliforvaltningen besto den første tiden etter 1660 av Tyske kanselli, som enkelt sagt var utenriksdepartement, og Danske kanselli som var et kombinert justis-, kirke-, undervisnings-, helse- og sosialdepartement. På 1700-tallet ble det skilt ut et eget Misjonskollegium (1714) og et Generalkirkeinspeksjonskollegium (1737) fra Danske Kanselli, og på 1800-tallet en Universitetsdireksjon (1805).

Rentekammeret var utgangspunkt for den kamerale forvaltningen. Denne forvaltningen omfattet alle statens og rikenes materielle og økonomiske anliggender i videste forstand. Også her fant det sted utbygging og differensiering. En rekke funksjoner ble utskilt fra Rentekammeret og lagt til forskjellige underordnede eller selvstendige institusjoner som ble opprettet etter hvert. De viktigste av disse, både arkivalisk og administrasjonshistorisk, var Kommersekollegiet (1735) og Generaltollkammeret (1760).

Forretningsområdene vil bli skjematisk trukket opp i den alminnelige omtalen av de forskjellige institusjonene underveis. I dette kapitlet skal vi gå mer konkret og detaljert til verks, og ta for oss noen sentrale bestemmelser som presiserer og spesifiserer arbeidsområdene for enkelte av kollegiene.

2.2.1 Forordning 19.1.1661

Denne forordningen fastsatte saksfordelingen mellom Danske Kanselli og Rentekammeret, eller Skattkammerkollegiet som var kammerets benevnelse på dette tidspunkt.

Rentekammeret skulle bl. a. ekspedere:

- lensbrev
- forpaktningbrev
- bestallinger (ganske snart ble det imidlertid slik at Kanselliet overtok bestallingen av sine underordnede embetsmenn, dvs. i rettsvesen og geistlighet)
- pensjoner
- konfirmasjoner, benådnings- og bevillinger som berørte statens inntekter
- makeskifter
- skjøter
- pantebrev
- kontrakter, leveranser og avregninger
- assignasjoner og obligasjoner på kjøpmannsvarer
- regnskaps- og forpaktningsskitteringer

Danske Kanselli skulle bl. a. ekspedere:

- adelsbrev
- naturalisasjonsbrev
- privilegier og benådnings- og bevillinger som ikke angikk statsinntekten (dvs. som ikke hørte under Rentekammeret)
- brev på prestekall, prelaturer, prostier, kanonikater, prebender og vikariater
- sjøpass og reisepass til utlandet
- salvakondukter (leidebrev)
- kongelige kommissorier
- testamenter
- ektepakter
- kopulasjons- og begravellesbrev
- proklama (kunngjøringer om å melde krav til boer)
- fritak fra offentlig skifte

2.2.2 Patent 10.3.1700

De grenser som her ble trukket opp mellom Kanselli og Rentekammer kom i grove trekk til å bli stående i ettertiden.

Danske Kansellis forretningsområde:

- grevelige, friherrelige og andre lensbrev, adelsbrev, legitimasjonsbrev og naturalisasjonsbrev
- instruksjoner og bestallingsbrev for geistlige og de ansatte i justisvesenet, samt alle sivile betjenter som ikke hadde befattning med oppbeholdelse av statsinntekter
- privilegier og benådnings- og bevillinger for stender, byer, kapitler, samfunn, kompanier, partisipanter, konsorter og fellesskap
- ekspektanser på geistlige beneficier
- prelat- og prostibrev, kanonikater, prebender og vikariater
- reisepass utenlands

- salvakonstrukter (leidebrev)
- kgl. kommisjoner, åpne brev, mandater og fullmakter
- facultas testandi (spesielle kgl. tillatelser til å opprette testamenter)
- konfirmasjoner på testamenter og ektepakter
- testamentbevillinger
- dispensasjons-, kopulasjons- og begravellesbrev
- represalier (tillatelser til selvtekt), moratorier (henstand med betaling), arrester, ærebrev, oppreisning for leiermål og beskjemningsbrev
- ekteskapsbevillinger i forbudne ledd
- fritak for offentlig skrifttemål
- alle ordrer og ekspedisjoner vedrørende "justitien og dens administration"
- skogutvisninger og skogruller (til 1706)

Rentekammerets forretningsområde:

- skattebrev, tollordinanser, bergverksordninger, myntordninger og annet som angår kgl. regaler og intrader
- pensjoner og deputater (naturalytelser) fra staten
- bestallingsbrev for stiftamtmenn og amtmenn, alle embetsmenn og betjenter som er underlagt eller står regnskapsmessig ansvarlig overfor Kammeret, samt alle hoffbetjenter som lønnes etter anvisning fra Rentekammeret
- benådninger, donasjoner, privilegier, monopoler og kompanier der kongen har interesser eller de kgl. intrader blir berørt
- makeskifter og følgebrev
- skjøter på kjøpstedsgods, jordegods, kongetiender, patronatsrett og kirkegods som kongen gav i betaling eller avsto på andre måter
- obligasjoner og pantebrev
- forpaktningbrev
- kontrakter, certepartier og transporter som angår statens inntekter eller utgifter
- adelig setegårdsfrihet
- skipsmålingsbrev
- leveranser, avregninger og assignasjoner (anvisning av offentlige midler)
- regnskapsrevisjon og desisjon, reverser, kausjoner og kvitteringer for offentlig regnskapsførsel
- strandet gods, vrak, konfiskasjonsgods og mulker, arrestert og hjemfallent gods som tilfaller statskassen
- reisepass for fri transport
- proklama, patenter og plakater som angår kgl. intrader

2.2.3 Plakat 20.2.1717

Denne plakaten kunngjorde nærmere regler for innsending supplikker og memorialer til sentralmyndighetene, og for myndighetenes behandling av disse. Følgende saker skulle sendes til Kansel-

liet: Alt i forbindelse med rettspleie og rettssaker, politi, domstoler og dommere, så sant dette ikke angikk statens intrader. Rentekammeret skulle behandle alle saker som gjaldt statsinntektene, oppbørser, regnskap og forpaktning.

Plakaten spesifiserte hva slags søknader som kunne innvilges, og hvilke som ikke ville bli det. Blant kansellisakene kunne supplikkantene ha håp om å få innvilget:

- visse former for rettslig assistanse
- oppnevning av kommisjoner i tvistemål og ved skifter
- testamentbevillinger
- tillatelser til å sitte i uskiftet bo
- tillatelser til samfrendeskipper
- begravelse av selvmordere i vigsløt jord
- bevillinger i vergemålsaker
- vigslø-, begravelses-, barnedåps- og bekkenbrev
- hjelp etter prestegårdsbranner
- ekteskapstillatelser i forbudne ledd
- konfirmasjoner på lærer-, preste- og betjentansettelser som var foretatt av andre enn Kanselliet
- dispensasjoner fra lovens bestemmelser om degnekall
- utstedelse av reisepass og sjøpass (senere kom også Kommersekollegiet og Generaltollkammeret til å ekspedere sjøpass)
- fritak for offentlig skriftemål
- vertshusbevillinger i kjøpstedene og håndverksbevillinger for tidligere soldater og båtsmenn

Rentekammeret ville behandle søknader om:

- skattefritak for nedbrente gårder og skattelettelse for øvrig
- krophold på landet og tillatelser til brennevinsbrenning og ølbrygging ved møllene
- nedsettelse av bøter til det offentlige
- fritak fra bestemmelsene om bruk av stemplet papir
- søknader om embeter som sto oppført i kammerreglementet (dvs. som ble lønnet gjennom Rentekammeret)
- søknader om statspensjoner og privilegier som hørte under Kammeret

2.2.4 Opprettelse av nye kollegier. Ressortendringer

I det følgende skal det kort pekes på noen av de ressortendringer som fulgte opprettelsen av de nye institusjonene i kanselli- og kammerforvaltningen. Disse institusjonene og deres arkiver vil bli nærmere omtalt nedenfor.

2.2.4.1 Institusjoner utskilt fra Danske Kanselli

Da Misjonskollegiet ble opprettet i 1714, overtok det misjon og kirkestell i de østindiske koloniene. Viktigere å merke seg her, er imidlertid at kollegiet i 1715 også fikk overført misjonsvirksomheten blant samene i Finnmark. Finnmarksmisjonen ble tilbakeført til Kanselliet i 1802. Misjonskollegiet var for øvrig eget kollegium (dvs. med forestillingsrett) bare til 1771, deretter var institusjonen administrativt underordnet Danske Kanselli.

Generalkirkeinspeksjonskollegiet ble opprettet i 1737. Dette representerte en ytterligere innsnevring av Kanselliets forretningsområde. Det nye kollegiet overtok tilsynet med gudstjeneste og kirkedisiplin, religionsundervisning, teologisk sensur og vestindisk misjon. Også dette kollegiet ble underlagt Kanselliet i 1771, og det ble nedlagt i 1791. Saksområdene gikk da tilbake til Danske Kanselli, med unntak av misjonen i Vestindia, som ble overført til Misjonskollegiet.

Direksjonen for universitetet og de lærde skoler ble opprettet i 1805. Fra Kanselliets kirke- og skoledepartement overtok det den høyere undervisning. Vanlige skole- og undervisningssaker ble derimot værende i Kanselliet. Under direksjonen sorterte også universitetet i Christiania, da dette ble opprettet i 1811.

2.2.4.2 Institusjoner utskilt fra Rentekammeret (kamerale institusjoner)

Allerede fra 1660-årene hadde det i perioder eksistert et Kommersekollegium. Denne institusjonen hadde først og fremst befattet seg med enkeltprosjekter og Københavns næringsliv. Det "nye" Kommersekollegium som ble opprettet i 1735 fikk et større og videre saksområde. Kollegiet skulle ta seg av næringslivet i alminnelighet: handel, manufaktur og råvareproduksjon som skogbruk og fiske. Det var også meningen at landbruket skulle legges hit, men dette ble foreløpig værende under Rentekammeret, fra 1750-årene i form av særlige underordnede kommisjoner. I 1768 ble det her et eget kollegium: Generallandvesenskollegiet. Dette ble igjen av Struensee omgjort til underordnet kommisjon under Finanskollegiet (1771-73), og deretter ble landbruks sakene atter ivaretatt av et kontor, Landvesenkontoret, i Rentekammeret.

I 1760 skallet Rentekammerets forretningsområde ytterligere av, da Generaltollkammeret ble opprettet. Dette kollegiet overtok alle saker i forbindelse med næringsliv og statsinntekter i de vestindiske koloniene, likedan toll og konsumpsjon (inkludert familie- og folkeskatt og kopulasjonsavgift), samt regnskapsrevisjon innenfor disse feltene. Videre skulle kollegiet ta seg av bestallinger og jurisdiksjon (kammerrett) når det gjaldt tolletaten og andre underlagte tjenestemenn.

I 1768 ble Kommersekollegiet og Generaltollkammeret slått sammen, og i denne forbindelse ble også saker som angikk "Landets indvortes Oeconomie", ferskvannsfiske, grynmøller og husdyrsykdommer ført tilbake til Rentekammeret.

2.2.5 Struenseeperioden 1771-1773

Struenseeperioden medførte til dels omfattende endringer i sentraladministrasjonen, med omordning av forretningsområder og ansvars- og myndighetsfordeling mellom regjeringskollegiene. Reformenes siktemål var effektivisering og rasjonalisering av forvaltningen, og dette skulle oppnås gjennom en fast hierarkisk struktur, klare kompetansegrenser og ensartede, regelmessige og overskuelige organisasjonsmønstre. Innen for de enkelte kollegiene skulle forretningsgangen desentraliseres og avbyråkratiseres. Dette siste gjaldt imidlertid bare rutinesaker. I de viktigere sakene ble beslutningsprosessen sentralisert både formelt og faktisk, gjennom sterkere betoning av kongelig enevoldsmakt og plassering av Kabinettet (der Struensee var kabinettsekretær) som administrativt tyngdepunkt. Direkte forbindelse mellom kollegiene ble brutt, all kommunikasjon skulle gå gjennom Kabinettet. På samme måte mistet kollegiene sin direkte adgang til monarken. Referatene skulle skje skriftlig, og forestillingene skulle innleveres i Kabinettet, der de ble gjennomgått av Struensee før de fikk kongens underskrift (vgl. resolusjon).

I bestrebelsene på å skape klart avgrensede, rasjonelle og saklig ensartede forretningsområder ble de kamerale kollegiene (Rentekammeret, Kommersekollegiet og Generaltollkammeret) slått sammen og inndelt i tre kamre etter geografiske skillelinjer. Disse tre kamrene (danske, tyske og norske) ble igjen underordnet et Finanskollegium. Lokal (geografisk) ressortavgrensning var i det hele et sentralt prinsipp i Struensees forvaltningsordning. Også Kanselliet ble inndelt i forskjellige avdelinger (departementer) som skulle dekke bestemte geografiske områder.

Videre mistet Misjonskollegiet og Generalkirkeinspeksjonskollegiet sin status som selvstendige kollegier, i det sakene herfra skulle forestilles gjennom Kanselliet. På sin side mistet Kanselliet en del saksområder til Finanskollegiet da forholdet mellom disse to kollegiene ble regulert med kabinettsordre 19.8.1771, gjeldende fra 1.10. samme år.

2.2.5.1 Kabinettsordre 19.8.1771

Denne ordren fastsatte at Finanskollegiet på Kanselliets bekostning skulle forestå alt som gjaldt byenes indre forhold (bortsett fra rettspleie og kirkestell), landbruk og all annen næring på landet og i byene, kjøpstedenes regnskapsvesen, oppsyn med handel og økonomi, medisinal- og helsestell, reise- og sjøpass. Kanselliet skulle heller ikke lenger ha noen befattning

med handel og handelsreguleringer, fabrikker, laugs- og håndverksvesen, mål og vekt, innkvartering og innrullering, diker og demninger, tukthusenes økonomi, tjenestefolk og tyende, pengeutlån og lotterier, enkekasser (bortsett fra presteenkekassene), veivesen, broer og vannledninger. I praksis kom likevel grensen mellom Kanselliet og Finanskollegiet til å være flytende i disse sakene.

2.2.6 Forordning 20.10.1773. Forretningsområdene etter Struensee

Etter Struensees fall ble de tidligere kollegier og deres forretningsområder stort sett gjenopprettet. Arbeidsfordelingen mellom de gjenopprettede kollegiene ble først og fremst regulert gjennom forordning av 20.10.1773. Disse bestemmelsene gjaldt særlig forholdet mellom Kanselliet og Kommersekollegiet, og her ble grensen trukket slik at større næringsvirksomheter skulle høre under Kommersekollegiet og de mindre under Kanselliet:

Fabrikker og andre større verk som drev engroshandel (selv om de også solgte i detalj), som veverier, sukkerraffinerier, såpekokerier, oljemøller, o.l., skulle høre under Kommersekollegiet.

Laug og håndverk ble regnet som bynæringer, og skulle derfor i sin alminnelighet høre under Kanselliet. Produserte de derimot for engrossalg, skulle de regnes som større verk og legges under Kommersekollegiet. Det samme skulle også håndverkere som produserte redskap eller andre viktige produkter for de større virksomhetene, som f. eks. vevstoler og farger til manufakturene. For øvrig skulle laug og håndverk som ellers hørte under Kanselliet, rette seg etter de regler Kommersekollegiet gav for deres "Indretning og Forbedring", og søknader om denslags skulle likevel sendes Kommersekollegiet.

Etter Struensee ble også berg- og saltverkssakene skilt ut fra Rentekammerets forretningsområde og lagt til et eget Bergverksdirektorium med forestillingsrett. Dette kollegiet besto fram til 1791, da berg- og saltverkssakene gikk tilbake til Rentekammeret.

Kanselliet avgav sin ekspedisjon av sjøpass til Generaltollkammeret i 1782. I 1792 ble revisjon av regnskap over offentlige stiftelser overført fra Rentekammeret til Kanselliet.

Kjøpstadsregnskapene fortsatte å sortere under Rentekammeret fram til 1801, da de igjen havnet i Danske Kanselli. Samme år gikk for øvrig bestyrelsen og salget av det benefiserte godset motsatt vei, fra Kanselliet til Rentekammeret.

FIG. 2.1 RENTEKAMMERET, GENERALTOLLKAMMERET, KOMMERSEKOLLEGIET OG BERGVERKSDIREKTORIET 1660-1814

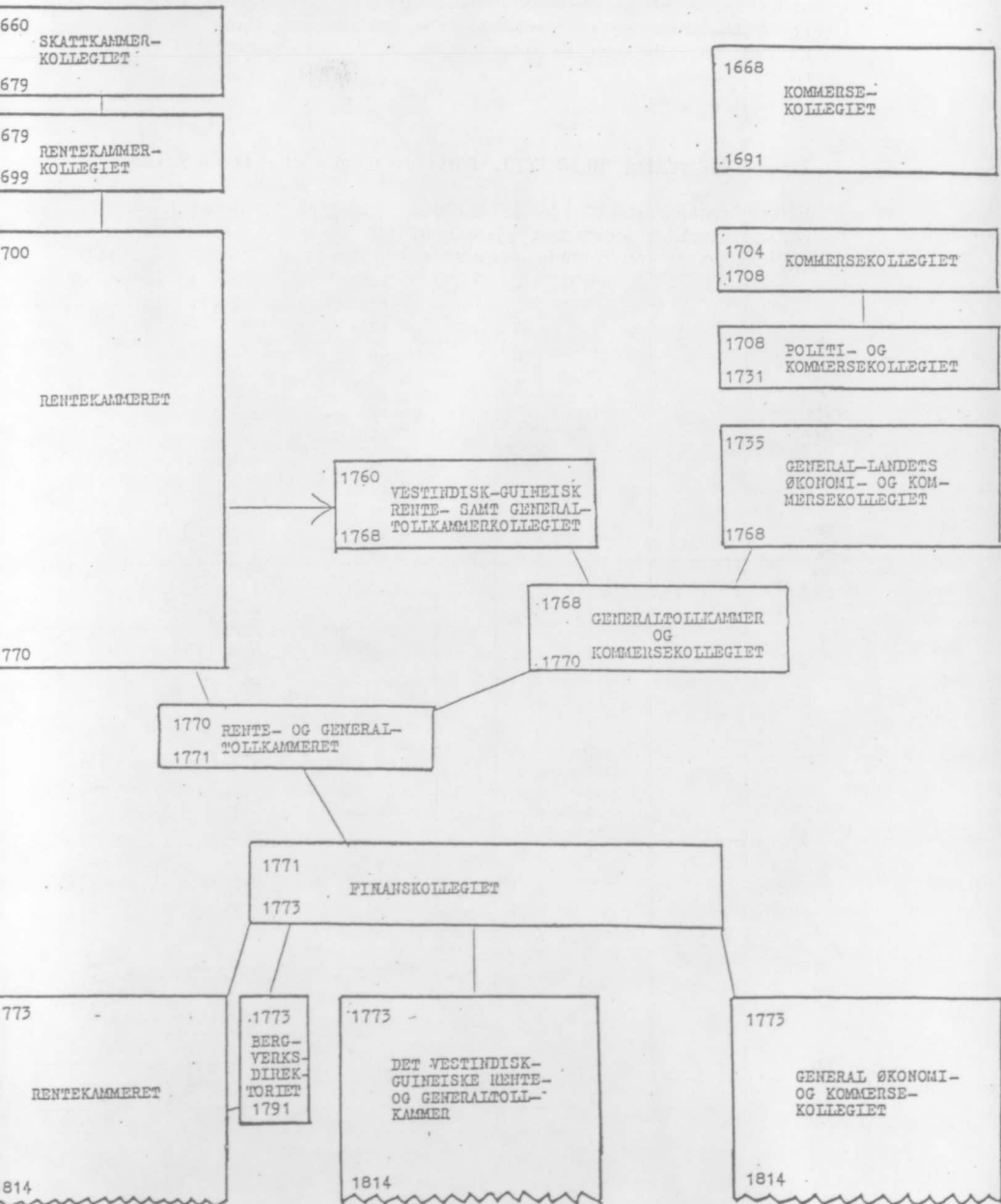
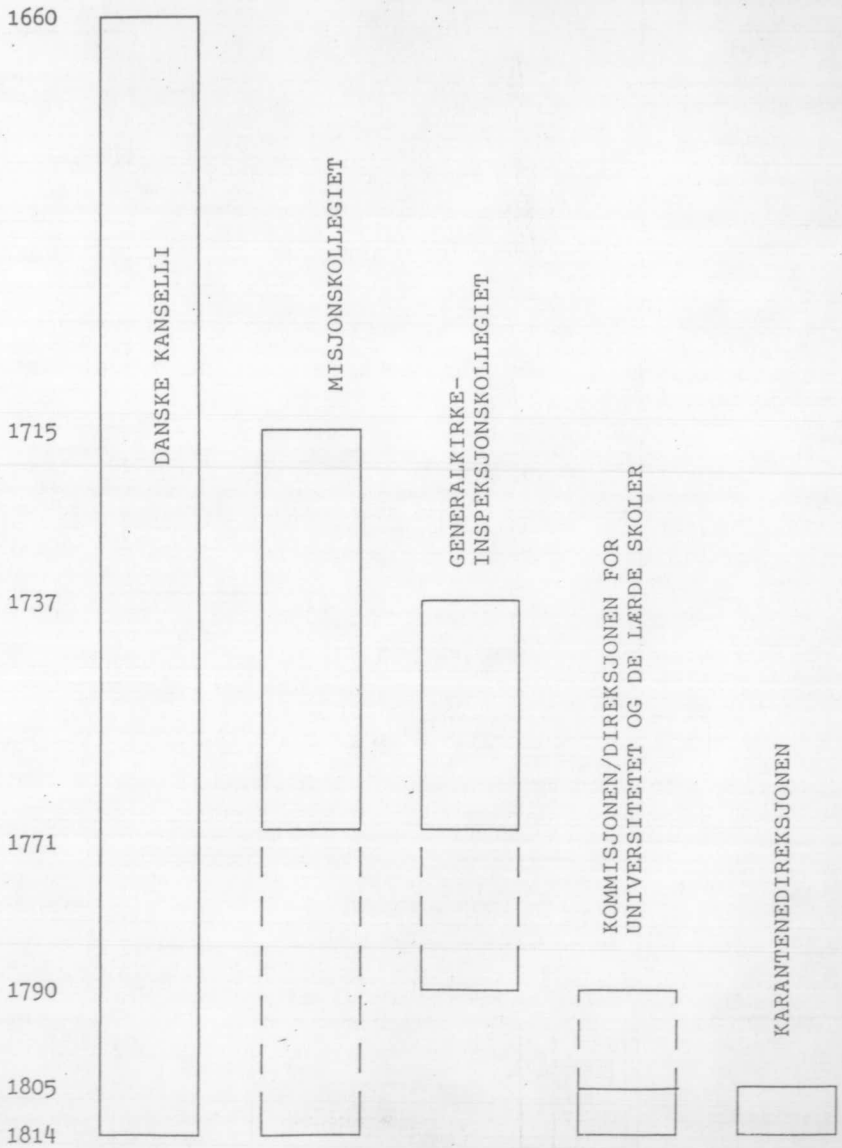

FIG. 2.2 DANSKE KANSELLI OG UTSKILTE/UNDERORDNEDE INSTITUSJONER 1660 - 1814

3. DANSKE KANSELLI

3.1 Kanselliet før 1660

Fra middelalderen og fram til 1660 var Kanselliet (benevnelsen Danske kanselli er trolig ikke eldre enn ca. 1660) sentraladministrasjonens eneste ekspedisjonskontor, og befattet seg i denne egenskap med alle de saker som inngikk i kongens og det offentlige virkeområde. Kanselliet var underlagt kongens kansler, en av de fem riksembetsmennene (det var også en rigens kansler som foresto saker av judisiell karakter, rettertingene, osv.). Den daglige virksomhet i Kanselliet ble ledet av oversekretæren, som under seg igjen hadde flere adelige sekretærer (kansellijunkere) og underordnet kontorpersonale.

Brev til hertugdømmene og utlandet ble ekspedert gjennom et eget tyskspråklig kanselli (jfr. kap. 8).

3.2 Kanselliet 1660 - 1699

Fra 1660 var Danske kanselli et regjeringskollegium. Forretningsområdet ble nå betydelig innsnevret, i.o.m. at det samtidig ble opprettet andre kollegier med egne saksområder og egen ekspedisjon. Danske kanselli kom heretter til å befatte seg med rettspleie i vid forstand, geistlighet og kirke, religion, lærdoms- og skole spørsmål. I tillegg til dette kom en del næringslivs- og kjøpstadsaker, samt visse saksområder i tilknytning til forsvar og militærvesen. I de følgende 150 årene ble en del oppgaver overført til andre institusjoner og kollegier, mens andre funksjoner gikk motsatt vei og havnet i Kanselliet.

I den første tiden etter 1660 skjedde ingen vesentlige endringer med hensyn til organisasjon og forretningsgang. Kollegial saksbehandling ble praktisert bare periodevis. Det fantes både kansler og visekansler, men den daglige virksomhet ble som før ledet av en oversekretær (i perioder var det to). Oversekretæren(e) hadde overoppsynet med de innkomne sakene og de utgående ekspedisjonene. Han refererte også de viktige sakene for kongen og paraferte (medunderskrev) kongebrevene. Kansellisekretærene førte kollegiets møtebøker og kopibøkene over de utgående kongebrevene. I tillegg til kansler, visekansler og oversekretæren(e) besto den kollegiale forsamlingen av et antall kanselliråder og assessorer. Blant disse var bl.a. enkelte av kansellisekretærene.

De innkomne brevene ble i perioder mottatt og registrert i kongens kammer før de gikk videre til Kanselliet (og de respektive andre kollegiene). Her ble også en del kansellisaker avgjort umiddelbart og ekspedert direkte, uten å komme Kanselliet i hende overhodet. Omkring hundreårsskiftet ble også mange kansellisaker behandlet av de såkalte kommisjoner i rådstuen for

slottet 1690-1705. En langt mer permanent funksjon i saksbehandling og forretningsgang fikk Geheimekonseilet. Dette ble opprettet i 1670 og besto av en håndfull fremtredende embetsmenn. I utgangspunktet kunne kongen rådføre seg med Geheimekonseilet i alle slags spørsmål, men etterhvert ble det kansellisakene som kom til å utgjøre Konseilets virkeområde. Helt fram til det ble opphevd i 1770 kom Geheimekonseilet på skiftende vis til å danne et mellomledd mellom Kanselliet og kongen. Det ble vanlig å drøfte kansellisakene i konseilet etter at de var ferdigbehandlet i Danske (og Tyske) kanselli. Geheimekonseilet kunne da avgjøre sakene umiddelbart, eller bestemme at de skulle refereres for kongen. Slike referater fant også sted i Geheimekonseilet, i de møter hvor kongen var til stede.

3.3 Kanselliet 1699 - 1771

På begynnelsen av 1700-tallet opphører den kollegiale saksbehandling i Danske kanselli, som nå reduseres til ekspedisjonskontor for Geheimekonseilet. De innkomne brevene ble mottatt og åpnet på møter i Geheimekonseilet, og her ble den videre saksgang avgjort. Noen saker ble avgjort straks, mens andre ble sendt til Kanselliet for forberedende saksbehandling.

Først i 1730 ble det gjeninnført faste kollegiemøter i Kanselliet. Kansellikollegiet besto nå av oversekretæren, maitre des requêtes (se nedenfor), fire kansellisekretærer og generalprokuren. Den siste var kollegiets og statens juridiske ekspert (embetet hadde tidligere vært tilknyttet Rentekammeret). Kollegiet mottok og drøftet de innkomne sakene og gjorde framlegg om hvordan de kunne avgjøres, men fortsatt var det slik at sakene skulle gå videre til Geheimekonseilet som kunne avgjøre dem umiddelbart eller legge dem fram (referere dem) for kongen. Denne behandlingsmåten ble praktisert fram til Geheimekonseilet ble opphevd i 1770.

Det som først og fremst setter 1699 som et skille i Danske kansellis historie, er opprettelsen av et nytt embete - maitre des requêtes - for mottak og registrering av innkomne brev til Kanselliet. I denne egenskap ledet maitre des requêtes Kanselliets Justiskontor, der de innkomne sakene ble ført inn i supplikkboken. Dette gjaldt de såkalte alminnelige kansellisaker. Et annet kontor, Gratialekontoret, tok seg av gratialsakene (nådesakene; dvs. søknader om embeter, rang og titler). Gratialekontoret deltok for øvrig også i behandlingen av de alminnelige kansellisakene. Når sakene var avgjort ble de ekspedert gjennom kanselliforvalternes kontorer.

Kanselliets forretningsområde ble beskåret gjennom opprettelsen av Misjonskollegiet i 1714 og Generalkirkeinspeksjonskollegiet i 1737. For øvrig ble Kanselliets fullmakter til å avgjøre saker ad mandatum vesentlig utvidet i perioden fram mot 1771 (jfr. 3.8).

3.4. Kanselliet 1771-1773

Under Struensee ble Kanselliet radikalt omorganisert. Kollegiet ble nå inndelt i fire departementer etter geografiske skillelinjer. Tredje dept. hadde de norske sakene. Hvert departement ble ledet av en deputert, og behandlet sine respektive saker fram til endelig ekspedisjon. I tillegg til departementene fantes et depesjekontor som hadde sekretariatsfunksjoner og tok seg av forskjellige fellessaker.

Geheimekonseilet ble avskaffet i 1770, og de muntlige referatene for kongen i Geheimekonseilets møter ble avløst av skriftlige forestillinger. Også oversekretærembetet ble avskaffet, og den kollegiale forsamlingen besto nå av de fire deputerte og generalprokurøren.

En god del saker av økonomisk karakter ble overført til det nyopprettede Finanskollegiet. Dette gjaldt spørsmål i tilknytning til oppebørsel, kjøpsteder og næringer, laugsvesen og håndverk, bevillinger og privilegier, helse- og medisinalvesen, innkvartering og innrullering (jfr. 2.2.5.1).

3.5 Kanselliet 1773 - 1799

Etter Struensees fall ble Kanselliets tidligere organisasjon og arbeidsprosedyrer stort sett gjeninnført. Oversekretærembetet kom imidlertid ikke tilbake, men fra 1787 fikk man en kansellipresident (eller i perioder direktør) som fikk mange av de samme funksjoner. Kansellikollegiet kom nå til å bestå av kansellipresidenten, 2-3 deputerte (som også var kontorsjefer) og generalprokurøren. I stedet for Geheimekonseilet fikk man nå et Geheimestatsråd. Dette organet kom ikke bare til å befatte seg med kansellisaker; samtlige kollegier refererte sine saker og fikk kongens resolusjon i Geheimestatsrådets møter. Statsrådet ble heller ikke direkte implisert i behandlingen av kansellisakene på samme måte som Geheimekonseilet hadde vært.

Justiskontoret og gratialkontoret framstår nå under navn av 1. og 2. kontor, stort sett med de samme funksjoner som tidligere. Ekspedisjonen som tidligere hadde sortert under kanselliforvalterne, ble lagt til ekspedisjonskontorer under ledelse av ekspedisjonssekretærer.

De fleste av sakene som var avgitt til Finanskollegiet ble tilbakeført, slik at forretningsområdet i det vesentlige ble som før 1771 (jfr. 2.2.6). Senere i perioden foregikk imidlertid visse justeringer av kompetanseforholdet mellom Kanselliet og Kommersekollegiet når det gjaldt næringssaker. Videre ble Generalkirkeinspeksjonskollegiet nedlagt i 1792, og det meste av arbeidsområdet ble overført til Danske kanselli (jfr. kap 5). Samme år ble også revisjon av offentlige stiftelsers midler overført fra Rentekammeret.

3.6 Kanselliet 1800 - 1814

I 1800 ble Danske kanselli igjen inndelt i departementer, denne gang etter en kombinasjon av geografiske og faglige skillelinjer. Departementsinndelingen skiftet noe, men i hovedtrekk har man å gjøre med disse departementene:

1. dept: Kirke- og skoledepartement. Hadde universitetene og de lærde skoler (til Universitetsdireksjonen ble opprettet i 1805, jfr. kap. 6), all offentlig undervisning og skolevesenet i alminnelighet, likedan religionsspørsmål, kirkesaker og geistlighet.
2. og 3.dept: Henholdsvis dansk og norsk justis- og politidepartement. Hadde justis- og politisaker, straffanstalter og fengselsvesen, lovgivning og rettspleie i sin alminnelighet, inkludert det som angikk ekte skapslovgivningen, så som lysning, vigsler, separasjoner og skillsmisser, skiftevesen, testamenter og formynderi, apotek-, helse- og legevesen, fattigstell, vegvesen, kjøpstadslaug, håndverksdrift og boktrykkerier.
2. dept. var også statssekretariat, som bl.a. foresto utnevnelser av kollegiemedlemmer til samtlige kollegier, oppnevnte alminnelige kommisjoner og iverksatte generelle regjeringsforanstaltninger. 2. dept ble senere delt i 2. og 5. dept.
4. dept: Lens- og utskrivningsdepartement. Hadde alle lenssaker, fideikommissier, utskrivning og verneplikt (i den utstrekning dette sorterte under Kanselliet), borgerkorps og offentlige stiftelser.
5. dept: Se 2. dept.
6. dept: Revisjonsdepartementet. Dette departementet var inndelt i en rekke kontorer som tok seg av Kanselliets revisjonsvirksomhet: regnskap for offentlige stiftelser, skiftedesignasjoner, formynderregnskap og kommunale kjøpstadsregnskap.

Hvert av departementene hadde både saksbehandling og ekspedisjon innenfor sitt saksområde.

Departementene ble ledet av deputerte som utgjorde kansellikollegiet sammen med sine kontorsjefer, kansellipresidenten og generalprokurøren.

Enkelte saker ble overført til Rentekammeret, som til gjengjeld avga revisjon av kjøpstadsregnskap og regnskap for umyndiges midler (dvs. regnskap som ikke var inntektsbringende for staten). Det fikk også betydning for virksomheten i Kanselliet at bevilningsplikten bortfalt i enkelte saker, mens en rekke andre bevillinger og saksavgjørelser ble delegert til lokale myndigheter.

3.7 Forretningsgang, bokføring og arkivering i Kancelliet

I perioder på 1600-tallet ble de innkomne brevene til sentralmyndighetene mottatt og åpnet i kongens kammer, og derfra fordelt videre til de respektive kollegiene. I de første tiårene av 1700-tallet ble brevene åpnet, opplest og vurdert i Geheimekonseilet, før de gikk til eventuell saksbehandling og ekspedisjon i Kancelliet.

I motsetning til Kancelliets utgående brev, ble de innkomne sakene registrert mindre systematisk. I mange tilfelle ble Kancelliets, Geheimekonseilets eller kongens svar skrevet direkte på de innkomne brevene, og disse kunne så bli levert tilbake til brevskriverne uten noen form for registrering og uten å sette arkivalske spor. Likedan kunne innkomne saker bli oversendt uten registrering til behandling eller uttalelse hos andre myndigheter.

Først fra 1620-årene ble det vanlig å samle de innkomne brevene som innlegg, dvs. som bilag til kopibøkene. De ble da liggende som saksdokumenter kronologisk etter sine respektive kongebrevs (svarbrevenes) ekspedisjonsdato.

Regelmessig protokollføring av de innkomne brevene tok først til i 1699, med opprettelsen av embetet maître des requêtes. Denne skulle motta og registrere de innkomne sakene og referere dem i kansellikollegiet (evt. for kansler og oversekretær når det i tiden 1703-1730 ikke ble holdt regulære kollegialmøter). Til denne registreringer ble supplikkboken innrettet. Under fortløpende numre - supplikknunre - ble det her innført ekstrakter av de innkomne brevene. Dette gjaldt bare nye saker. Brev som angikk saker som allerede var under behandling, fikk ikke noe nytt suppliknummer. Dette kunne gjelde nærmere saksopplysninger som Kancelliet hadde innhentet, eller andre brev som kom til i sakens anledning. Alt slikt ble innført under sakens opphavlige suppliknummer, ved siden av den første ekstrakten. Maître des requêtes benyttet supplikkboken når han refererte sakene i kollegiet og i Geheimekonseilet, og ved siden av brevekstraktene førte han da inn de beslutninger som ble fattet. Supplikbøkene ble ikke benyttet ved referat for kongen, men fra 1750-årene inneholder de likevel avskrifter av de kongelige resolusjonene.

Fra 1706 ble de såkalte gratialsakene, dvs. søknader om embeter, rang og titler ikke lenger ført inn i Justiskontorets supplikbok. Disse ble nå innført i egne gratialprotokoller i et Gratialkontor under ledelse av en kansellisekretær. Denne todelingen faller bort med departementsinndelingen under Struensee (1771-73), men gjeninnføres etterpå. Benevnelsene er da henholdsvis 1. og 2. kontor, under ledelse av hver sin kontorsjef.

Verken supplikkboken eller gratialprotokollen var egentlig innrettet for å registrere sakenes innkomst. De skulle først og fremst danne grunnlag for referat. Supplikkboken skulle benyttes ved referat av kansellisakene i kansellikollegiet og Geheimekonseilet, gratialprotokollen for referat av gratialsakene for kongen (gratialsakene gikk fram til 1771 direkte til kongen, uten

forutgående kollegial behandling). I tiden 1771-73 og etter 1800 ble det derimot ført ordinære journaler, som primært skulle registrere brevenes innkomst. I praksis ligger imidlertid forskjellen mellom supplikkbøker/gratialprotokoller og journaler først og fremst i informasjonsmengden: Journalene gir langt sparsommere opplysninger enn de to andre protokolltypene. Fra et brukersynspunkt er det mest hensiktsmessig å betrakte supplikkboken og gratialprotokollen som kanselliets journaler for de tidsrom de dekker (jfr. 3.9.5.1 og 3.9.5.2).

Når det gjelder forretningsgangen i Danske kanselli kan det skilles mellom tre saktstyper: viktige kansellisaker, rutinepregede kansellisaker og gratialsaker.

Gratialsakene gjaldt søknader om embeter, rang og titler. Som ovenfor nevnt ble disse referert direkte for kongen av oversekretæren, uten noen forutgående behandling i kansellikollegium eller Geheimekonseil. Først fra 1770-årene fikk disse sakene en forberedende kollegial behandling.

Rutinepregede kansellisaker kunne Kanselliet avgjøre selv, uten å innhente Geheimekonseilets eller kongens resolusjoner.

De viktigere kansellisakene ble først referert og vurdert i kollegiet. Referatet her ble vanligvis foretatt av sjefen for det kontoret som hadde disse sakene - dvs. før 1771 Justiskontoret, fra 1773 1. kontor. I tiden 1771-73 og etter 1800 refererte vedkommende departementssjef (deputerte) eller dennes nærmeste underordnede. Når kollegiet hadde gjort seg opp en mening, gikk sakene videre til Geheimekonseilet (fram til dette ble avskaffet i 1770). Her ble de først drøftet i møter der kongen ikke var til stede, og det var fortsatt sjefen for Justiskontoret (maitre des requêtes) som refererte. Både i kansellikollegium og Geheimekonseil skjedde referatene på grunnlag av supplikkprotokollen, og resultatet av behandlingen ble notert i denne. Geheimekonseilet kunne enten avgjøre saken direkte og sende den tilbake til Kanselliet for ekspedisjon, eller det kunne besluttes at saken skulle refereres for kongen. Referatet for kongen fant da sted i et senere konseilmøte der monarken var til stede. Her var det oversekretæren som refererte, og dette skjedde nå muntlig på grunnlag av et løst ark med utskrift av supplikkboken. På dette referatarket ble også kongens resolusjon notert av oversekretæren.

Under Struensee opphørte de muntlige referatene, og Kanselliet måtte nå sette opp skriftlige forestillinger som ble levert i kongens kabinett. De originale, underskrevne forestillingene var også vedlagt en kortere forestillingsekstrakt, rotulus. På rotulus skrev kongen sin egenhendige resolusjon. Senere ble rotulus og forestilling levert tilbake til Danske kanselli, der sakene ble ekspedert i henhold til den kongelige resolusjonen.

Etter 1773 fortsatte man å sette opp skriftlige forestillinger og rotuli, men nå ble forestillingene referert muntlig for kongen. Referatene fant nå sted i Geheimstatsrådet (som hadde avløst

Geheimkonseilet), og siden oversekretærembetet nå var opphevd, var det først sjefen for 1. kontor, senere kansellipresidenten som refererte.

Fra 1808 ble forestillingene levert til kongen, som avgjorde om han skulle resolve umiddelbart eller om han ville ha sakene referert i Geheimestatsrådet.

Arkene med utskrifter som ble benyttet ved referat for kongen fram til 1770, kan ligge som saksdokumenter blant innleggene, eller i egne pakker med "forestillinger". det samme gjelder de originale forestillingene for tiden 1770-90. Fra 1790 ble disse bundet inn i egne forestillingsprotokoller. Forestillingseks-traktene - rotuli - ble bundet inn allerede fra 1770. Fra 1808 er ikke lenger kongens egenhendige resolusjon påskrevet rotuli, men på selve forestillingene.

Som nevnt var det justiskontoret/1.kontor som mottok og protokollførte de alminnelige kansellisakene, og det var sjefen i dette kontoret som refererte dem i kollegiet (og i Geheimkonseillet). Dersom det skulle innhentes ytterligere opplysninger i disse sakene, ble imidlertid dette gjort av gratialkontoret/2. kontor. Det var også 2. kontor som forfattet forestillingene i slike saker etter 1773 (før Struenseeperioden ble som ovenfor nevnt sakene vanligvis bare referert muntlig). Videre var det gratialkontoret/2. kontor som førte kanselli-protokollen. I denne ble sakene innført når de var ferdigbehandlet i kollegiet og Geheimkonseilet, og skulle videre til kongen. I kanselliprotokollen ble de ulike stadier i avgjørelsesprosessen etterhvert notert: Kollegiets, Geheimkonseillets og kongens resolusjon. Slik kom denne protokollen stort sett til å inneholde de samme opplysninger som supplikkboken. Kanselliprotokollens hensikt var å gi grunnlag for muntlige saksopplysninger til supplikantene og ellers være til hjelp i saksbehandlingen (før 1700 ble det også ført en protokollrekke med betegnelsen kanselliprotokoller, men disse var regulære møtebøker som ble ført under de kollegiale rådslagningene i Kanselliet, jfr. 3.9.5.3).

Det er karakteristisk hvordan Kanselliets forretningsgang i tiden fram til 1771 og 1773-99 fordelte seg på flere deler av kontororganisasjonen. To forskjellige kontorer var innrettet mot ulike stadier i behandlingen av kansellisakene: Justiskontoret/1. kontor mottar og protokollfører sakene, samt forestår den innledende saksbehandlingen. Gratialkontoret/2. kontor kommer inn i bildet når saken skal ha nærmere opplysning eller forestilles for kongen. Videre ble det koplet inn et tredje ledd når sakene skulle ekspederes: Før 1771 ble konsipering, renskrift og kopibokføring foretatt i kanselliforvalternes kontorer, 1773-99 i Kanselliets ekspedisjonskontorer. I Struenseeperioden og etter 1800 var derimot hele saksprosedyren samlet i de enkelte departementer.

I Danske kanselli ble arkiveringen av saksdokumentene (innlegg og konsepter) bestemt av sakens avsluttende ekspedisjon. Dette gjelder også i de tidsrom hvor det ble ført ordinære journaler i

Kanselliet (sakene ble altså ikke lagt etter journalnummer). I saker som ble avsluttet med kongelig ekspedisjon ble innlegg og konsepter hver for seg arkivert etter dette brevets ekspedisjonsdato/løpenummer i vedkommende kopibok (dvs. register, tegnelser eller registrant).

Ble saken derimot avgjort med et vanlig kansellibrev (før 1770: oversekretærens brev), ble dokumentene lagt samlet som bilag til Kanselliets (oversekretærens) brevbok, slik at innleggene ble liggende sammen med konseptet til siste utgående brev i saken. De to kategoriene saksdokumenter - til kongebrev og til kansellibrev - blir også benevnt som henholdsvis registrantsaker og brevsaker.

Saker som ble henlagt eller tatt til etterretning (dvs. at de ikke resulterte i noe svarbrev fra Kanselliet), ble arkivert som henlagte og uavgjorte saker. Fram til 1799 ligger disse etter henleggelsesdato, fra 1800 etter journalnummer.

3.8 Kanselliets ad mandatum-ekspedisjoner

Kanselliets fullmakt til å utstede ekspedisjoner ad mandatum regis - brev fra kanselliembetsmennene på kongens vegne, med kongens segl men uten hans egenhendige underskrift - gjaldt opprinnelig bare stevninger til Høyesterett. I 1685 ble dette utvidet til også å omfatte dispensasjoner fra lovgivningen omkring dåp, vigslor og begravelser, samt bevillinger til å sette ut kollektbøsser. Under Fredrik IV (1699-1730) ble ad mandatum-fullmaktene innskrenket, for så igjen å bli betydelig utvidet i 1740- og 1760-årene.

Blant de viktigste sakene som kunne ekspederes ad mandatum var f. eks: bevillinger til ekteskap i forbudne ledd, ekteskap uten trolovelse og lysing, tilståelser av fri prosess, fritak for bruk av stemplet papir, gratis stevninger til Høyesterett, fritak for offentlig skriftemål, bevillinger i forbindelse med vergemål og formynderskap, rett til å sitte i uskiftet bo, konfirmasjon på testamenter, laugsopptak, apotekbevillinger, m.m.

3.9 Danske kansellis arkiv (Hovedkatalog: 1121/01)

Protokollrekke, både de norske og de felles dansk-norske er i DRA, mens materialet i Riksarkivet består av forskjellige pakkeserier. Riksarkivet har imidlertid avskrifter eller mikrofilm av enkelte protokollrekker (eller deler av disse). Pakkesakene - som for en stor del består av konsepter og innlegg - har vært utsatt for til dels hardhendte kassasjoner, og utgjør nå på langt nær fullstendige serier.

For materialet i DRA vises det generelt til Vejledende arkivregistraturer I (Rigsarkivet 1943).

3.9.1 Kongelig resolusjon (jfr. også 3.9.5.2)

3.9.1.1 Forestillinger 1680-1814 (Katalog: 1121/01)

I Riksarkivet utgjør dette en egen pakkerekke med referatark og forestillinger i konsept og original.

Før 1770:

Saker som skulle ha kgl. res. ble referert for kongen av oversekretæren. Sakene ble da i regelen referert muntlig på grunnlag av et løst referatark med ekstrakt av sakens innhold og korte opplysninger om kansellikollegiets og Geheimekonseils behandling (egentlig var dette utskrifter av supplikkboken). Som oftest gir ikke disse referatarkene noen eksplisitt og begrunnet innstilling til kongen; forslag til avgjørelser ble gitt muntlig. Dette dreier seg m.a.o. ikke om egentlige forestillinger. Kongens avgjørelse ble notert på referatarket av oversekretæren, og herfra ble den så i sin tur skrevet av i kanselliprotokollen (jfr. 3.9.5.3). Fra 1750 årene ble den kgl. resolusjonen notert også i supplikkboken.

Slike referatark vil man også kunne finne blant innleggene, i tillegg til de som er skilt ut for seg i denne serien med "forestillinger".

Etter 1770:

Regulære forestillinger - skriftlige saksekstrakter med motiverte forslag til avgjørelser - ble tidvis satt opp og underskrevet av kollegiemedlemmene på 1600-tallet. På 1700-tallet tok Kanselliet slike forestillinger i regelmessig bruk først fra 1770. Pakkeserien med "forestillinger" inneholder fra nå av slike forestillinger både i original og konsept (i likhet med referatarkene vil man også kunne finne materiale som dette blant innleggene). På forestillingene er det senere tilføyd kopi av den kongelige resolusjonen, bekreftet av kanselliembetsmennene (kongens

egenhendige resolusjon ble ikke skrevet på selve forestillingen, men på rotulus, jfr. 3.9.1.4).

Fra 1790 inneholder pakkene bare konsepter, ettersom de originale forestillingene heretter ble bundet inn i forestillingsprotokoller, jfr. 3.9.1.5.

3.9.1.2 Saker ekspedert med påskreven kgl. resolusjon 1683-1746

En del saker ble ekspedert på den måten at kongens, evt. kansellikollegiets eller Geheimekonseilets resolusjon ble skrevet på selve det innkomne brevet, som så ble levert tilbake til supplikanten. Dette ble praktisert både ved avslag og ved innvilgelse av søknader. Materialet består av:

- a) Resolusjonsbok for Norge 1683-98. Inneholder fortegnelse over saker ekspedert med kongens påskrift, samt kopi av de kongelige resolusjonene.

I DRA.

- b) Kongelige resolusjoner skrevet på supplikker, dommer og andre dokumenter 1700-46. Inneholder avskrifter av de innkomne brevene, saksdokumenter og kopier av de kgl. resolusjonene.

I DRA. Riksarkivet har mikrofilm (katalog 1860/14).

3.9.1.3 Ekstrakt- og resolusjonsprotokollene 1703-20

Disse omfatter saker fra Kanselliet som Geheimekonseilet refererte for kongen. De inneholder ekstrakter av sakenes innhold, Geheimekonseilets innstillinger og de kongelige resolusjonene.

I DRA.

3.9.1.4 Rotuli 1770-1807

Da Kanselliet fra 1770 tok til å sette opp skriftlige forestillinger, ble disse også skrevet av i ekstrakter - først ganske korte, senere fyldigere og til dels likelydende med originalforestillingene. Kongen skrev sin egenhendige resolusjon på denne ekstrakten, routulus (pl. rotuli). Selve forestillingen ble bare påført en avskrift av resolusjonen.

Rotuli ble bundet inn i egne protokollrekker fram til 1808. Da ble praksis endret, og kongen tok nå til å skrive resolusjonen på

selve forestillingen. Etter 1800 er det egne rekker med rotuli for hvert departement.

I DRA. Riksarkivet har mikrofilm av rotuli 1773-99 og 1. departements rotuli 1800-06 (katalog: 1860/14).

3.9.1.5 Forestillingsprotokoller 1790-1814

Fra 1790 tok man til å binde inn de originale forestillingene (med avskrifter av de kgl. resolusjonene) i egne bind - forestillingsprotokollene. Fra da av vil man bare finne konsepter til forestillingene blant innleggene og i pakkene med "forestillinger" (jfr. 3.9.1.1).

Avskrifter av de kgl. resolusjonene er innført i forestillingsprotokollene fram til 1808. Fra da av inneholder protokollene originale resolusjoner, skrevet direkte på forestillingene (i tiden 1770-1807 er kongens originale resolusjoner på rotuli, jfr. 3.9.1.4).

I DRA. Riksarkivet har mikrofilm av forestillingsprotokollene 1790-99, og 1. departements forestillingsprotokoller 1800-13 (katalog: 1860/14).

3.9.2 Kongelig ekspedisjon

3.9.2.1 Registre, tegnelser og registrant 1523-1814

Kanselliets kongelige ekspedisjoner - kongebrevene - ble skrevet av i egne kopibøker som danner sammenhengende rekker fra første halvdel av 1500-tallet. Det skilles mellom åpne og lukkede brev, eller missiver som de siste også kalles.

De åpne brevene var offentlige kunngjøringer som rettet seg mot kongens undersåtter i alminnelighet. De innledes med formularet "Vi ... (kongens navn) gjør alle vitterlig ...".

De lukkede brevene eller missivene henvender seg til bestemte adressater - enkeltpersoner eller grupper/institusjoner. Her er åpningsformularet "Vår synderlig gunst tilforn ...".

De åpne brevene ble innført i kopibøker med betegnelsen registre, missivene i tegnelser.

Fra 1572 blir det ført særskilte kopibøker for de enkelte riksdelene, og vi får nå f.eks. Norske registre og Norske tegnelser (en særskilt norsk kopibok ble for øvrig også ført 1523-33).

1800 slås registrene og tegnelsene sammen til en kopibok, registranten. Det ble ført egen registrant i hvert enkelt av Kanselliets departementer.

De norske kongebrevene i registre og tegnelser er trykt i Norske Rigs-Registranter for tiden 1523-1660 (de fleste i fullstendig gjengivelse, enkelte i utdrag). Før tiden 1660-1700 er materialet under utgivelse i Norske kongebrev (korte register). Man må imidlertid være klar over at den siste serien dekker et langt snevrere saksområde enn Rigs-Registrantene, i og med at vi etter 1660 hadde flere kollegier som hver for seg ekspederte kongebrev.

I DRA. Riksarkivet har avskrifter av norske brev i registrene og tegnelserne 1523-71, Norske registre 1572-1719, Norske tegnelser 1572-1714 og 3. departements registrant 1800-14. Se Avskriftsamlingen nr. 1-67 (katalog: 1850/01).

3.9.2.2 Åpne brev og missiver 1572-1799 (Katalog: 1121/01)

Disse pakkeseriene i Riksarkivet inneholder konseptene til de åpne brevene og missivene. Konseptene til åpne brev og missiver er arkivert hver for seg, kronologisk etter ekspedisjonsdato. For tiden etter 1800 ligger konseptene i samme pakker som kanselliinnleggene (saksdokumentene, jfr. 3.9.2.3)

3.9.2.3 Norske innlegg 1572-1799 og kanselliinnlegg 1800-14 (Kataloger: 1121/01, 1121/50, 1121/51, 1121/81, 1109/02)

Fra 1620-årene tok man i Kanselliet til å samle innkomne brev og andre saksdokumenter, og arkiverte dem kronologisk etter ekspedisjonsdatoen for kongebrevene de resulterte i - dvs. som bilag (innlegg) til kopibokrekkene for kongebrev.

Når de geografisk ordnede rekkene av registre og tegnelser avsluttes i 1799, og vi fra 1800 får departementsvise registranter (jfr. 3.9.2.1), skifter betegnelsen fra norske innlegg (til Norske registre og tegnelser) til kanselliinnlegg (til det enkelte departements registrant).

Ekspedisjonens dato er påført innleggets bakside, evt. på omslagsarket, sammen med en kort opplysning om saksinnhold, og supplikknummer. Innleggene kan videre ha påskrifter som opplyser om saksbehandlingen.

Innleggene består av f.eks. supplikker og søknader fra private, henvendelser, uttalelser og utredninger fra embetsmenn.

De opprinnelige innleggsrekkene ble senere brutt opp, omordnet og delvis kassert. De innleggene vi nå har i Riksarkivet er resultat av senere tiders tilbakeførings- og ordningsarbeider.

3.9.2.4 Konfirmasjonsprotokoller 1699-1814

Ved kongeskifter måtte embetsmenn og innehavere av kgl. bevil-
linger og privilegier innlevere sine bestallings- og bevil-
lingsdokumenter til konfirmasjon hos den nye kongen. Disse
konfirmasjonene ble ekspedert som kongebrev og innført i sær-
skilte konfirmasjonsprotokoller. De forskjellige riksdelenene
hadde egne slike protokoller.

I DRA.

3.9.2.5 Konfirmasjoner 1680-1808 (Katalog: 1121/01)

Dette er bilag til konfirmasjonsprotokollene. Materialet
inneholder konfirmasjonssøknader og de dokumenter man ønsket
konfirmert - i regelen i kopi - og gjerne med kommentarer og
resolusjoner påført under saksbehandlingen. Videre er det her
konsepter til de utferdigede konfirmasjonsdokumentene.

3.9.2.6 Instruksjonsbøker 1670-1814

Kopibøker over instruksjoner for kollegier, institusjoner og
embetsmenn m.m., utferdiget gjennom Danske kanselli.

I DRA.

3.9.3 Kanselliekspedisjon

3.9.3.1 Oversekretærens brevbøker 1691-99, 1706-12, 1721-70, Kanselliets brevbøker 1770-99, brevbøker 1800-14

I tillegg til de kongelige ekspedisjonene gikk det også ut brev
på lavere administrativt nivå. Denne korrespondansen - over-
sekretærens/kansellikollegiets brev - ble innført i egne kopi-
bøker fra slutten av 1600-tallet. Sammenhengende rekker får vi
først fra 1721. De første av disse kopibøkene - eller brev-
bøkene, som er benevnelsen i Kanselliet - inneholder først bare
oversendelsesbrev o.l, senere også saksavsluttende ekspedisjoner.
Denne type ekspedisjoner økte etter hvert som sakstypene ble
fler og den administrative virksomhet i Kanselliet ble mer
utviklet og nyansert. Generelt dreide dette seg om brev uten
rettsstiftende innhold, som besvarelser av spørsmål og klager,
fortolkninger, korrespondanse med andre institusjoner og embets-
menn, innhenting av opplysninger som ledd i saksbehandlingen,
avslag på søknader, m.m.

I DRA. Riksarkivet har mikrofilm av rekkene 1706-99 (katalog:
1860/14).

3.9.3.2 Kansellibrev 1696-1814 (Katalog: 1121/01)

Dette er pakker med konsepter og innlegg til oversekretærens/kansellikollegiets brev. Materialet ligger kronologisk etter de utgående brevs ekspedisjonsdato. Har det gått ut flere brev i samme sak, ligger saksdokumentene sammen med konseptet til det siste av de utgående brevene. Etter 1800 kalles dette materialet også brevsaker i motsetning til registrantsakene som er konsepter og innlegg til kongebrevene fra Kanselliet.

3.9.4 Henlagte og uavgjorte saker

3.9.4.1 Norske henlagte saker 1578-1762, henlagte og uavgjorte saker 1800-1814 (Katalog: 1121/01)

I motsetning til innleggene er dette henvendelser til Kanselliet som ikke har resultert i utgående skriv, verken kongebrev eller vanlige kanselliekspedisjoner. Det kan være saker som er tatt til etterretning, eller som rett og slett er henlagt uten noen avgjørelse. Materialet omfatter dessuten saker der mottakeren ikke har hentet og betalt for brev som Kanselliet har utferdiget (uavhentede saker).

Før 1800 er disse sakene arkivert etter henleggelsesdato, fra 1800 etter emne og journalnummer.

3.9.5 Kollegial behandling og bokføring av innkomne saker

3.9.5.1 Supplikkbøkene 1699-1799

Fra 1699 ble innkomne brev til Kanselliet innført i såkalte supplikkbøker.

Supplikkbøkernes primære funksjon var ikke å registrere den innkomne korrespondanse, slik en journal har til oppgave. De skulle i første rekke gi grunnlag for referat av sakene i kansellikollegiet og i Geheimekonseillets forberedende møter (der kongen ikke var til stede). For arkivbrukeren er det likevel mest hensiktsmessig å betrakte supplikkbøkene som journaler for Danske kanselli. I det store og hele er de innrettet på samme måte, og gir de samme typer informasjon som ordinære journaler.

På tross av betegnelsen supplikkbok, bør saksmassen her ikke oppfattes som bønn- og klageskrifter i snever forstand. I supplikkbøkene ble de fleste typer inngående korrespondanse innført, med unntak av de såkalte gratialsakene, eller nådesakerne, som ble innført i gratialprotokollen (jfr. 3.9.5.2).

Alle brev som startet en ny sak, ble innført i en relativt fyldig ekstrakt under et eget nummer i supplikkboken. Andre brev i

samme sak, f.eks. tilleggsopplysninger som Kancelliet innhentet, ble innført under det opprinnelige supplikknummeret ved siden av den første ekstrakten. Her ble det også innført opplysninger om sakens behandling i kansellikollegium og Geheimkonseil, og fra 1750-årene er også kongens resolusjon notert.

I og med at så mye av saksdokumentene (innleggene) er kassert, blir supplikkbøkene med de fyldige ekstraktene en særlig viktig kilde.

Fra 1800, se ekstraktprotokollene (3.9.5.4)

I DRA. Riksarkivet har avskrifter av norske saker i supplikkbøkene for tidsrommet 1699-1734, Avskriftsamlingen nr. 68-98 (katalog: 1850/01), og mikrofilm som dekker tiden 1734-71 og 1773-99 (katalog: 1860/14).

3.9.5.2 Gratialprotokollene 1706-46, 1749-70, len- og gratialprotokollene 1785-99

Gratialsakene - nådesakene - omfatter søknader om geistlige og verdslige embeter som sorterte under Danske kanselli, likedan om rang, titler og diverse privilegier. Slike saker ble innført i supplikkbøkene fram til 1706. Fra da var det egne gratialprotokoller for disse sakene. Gratialprotokollene ble ført i Kancelliets gratialkontor/2. kontor. I tiden før Struenseeperioden (1771-73) gikk slike saker direkte til kongen etter å ha blitt innført i gratialprotokollen. Forutgående behandling i kollegium eller Geheimkonseil fant vanligvis ikke sted før etter 1773.

Gratialprotokollene gir derfor ingen opplysninger om kollegial saksbehandling eller om innstillinger. Ved f.eks. embetssøknader er søkerne og deres vita ført opp i tur og orden, og det blir ellers bare kort opplyst om hvem kongen har latt sitt valg falle på. Ofte er det kongen selv som har gjort slike notater i margen. Saklig sett hører gratialprotokollene hjemme under 3.9.1 kongelig resolusjon, men for oversiktens skyld er de omtalt her i tilknytning til supplikkbøkene.

I DRA. Riksarkivet har avskrift av protokollene for 1720-30, Avskriftsamlingen nr. 99-100 (katalog: 1850/01) og mikrofilm for tidsrommet 1706-70 (katalog: 1860/14).

3.9.5.3 Kanselliprotokollene 1670-99, 1701-71 og 1773-99

1600-tallets og 1700-tallets kanselliprotokoller er til tross for samme benevnelse to forskjellige protokolltyper. 1600-tallsprotokollene er regulære møtebøker for kansellikollegiet, med opplysninger om møtedeltakelse, ekstrakter av de behandlede sakene, kollegiets avgjørelse eller innstilling og kongens eventuelle resolusjon.

Kanselliprotokollene fra 1700-tallet hadde helt andre funksjoner. De dannede grunnlag for muntlige opplysninger til supplikantene om sakene deres, og skulle dessuten være til hjelp ved ekspedisjonen av sakene. Størstedelen av perioden ble kanselliprotokollene ført i gratialkontoret/2. kontor. Protokollene inneholder saks-ekstrakter og resolusjoner, både i saker som ble avgjort i kansellikollegiet og i saker som gikk videre til Geheimsekonseilet og kongen. Protokollene gir opplysning om møtedeltakelse og kongelig resolusjon, ellers vil man vanligvis ikke finne andre opplysninger om sakene her enn i supplikkboken.

I DRA. Riksarkivet har avskrift av norske saker i protokollene for 1670-76, Avskriftsamlingen nr. 168 (katalog: 1850/01).

3.9.5.4 Ekstraktprotokollene 1800-14

I 1799 opphører føringen av både supplikkbok, gratialprotokoll og kanselliprotokoll. I stedet blir det nå ført journaler og ekstraktprotokoller i hvert departement.

Ekstraktprotokollene skulle i likhet med supplikkboken danne grunnlag for sakens referat i kansellikollegiet. De gir langt fyldigere opplysninger enn journalene (jfr. 3.9.5.5). Foruten utførlige ekstrakter av de behandlede sakene, inneholder de kollegiets resolusjoner og opplysninger om saksbehandlingen videre fram til endelig avgjørelse. De kongelige resolusjonene er gjerne notert. Også innkomne svar og betenkninger blir referert. I 1. departement - Kirke- og skoledepartementet - er sakene innført i emnegrupper innenfor hvert bind. Ellers har informasjonsinnholdet i ekstraktprotokollene tendens til å bli tynnere etterhvert.

I DRA.

3.9.5.5 Journaler 1771-73 og 1800-14

I Struenseeperioden 1771-73 og fra 1800 ble det ført alminnelige journaler over innkomne brev til Kansellet. Journalene ble ført departementsvis. I 3. departement etter 1800 - Norske justis- og politidepartement - ble journalene betegnet resolusjonsprotokoller. Journalene inneholder korte saksekstrakter med notater om behandling og ekspedisjon.

I DRA.

3.9.6 Diverse materiale

3.9.6.1 Blankettregnskap 1800-13 (Katalog: 1121/01)

I 1800 ble regelverket forenklet, slik at det på en del av Kanselliets saksområder ikke lenger var nødvendig å søke offentlig bevilling. I en rekke andre sakstyper ble bevillingsmyndigheten delegert fra Kanselliet til lokale øvrigheter som amtmann og biskop. Dette gjaldt bl.a. utstedelse av begravellesbrev, vigselbrev, oppreisning på dom i lavere rett, tillatelse til å sitte i uskiftet bo, testamentkonfirmasjoner, bevillinger i forbindelse med vergemål og myndighet, skilsmisser og separasjoner, samt utstedelse av proklama.

Slike bevillinger ble heretter gitt på trykte blanketter som var stemplet og underskrevet i Kanselliet og ble tilsendt de lokale embetsmenn i et visst antall. Hvert år måtte så vedkommende embetsmann gjøre regnskap overfor Kanselliet for disse blankettekspedisjonene og gebyrene som de innbragte. Som bilag til blankettregnskapene fulgte selve bevillingssøknadene og eventuelle vedlegg til disse igjen - m.a.o. saksdokumenter på linje med de ordinære kanselliinnleggene (på denne måten får vi nå egentlig å gjøre med tre typer innlegg: innlegg til registrant, innlegg til kansellibrev og innlegg til blankettekspedisjonene).

En del av pakkene med blankettregnskap inneholder bare bilagene - som imidlertid kildemessig sett er de mest interessante - og ikke selve regnskapene.

3.9.6.2 Justisvesenets fond. Regnskapsbilag 1806-13 (Katalog: 1121/01)

I 1805 ble det opprettet et fond "til justisvesenets fremme". Sportler og gebyrer som tilfalt embetsmenn ved underrettene ble forhøyet med 12,5%, og forhøyelsen skulle innbetales til dette fondet.

Embetsmennene skulle føre regnskap over disse inntektene, og pakkene med regnskapsbilag inneholder slike regnskapsoversikter som ble sendt inn til Danske Kanselli. Materialet gir innsyn både i embetsverkets sportelinntekter og i virksomheten ved de aktuelle rettsinstitusjonene.

3.9.6.3 Revisjonskontoret for kjøpstadsregnskap 1772-1813 (Katalog: 1121/01)

Dette revisjonskontoret hørte først under Rentekammeret, men ble overført til Danske kanselli i 1801.

Kontorarkivet - dvs. journaler og journalsaker - er for hele tidsrommet 1772-1813 oppstilt samlet under Kanselliet.

Sammen med kontorarkivet er her også oppstilt regnskapene som ble sendt inn til revisjon. Dette er kommunale byregnskaper, dvs. byens egne regnskaper - inntekter og utgifter som ikke angikk statskassen, men som likevel ble revidert av sentralmyndighetene. Til forskjell fra disse finnes det i rentekammerarkivet en serie byregnskap (jfr. 9.7.6.1.1) som er regnskap over statens inntekter av byene og bybefolkningene. De kommunale kjøpstadsregnskapene omfatter diverse inntekter som tilfalt bykassen, bl.a. forskjellige skatter og avgifter, og likedan utbetalingene herfra, så som lønninger til byens betjenter, reparasjoner og vedlikehold av utstyr og bygninger, osv. Bilagsmaterialet gir i det hele fylldige opplysninger om det indre liv i byene. Blant bilagene er bl.a. kemnerregnskap og brannregnskap.

3.9.6.4. Innberetninger om forlikte saker 1800-12 (Katalog: 1121/01)

Dette er innberetninger fra amtmennene om virksomheten ved forlikskommisjonene og politirettene i amtet. Materialet består for det meste av statistiske oversikter over antall saker med opplysninger om hva slags utfall de hadde fått. Oppgavene er gjerne bilagt rapporter fra de enkelte forlikskommisjoner og politiretter.

3.9.6.5 Skiftedesignasjoner 1796-1812 (Katalog: 1121/01)

En rekke bestemmelser fra 1760-årene og framover fastsatte at alle skiftejurisdiksjoner skulle sende inn årsoversikter (designasjoner) over skiftene. Disse ble innlevert til stiftamt- og amtmennene, som så sendte dem videre til Danske kanselli. Fra 1786 ble disse designasjonene gjennomgått av en skifterevisor.

Designasjonene inneholder ekstrakter med en rekke opplysninger om skiftene som ble holdt. Langt fylldigere opplysninger vil man selsagt finne i selve skifteprotokollene i statsarkivenes sorenskriver- og byfogdarkiv. I de tilfeller hvor skifteprotokollene har gått tapt, vil disse designasjonene være viktige.

3.9.6.6 Norske pupillkontor 1788-1813 (Revisjonskontoret for umyndiges midler) (Katalog: 1121/01)

Dette revisjonskontoret ble opprettet under Rentekammeret og gikk i likhet med revisjonskontoret for kjøpstadsregnskap over til Kanselliet i 1801. Kontoret hadde til oppgave å revidere overformynderienes regnskaper over forvaltningen av umyndiges midler.

Hele kontorarkivet med kopibøker og konsepter, journaler og

journalaker fra 1788 til 1813 er oppstilt under Kanselliet.

Her er også regnskapene som kontoret reviderte (1787-1818). De er ført på faste skjema med forskjellige opplysninger: Den forvaltede kapitals størrelse (løsøre og fast eiendom), hvem den tilhørte, når og hvorfor den ble underlagt formynderiet, hvordan den ble forvaltet, sikkerhet og renter. I tillegg er det oversikt over kapital som er utgått fra formynderiet (f.eks. ved giftermål).

3.9.6.7 Generallnkkvarteringskommisjonens regnskaper 1777-1805 (Katalog: 1121/01)

Dette er regnskaper over innkvarteringskontingenter fra kjøpstedene, og innkvarteringskommisjonens fordeling av kvarterpenger til de forskjellige militære garnisoner og avdelinger. Bilagsmateriale er fylldig.

3.9.6.8 Prestekall, embetsutnevnelser, privilegier og bevillinger

I Danske kansellis arkiv finnes prestekallsbok for Norge, Island og Færøyene 1660-1689 (for Norge), prestekallsbok for Norge med Grønland 1686-1804 og for Norge 1804-13. Disse bøkene inneholder topografisk oversikt over prestekall m/angivelser av presteansettelser i disse. Protokollen "Norske bestillinger 1730-1830" er en fortegnelse over geistlige og verdslige embeter under Danske kanselli, samt oversikt over utnevnelser i disse, likedan privilegier og bevillinger for ulike næringer som sorterte under Kanselliet.

I DRA. Riksarkivet har avskrifter, Avskriftsamlingen nr. 101-104 (katalog: 1850/01)

3.9.6.9 Annet (Katalog: 1121/01)

Nordlandske kirke- og skolefonds regnskap 1801-07, innberetninger om dødfødte 1806-10 og innberetninger om kriminelle fanger 1809-11.

3.9.7 Danske kansellis skapsaker (Katalog: 1109/50, 1122/01, 1122/02, 1122/50)

Dette er saker som er tatt ut av, eller som ikke har direkte sammenheng med de ordinære rekkene av innlegg og andre saksdokumenter i kontorarkivet. Mye av materialet stammer fra tiden

før saksdokumentene ble systematisk arkivert i Kanselliet (ordningen med arkivering av innlegg ble først praktisert fra 1620-årene).

I Kanselliet ble denne type materiale arkivert for seg i særskilte skap, der plasseringen ble angitt ved skap- og pakkenummer. Derav benevnelsen "skapsaker" og pakkenes nummerering (f.eks. Skap 8, pakke 152). Dagens skapsaker i Riksarkivet er en rekonstruksjon av 1700-tallets skaparkivering. Dette arbeidet ble utført i 1930-årene, da den såkalte Kanselliets realistisk ordnet avdeling ble oppløst og materialet tilbakeført til bl.a. skapsakene. De av pakkene som bærer benevnelsen "tillegg til skapsakene" antas å ha tilhørt skapsakene, men er ikke registrert i 1700-tallskatalogen. Materialet i disse pakkene er ordnet kronologisk.

Skapsakene er på mange måter en arkivalisk parallell til Rentekammerets realistisk ordnet avdeling (jfr. 9.8), og innholdsmessig er det mye beslektet materiale i disse to seriene.

Skapsakene har et svært uensartet og sammensatt innhold. Her finnes bl.a. forarbeid og grunnlagsmateriale til lovsaker, innberetninger til Kanselliet, og en del arkivalia etter kommisjoner med tilknytning til Danske kanselli. Det er utarbeidet egen katalog over kommisjonsarkivene blant skapsakene (1122/50). Det er vanskelig å gi noen sammenfattende karakteristikker av innholdet i skapsakene. Blant det mest brukte materialet finner vi bl.a. en rekke jordebøker fra 1615, som gir de eldste fullstendige oversikter over bondegods. Videre kan det nevnes militære ruller fra første halvdel av 1600-tallet, klagene til Bjelkekommisjonen i 1632, Sehestedkommisjonen 1651, materiale omkring urolighetene i forbindelse med ekstraskatten 1762, Lofthuskommisjonens arkiv, samt diverse dokumenter om Finnmark, finnmarkshandelen og om finner i Sør-Norge.

Det foreligger detaljert katalog over skapsakene m/tillegg, med emne- og sakregister (1122/01-02). For øvrig er det ofte utførlige innholds- og proveniensopplysninger på omslagsarkene inne i pakkene.

3.9.8 Grensearkivet 1610-1769 (Katalog: 1124/01, 1831/80)

Diverse kart og andre arkivsaker i tilknytning til grensespørsmål og grenseregulering er arkivert her. Materialet omfatter den svensk-norske grensekommisjonen 1736-67 med tilhørende korrespondanse.

Det er egen katalog over kart i Grensearkivet (1831/80).

Se også Rentekammerets realistisk ordnet avdeling, Grenseregulering (jfr. 9.8.12).

4. MISJONSKOLLEGIET

4.1 Misjonskollegiet 1715-1814

I 1715 ble Misjonskollegiet (Collegium de cursu evangelii promovendo) utskilt fra Danske kanselli og opprettet som eget kollegium. Kollegiet skulle forestå misjonsvirksomhet og kirkestell i de østindiske koloniene. Den vestindiske misjon sorterte derimot under Generalkirkeinspeksjonskollegiet (jfr. kap. 5), fram til 1791. Da ble Generalkirkeinspeksjonskollegiet nedlagt, og Misjonskollegiet fikk også denne misjonen. Dette varte imidlertid bare fram til 1797, da Generaltollkammeret og Kanselliet overtok den vestindiske misjonen.

Misjonskollegiet ble også tillagt samemisjonen i Finnmarken, og fra 1720 ble dette utvidet til også å omfatte samer i Nordland og Trøndelag. Dette saksområdet ble tilbakeført til Danske Kanselli i 1802.

Misjonskollegiet var selvstendig regjeringskollegium med forestillingsrett fram til 1771. Deretter var det underordnet Danske kanselli.

4.2 Misjonskollegiets arkiv

For materiale i DRA vises generelt til Vejledende arkivregistraturer I (Rigsarkivet 1943).

4.2.1 Ekspedisjon

4.2.1.1 Kopibøker 1784-1802 (Katalog: 1129/01)

Kopibøker for finnmarkske misjon.

4.2.1.2 Konsepter 1795-1802 (Katalog: 1129/01)

Konsepter til finnmarkske misjons utgående brev.

4.2.2 Kollegial behandling og innkomne saker

4.2.2.1 Kgl. ordrer og kollegialbrev 1700-94 (Katalog: 1129/01)

Kgl. ordrer og kollegialbrev ang. finnmarkske misjon. Med register.

4.2.2.2 Forhandlingsprotokoller 1735-1814

Misjonskollegiets forhandlingsprotokoller 1735-74 og 1784-1814, med ekstrakter av behandlede saker og resolusjoner.

I DRA.

4.2.2.3 Journaler 1715-1802 (Katalog: 1129/01)

Journal over finnmarkske misjons innkomne brev.

4.2.2.4 Innkomne brev 1735-1802 (Katalog: 1129/01)

Innkomne brev til finnmarkske misjon.

4.2.2.5 Diverse dokumenter 1777-86 (Katalog: 1109/02, 1129/01)

I tillegg til de innkomne brevene finnes diverse andre dokumenter om misjonen, kirkene og skolene i Nord-Norge, samt dokumenter om bortforpaktning av nordnorske misjonskirkers jordegods og inntekter.

4.2.3 Regnskap

4.2.3.1 Misjonsregnskap 1715-1802 (Katalog: 1129/01)

Finnmarkske misjonsregnskap 1715-1802 og Nordlandske misjonsregnskap 1771-1800. Disse regnskapene gir oversikter over inntekter og utgifter for forskjellige kasser i tilknytning til misjon, kirker og skole i Nord-Norge.

4.2.3.2 Seminarregnskap 1763-1811 (Katalog: 1129/01)

Regnskap for Seminarii lapponici. Dette seminaret ble ledet av Knud Leem og utdannet i tiden 1752-74 lærere til å undervise på samisk. Også i tiden deretter ble det ført egne regnskap over renteinntektene og forvaltningen av seminarets kapital.

4.2.3.3 Kirkeregnskap 1688-1811 (Katalog: 1129/01)

Finnmarkske kirkeregnskap 1688-99 og 1761-1811. Enkelte nordnorske kirkeregnskap finnes også blant Kanselliets skapsaker, jfr. 3.9.7. For øvrig er kirkeregnskapene å finne blant Rentekammerets regnskapsserier, jfr. 9.7.6.1.2.

5. GENERALKIRKEINSPEKSJONSKOLLEGIET

5.1 Generalkirkeinspeksjonskollegiet 1737-91

Dette kollegiet var et produkt av 1700-tallets pietistiske strømninger og skulle føre tilsyn med gudstjeneste, kirkedisiplin og religionsundervisning i kirker og skoler. Sensur av teologiske og religiøse skrifter hørte også blant arbeidsoppgavene. Kollegiet ble opprettet i 1737.

Kollegiet hadde også å gjøre med misjonen i de vestindiske koloniene (den østindiske misjon hørte under Misjonskollegiet, jfr. kap. 4). Dette saksfeltet ble overført til Misjonskollegiet da Generalkirkeinspeksjonskollegiet ble nedlagt i 1791. Det øvrige arbeidsområde ble overført til Danske kanselli.

I likhet med Misjonskollegiet mistet også Generalkirkeinspeksjonskollegiet sin status som selvstendig kollegium da det ble underordnet Danske kanselli i 1771.

5.2 Generalkirkeinspeksjonskollegiets arkiv

For materiale i DRA vises generelt til Vejledende arkivregistraturer I (Rigsarkivet 1943).

5.2.1 Ekspedisjon

5.2.1.1 Kopibøker 1737-91

Kopibøkene dekker periodene 1737-50, 1763-75 og 1783-91. De omfatter både utgående brev og kollegiets forestillinger til kongen.

I DRA. Riksarkivet har mikrofilm (katalog: 1860/14)

5.2.2 Kollegial behandling og innkomne saker

5.2.2.1 Hovedprotokoller 1737-53

Dette er møtebøker med saksekstrakter og kollegiets resolusjoner.

I DRA. Riksarkivet har mikrofilm (katalog: 1860/14)

5.2.2.2 Journaler 1737-47

Journaler over innkomne brev.

I DRA. Riksarkivet har mikrofilm (katalog: 1860/14)

5.2.2.3 Bispevisitasberetninger 1735-75

(Katalog: 1109/02)

Visitasberetninger fra biskopene i Norge.

5.2.2.4 Diverse dokumenter 1734-65

(Katalog: 1109/02)

Diverse dokumenter og saker vedrørende Norge.

6. KOMMISSJONEN OG DIREKSJONEN FOR UNIVERSITETET
OG DE LÆRDE SKOLER

6.1 Kommisjonen for universitetet og de lærde skoler
1790-1805 og Direksjonen for universitetet og de lærde
skoler 1805-14

Direksjonen for universitetet og de lærde skoler ble opprettet i 1805 og overtok da sakene i forbindelse med høyere undervisning. Dette saksområdet hadde tidligere sortert under Danske kansellis kirke- og skoledepartement, der det hadde vært tillagt en underordnet kommisjon - Kommisjonen for universitetet og de lærde skoler fra 1790. Direksjonen fikk forestillingsrett, men var likevel delvis underordnet Kanselliet, bl.a. når det gjaldt kgl. ekspedisjoner. Kanselliet foresto dessuten bestallingene fram til 1812.

6.2 Kommisjonens og direksjonens arkiv

For materiale i DRA vises generelt til Vejledende arkivregistraturer I (Rigsarkivet 1943).

6.2.1 Kongelig resolusjon

6.2.1.1 Forestillingsprotokoller 1805-1814

Originale forestillinger med resolusjoner, reskripter og til dels ansøkninger.

I DRA.

6.2.1.2 Kongelige resolusjoner 1805-13
(Katalog: 1129/01)

Konseptforestillinger med saksdokumenter.

6.2.2 Ekspedisjon

6.2.2.1 Kopibøker 1805-14

Universitets- og skolesaker.

I DRA.

6.2.3 Kollegial behandling og innkomne saker

6.2.3.1 Forhandlinger 1787-1805

Kommisjonens forhandlinger.

I DRA.

6.2.3.2 Behandlede saker 1798-1814

"Journal" 1798-1805 og "referat- og resolusjonsprotokoller" 1805-14. Inneholder referater av behandlede saker. Referat- og resolusjonsprotokollene består av forskjellige rekker for ulike saksområder. Jfr. også 6.2.4.2.

I DRA.

6.2.3.3 Journaler 1805-14

Journaler over innkomne brev.

I DRA.

6.2.3.4 Innkomne saker 1805-14 (Katalog: 1129/01)

Innkomne saker angående de lærde skoler i Norge 1805-14 (jfr. 6.2.5.2).

6.2.4 Universitetet i Christiania

6.2.4.1 Kopibok 1811-16 (Katalog: 1129/01)

Direksjonens kopibok over saker vedrørende universitetet i Christiania.

6.2.4.2 "Referat- og resolusjonsprotokoll" 1811-17 (Katalog: 1129/01)

Fyldige referater av behandlede saker vedrørende universitetet i Christiania, med opplysning om Direksjonens resolusjon.

6.2.4.3 Saker til referat- og resolusjonsprotokollen (Katalog: 1129/01)

Behandlede saker arkivert som bilag til protokollen 6.2.4.2.

6.2.4.4 Kommisjonsforestilling 1812 (Katalog: 1129/01)

Kommisjonsforestilling om det norske universitets anlegg og innretning.

6.2.4.5 Diverse dokumenter 1811-19 (Katalog: 1109/02)

Diverse dokumenter om universitetet i Christiania.

6.2.5 Forskjellige saker

6.2.5.1 Skoleregnskap 1806-12 (Katalog: 1129/01)

Regnskap for de lærde skoler og seminarer i Christiania, Kongsberg, Kristiansand, Bergen og Trondheim 1806-12.

6.2.5.2 Diverse skolesaker 1798-1814
(Katalog: 1109/02, 1129/01)

Konsepter og innkomne saker vedrørende de lærde skoler i Christiania, Kongsberg, Kristiansand, Bergen og Trondheim 1798-1814 (jfr. 6.2.3.4), dokumenter om de norske skolers eiendommer, m.m, samt diverse dokumenter 1805-20.

7. KARANTENEDIREKSJONEN

7.1 Direksjonens opprettelse

I 1804 ble karantenesakene skilt ut fra kanselliene og lagt til en egen institusjon, Karantenedireksjonen. Direksjonen hadde forestillingsrett og besto av representanter fra de større kollegiene.

7.2 Karantenedireksjonens arkiv

Det aller meste av direksjonens arkiv er i DRA; forestillingsprotokoller, forhandlingsprotokoller, kopibøker og saksarkiv. Det vises til Vejledende arkivregistraturer I (Rigsarkivet 1943).

7.2.1 Karanteneregnskap 1805-13 (Katalog: 1109/01)

Riksarkivet har karanteneregnskap for de norske havnebyene. I følge regelverket skulle de lokale karantenekommisjonene undersøke skip som ankom fra utlandet. Smittefarlige skip skulle settes i karantene. Fant man derimot at et skip var sykdomsfritt og kunne tillates alminnelig samkvem, lossing og lasting, skulle kommisjonen utstede et pass. For dette passet skulle det betales gebyr. Også de skip som lå i karantene skulle betale nærmere fastsatte gebyrer. Gebyrene skulle kommisjonen videre innbetale til den stedlige tollkassen. Karanteneregnskapene er utfylte skjema med opplysninger om skipenes navn, skipper, last, antall mannskap og passasjerer, hvor de kom fra og hvor de skulle, samt kvittering fra vedkommende tollbetjent for at gebyrpengene var mottatt.

8. TYSKE KANSELLI/UTENRIKSDEPARTEMENTET

8.1 Administrasjon av utenrikssakene inntil 1814

Tyske kanselli var det forvaltningsmessige sentrum for monarkiets utenriks- og utenrikspolitiske anliggender. Fram til 1670-årene hadde også Danske kanselli hatt utenrikssaker, bl.a. korrespondanse med Sverige og Russland, men fra da av ble dette samlet i Tyske kanselli (merk at Kommersekollegiet ble tillagt konsulat-sakene, jfr. kap. 11)

Det kollegiale element var lite fremtredende i ledelsen av Tyske kanselli, og Geheimekonseilet spilte en sentral rolle ved behandling og referat av sakene.

Etterhvert oppsto en egen utenriksavdeling i Tyske kanselli, et eget kontor som behandlet utenrikssakene. I 1770 ble dette kontoret skilt ut som selvstendig institusjon - Departementet for de utenrikske saker. Utenriksdepartementet hadde ingen kollegial styreform, men ble ledet av en utenriksminister.

8.2 Tyske kanselli/Utenriksdepartementets arkiv

Utenriksarkivene er så å si i sin helhet i DRA og vil med unntak av 8.2.1 ikke bli nærmere omtalt her. Det vises for øvrig til Vejledende arkivregistraturer XI (Rigsarkivet 1962).

8.2.1 Geheimeregistratur 1676-1814

Dette er Tyske kanselli og Utenriksdepartementets kopibok over "politisk" - hemmelig - korrespondanse med utlandet.

I DRA. Rigsarkivet har mikrofilm (katalog: 1860/14)

8.2.2 Grensen mellom Norge og Sverige 1690-1808 (Katalog:1109/01)

Diverse dokumenter, bl.a. korrespondanse, konsepter, beretninger, betenkninger og noter om norsk-svenske grensesaker. Detaljert oversikt i katalogen. Jfr. også Danske kansellis grensearkiv (3.9.8).

8.2.3 Norsk tømmerfløting på svenske elver 1773-1801
(Katalog:1109/01)

Diverse dokumenter, bl.a. korrespondanse, konsepter, beretninger, betenkninger og noter om norsk tømmerfløting i Sverige. Detaljert oversikt i katalogen.

8.2.4 Grensen mellom Norge og Russland 1690-1810
(Katalog: 1109/01)

Diverse dokumenter, bl.a. korrespondanse, konsepter, beretninger, betenkninger og noter om norsk-russiske grensesaker. Detaljert oversikt i katalogen.

8.2.5. Prise- og kapersaker 1747-1809
(Katalog: 1109/01)

Diverse akter og dokumenter i prise- og kapersaker.

9. RENTEKAMMERET

9.1 Rentekammerets organisasjon og forretningsområde

Rentekammeret hadde et bredt og sammensatt funksjonsområde i forbindelse med statens økonomiske og materielle anliggender: Regnskapsrevisjon, oppbeørsel, kassavesen, finanssaker og en rekke andre forvaltningsoppgaver. Etter hvert som statsadministrasjonen ble utbygd og spesialisert, ble stadig flere saksområder skilt ut fra Rentekammeret og lagt til andre side- eller underordnede forvaltningsorganer. I takt med denne utviklingen ble også Kammerets interne organisasjon utviklet og differensiert.

9.1.1 Rentekammeret før 1660

Før 1660 var Rentekammeret underlagt Rikshovmesteren - en av de fem riksembetsmennene - mens adelige rentemestre ledet den daglige virksomheten. Den underordnede saksbehandling og revisjon ble utført av renteskrivere.

Det er omstridt hvorvidt Rentekammeret på denne tiden utgjorde noe selvstendig forvaltningsorgan, ettersom det ikke hadde egen ekspedisjon. Bortsett fra rentemestrenes kvitteringer til regnskapsavleggerne, ble alle kammersaker ekspedert gjennom Kanselliet.

9.1.2 Skattkammeret 1660-1679

Etter statsomveltningen i 1660 fikk Rentekammeret status som eget regjeringskollegium, under navn av Skattkammerkollegiet. I denne egenskap hadde det forestillingsrett og egen ekspedisjon. Riksskattmesteren var president i den kollegiale forsamlingen, som ellers besto av flere adelige og borgerlige assessorer, samt generalprokurør og generalfiskal. De to siste embetsmennene hadde rettslige oppgaver i forbindelse med Kammerets kontroll av embetsverk og statsinntekter. De ble senere knyttet til Danske Kanselli.

Skattkammerkollegiet fungerte også som domstol, Kammerretten. Denne dømte i saker mellom staten og embetsmennene. Saksområdet var opphavelig regnskapsavleggelse og oppbeørsel av statsinntekter, men institusjonen fikk etterhvert karakter av generell disiplinærdomstol for embetsverket. Kammerretten ble opphevd i 1771.

I denne perioden ble Kammeret delt i fire kasser, under ledelse av hver sin rentemester (som også var assessor i kollegiet). Kassene reviderte regnskap, oppebar inntekter og foretok utbetalinger innenfor hvert sitt område. Norske inntekter og

regnskapsrevisjon sorterte under Sjøetatens kasse, og midlene herfra ble brukt til sjøforsvaret, bygningsvesenet og den norske hær.

9.1.3 Rentekammeret 1679-1771

I 1679-80 ble Kammeret reorganisert, og Rentekammeret (eller Rentekammerkollegiet) ble igjen den offisielle benevnelsen. I ledelsen for kollegiet sto en (over)rentemester, fra 1691 en direktør og fra 1700 besto forsamlingen av tre deputerte og et antall kommitterte eller tilforordnede som assessorene nå ble kalt.

Fra 1680 ble Rentekammeret inndelt i renteskriverkontorer etter geografiske skillelinjer, en ordning som i hovedsak besto gjennom hele foreningstiden. Kontorene ble ledet av renteskrivere, og foresto underordnet korrespondanse, saksforberedelse og revisjon.

På samme tid ble kassevesenet definitivt utskilt med opprettelsen av Zahlkassen som statens hovedkasse. I stedet ble Kammerets assignasjonsfunksjoner utbygd (assignasjon = anvisning på utbetaling fra offentlig kasse). Gjennom et eget kontor i Rentekammeret - assignasjonskontoret - ble det utstedt utbetalingsordrer til Zahlkassen.

I tidsrommet fram mot 1771 ble en rekke saksområder utskilt og lagt til andre kamerale institusjoner. Kommersekollegiet som hadde eksistert i perioder tidligere på 1600- og 1700-tallet ble gjenopprettet med utvidet saksfelt i 1735. Herunder hørte bynæringer, handel, industri og manufakturer (jfr. kap. 11). Toll- og konsumpsjonssaker, samt revisjonen av disse regnskapene ble lagt til et nyopprettet Generaltollkammer i 1760 (jfr. kap. 10). I 1711 ble det dessuten opprettet et eget Generalpostamt (jfr. kap. 13).

9.1.4 Finanskollegiet og Norske kammer 1771-73

I 1770 ble Kommersekollegiet og Generaltollkammeret underlagt samme kollegiale ledelse som Rentekammeret (Rente- og general-tollkammerkollegiet). Året etter omorganiserte Struensee disse tre institusjonene radikalt: Nå ble også selve kontorverket smeltet fullstendig sammen og inndelt på nytt i et dansk, et tysk og et norsk kammer. Disse tre sideordnede kamrene foresto nå den samlede kammerforvaltning i sine riksdeler. Norske, Danske og Tyske kamre ble videre underlagt et felles kollegium, Finanskollegiet, som besto av fire deputerte.

Alle de egentlige finanssakene og likedan de viktigste kammer-sakene (jfr. 7.2) ble behandlet i Finanskollegiet. Likedan passerte de tre kamrenes forestillinger gjennom Finanskollegiet. Mens kamrene hadde geografisk ressort, ble sakene i Finanskol-

legiet fordelt etter faglige retningslinjer: hver deputert foresto bestemte saksområder, departementer. 1. departements ressort var byer, handel, fabrikker, manufakturer og stempelvesen. 2. departement hadde bergverk, fiske og skipsfart, 3. departement landbruk og 4. departement hadde toll, konsumpsjon, tobakks- og saltverkssaker.

Fra Danske kanselli overtok Finanskollegiet spørsmål i tilknytning til oppebørsel, kjøpsteder og næringer, laugsvesen og håndverk, bevillinger og privilegier, helse- og medisinalvesen, innkvartering og innrulling (jfr. 2.2.5.1). Finanskollegiet fikk dermed overledelsen av nesten alle statens finansielle, økonomiske og materielle anliggender.

Tre av de deputerte i Finanskollegiet ledet også hvert sitt kammer. Norske kammer sorterte under den deputerte for 2. dept. Også de enkelte kamre var kollegialt organisert. I tillegg til den deputerte besto det norske kammerkollegiet av fire kommitterte. Disse kommitterte var sjefer for hvert sitt kontor (byrå) i Norske kammer. På samme måte som renteskriverkontorene i perioden forut, var disse byråene inndelt etter geografiske skillelinjer. I hvert enkelt byrå ble revisjon og ekspedisjon holdt adskilt: En byråsekretær tok seg av korrespondansen, mens en renteskriver foresto byråets revisjon. I tillegg til de fire byråene besto Norske kammer av et sekretariat, et brannforsikringskontor og et kontor for revisjon av eldre regnskap.

9.1.5 Rentekammeret 1773-1814

Etter Struensees fall ble den tidligere forvaltningsordningen i hovedsak gjenopprettet. Fra 1773 ble Rentekammeret, Kommersekollegiet og Generaltollkammeret igjen selvstendige regjeringskollegier. Bergverkssakene ble skilt ut fra Rentekammeret og lagt til et nytt kollegium, Bergverksdirektoriet. Dette kollegiet hadde forestillingsrett og besto fram til 1791, da saksområdet igjen ble lagt til Rentekammeret. Bergverksdirektoriets arkiv er integrert i rentekammerarkivet.

Byråene ble avløst av de tidligere renteskriverkontorene og det administrative skillet mellom revisjon og ekspedisjon opphørte. Som tidligere hadde renteskriverkontorene først og fremst lokal ressort, men i denne perioden fant det også sted en videre utbygging av kontorordningen etter saklige retningslinjer.

9.2 Finanssakene (utgiftsforvaltningen)

I eneveldets statsadministrasjon ble det skilt mellom kammerforvaltning og finansforvaltning. Enkelt sagt dreide kammerforvaltningen seg om statens inntekter; om oppebørsel, revisjon, kontroll av inntektskildene og tilsyn med de virksomheter som inntektene skrev seg fra. Finansforvaltningen gjaldt statens utgifter og hvordan disse skulle dekkes - bruken av statens

midler, samt låneopptak og egen utlånsvirksomhet, statsgjeldsaker, penge-, bank- og kredittvesen.

Finanssakene inngikk i Rentekammerets ordinære saksområde fram til 1690. Fra da ble de behandlet av overrentemesteren/direktøren og zahlmesteren (Zahlkassens leder) i fellesskap. Deres utbetalingsordrer ble utstedt gjennom assignasjonskontoret i Rentekammeret (jfr. 9.1.3).

Etter omorganiseringen av Rentekammeret i 1700 ble finanssakene behandlet av kollegiets tre fremste medlemmer - de deputerte for finansene. De deputerte befattet seg også med kammersakene, men da deltok også kollegiets øvrige medlemmer, de kommitterte (jfr. 9.1.3).

Da Finanskollegiet ble opprettet i 1771 overtok dette den direkte ledelse av finanssakene, i tillegg til overledelsen av kammersakene som sorterte under Danske, Tyske og Norske kamre (jfr. 9.1.4).

Etter 1773 ble kammerforvaltning og finansforvaltning definitivt adskilt. Begge forvaltningsgrenene ble også oppstykket og fordelt på forskjellige institusjoner. De kamerale kollegiene (Rentekammeret, Kommersekollegiet og Generaltollkammeret og i tillegg Bergverksdirektoriet) ble gjenopprettet og tillagt kammersakene. Finanskollegiet besto, men skulle bare beskjeftige seg med begrensede områder av finansforvaltningen. Det kom derfor heller ikke lenger i noe overordnet forhold til de kamerale kollegiene. Det ble dessuten opprettet andre institusjoner med myndighet i finansspørsmål. Viktigst var Den ekstraordinære finanskommisjonen 1773-84, som hadde forestillingsrett og var overordnet Finanskollegiet i visse saker.

I 1784 ble finansforvaltningen reorganisert. Det gamle Finanskollegium ble opphevd, og de fleste av dets funksjoner gikk over til Finanskassedireksjonen. Et nytt Finanskollegium ble opprettet og avløste Den ekstraordinære finanskommisjon som øverste myndighet på finanssektoren. Bare dette kollegiet fikk forestillingsrett i finanssaker, og det hadde ellers utstrakt myndighet på området, inklusive, bank-, mynt- og pengevesen (jfr. ellers kap 12).

9.3 Rentekammerets sekretariat, kontorer og forretningsgang

9.3.1 Kammerkanselliet

Kammerkanselliet var Rentekammerets sekretariat. Her ble de innkomne brevene mottatt og viderefordelt til de enkelte renteskriverkontorene. Her leverte renteskriverkontorene de sakene som skulle ha kongelig resolusjon, og her ble forestillingene skrevet. Likedan fikk kammerkanselliet alle viktigere saker og saker som skulle ha særlig grundig behandling, f.eks lovsaker, forordninger, m.v. Her ble også de

kongelige ekspedisjonene utferdiget. Når det derimot gjaldt finanssakene (jfr. 9.2) var assignasjonskontoret sekretariat.

Ved opprettelsen som eget kollegium hadde Rentekammeret bare ett sekretariat. Allerede fra 1664 var det i realiteten to; ett dansk-norsk og ett tysk. I 1699 ble denne todelingen formalisert. De norske sakene hørte under tyske sekretariat 1699-1702, ellers under dansk-norske sekretariat. Benevnelsen kammerkanselli stammer fra tiden rundt 1720, da sekretariatene ble omorganisert. De ble fra da av ledet av kammerkansellister eller sekretærer. En justissekretær overtok kammerrettssakene, som til da hadde sortert under sekretariatet. Organisasjonen lå heretter i det store og hele fast fram til Struenseeperioden 1771-73.

9.3.2 Forretningsgang og arkivering

Rentekammerets forretningsområde var skiftende og kan til dels virke uoversiktlig. Rutinene var både vakkende og i endring over tid. Selve arkivordningen følger heller ikke konsekvente linjer.

Framstillingen her vil bli begrenset til generelle trekk som synes å være dekkende for det meste av perioden etter 1660.

I regelen ble de innkomne sakene mottatt i kammerkanselliet. Fra 1720 ble kammerkanselliets bokføring utvidet. De innkomne brevene hadde tidligere ikke blitt registrert systematisk, utover det som nedfelte seg i kollegiets møtebøker, ekstraktprotokollene. Kammerkollegiets protokoller som ble ført sammenhengende fra 1720 tar utgangspunkt i de innkomne brevene. Under hvert sitt nummer ble brevene innført i ekstrakt med opplysning om kollegiets beslutning, hvilke renteskriverkontorer som fikk dem til behandling, og hvilke ekspedisjoner som ble utferdiget. De norske protokollene, norske ekstraktmemorialprotokoller 1720-71, utgjør en egen rekke.

Fra kammerkanselliet ble de innkomne brevene vanligvis fordelt videre til de respektive renteskriverkontorene. Her ble brevene journalført (fra 1740) og saksbehandlet. Etter en innledende saksbehandling ble sakene referert i kollegiet. Ekstrakt- og ekstraktmemorialprotokollene gir opplysninger om saker til behandling i kollegiet. Også journalene i de enkelte renteskriverkontorene gir korte opplysninger om kollegiets avgjørelser. Når sakene var kurante, kunne kollegiet beslutte at de skulle ekspederes av vedkommende renteskriverkontor. Ekspedisjonen ble da skrevet av i kontorets kopibok og saksdokumentene ble arkivert. Før 1740 ble saksdokumentene arkivert kronologisk som kontorets innkomne brev, deretter ble de arkivert som journal-saker etter journalnummer.

Var det derimot nødvendig å innhente kongens avgjørelse, ble det skrevet en forestilling. I slike tilfeller ble saken overlatt kammerkanselliet, som konsiperte og renskrev forestillingen. De

ferdige forestillingene ble underskrevet av kollegiemedlemmene og referert for kongen. Rentekammerets og de øvrige kamerale kollegiers forestillinger var ofte ganske fyldige: Etter en samlet framstilling og redegjørelse for saken, fulgte et begrunnet forslag til avgjørelse. Saksdokumentene var vedlagt forestillingen ved referatet. Kongens resolusjon og egenhendige underskrift ble påskrevet forestillingen (evt. på selve saksdokumentet dersom det ikke forlåt en egen skriftlig innstilling).

Fra 1703 ble de originale forestillingene m/kgl. resolusjon samlet i kammerkanselliet og bundet inn kronologisk i egne protokollrekker ved årets utgang. I de kamerale kollegiene kalles gjerne forestillingsprotokollene for relasjons- og resolusjonsprotokoller.

Renteskriverkontoret som opprinnelig hadde behandlet saken, fikk tilbake en kommunisert resolusjon, dvs. en bekreftet avskrift eller ekstrakt av den kongelige resolusjonen. Før 1703 ble vanligvis originalresolusjonen returnert. I regelen ble saksdokumentene levert tilbake sammen med resolusjonen, og dette ble så arkivert samlet i kontorets kronologiske rekke av kongelige resolusjoner. Disse rekkene er holdt adskilt fra renteskriverkontorenes øvrige serier med saksdokumenter, dvs. innkomne brev og journalsaker.

I stedet for, eller i tillegg til de ordinære rentekammerbrevene fra renteskriverkontorene, kunne det bli utferdiget kongelige ekspedisjoner, dersom saksavgjørelsen var av en slik karakter. Slike ekspedisjoner ble konsipert og utferdiget gjennom kammerkanselliet. De kongelige ekspedisjonene - både ad mandatum regis og under kongens egen hånd og segl - ble skrevet av i ekspedisjonsprotokollene eller evt. i en av Kammerets andre kopibøker for kongehev (f.eks. bestallingsprotokoller, instruksjonsprotokoller, konfirmasjonsprotokoller, obligasjonsprotokoller, kvittanseprotokoller og skjøtebøker). I en del tilfeller ligger saksdokumentene som bilag til disse kopibøkene i kammerkanselliet, og ikke som kgl. resolusjoner i renteskriverkontorenes arkiver. Noen saksdokumenter ligger dessuten som bilag til kammerkanselliets relasjons- og resolusjonsprotokoller.

Oppsummerende kan det dermed som hovedregel sies at dokumenter i saker som ikke er referert for kongen ligger arkivert som innkomne brev/journalsaker i vedkommende renteskriverkontor. Hadde sakene derimot fått kongelig resolusjon er dokumentene helst arkivert blant renteskriverkontorets kongelige resolusjoner, men de kan også ligge som bilag til kammerkanselliets relasjons- og resolusjonsprotokoller eller som bilag til en av kammerkanselliets kopibokrekker for kongelig ekspedisjoner.

I Norske kammer 1771-73 ble de innkomne brevene mottatt i kammerets sekretariat (depesjekontoret). Her ble de innført i kammerets hovedjournal, rotulus chartarum, før de ble fordelt videre til de enkelte byråene (tilsvarende renteskriverkontorene). Hvert byrå hadde sin egen journal, index referendorum, der sakene også ble journalført. Etter en innledende saksbehandling refererte vedkommende byråsjef (kommitterte) saken i

kollegiemøte med lederne for de øvrige byråene i kammeret. Her tok man stilling til om saken kunne avgjøres i Norske kammer, eller om den skulle gå videre til Finanskollegiet og evt. til kongen. Vanlige rentekammerbrev ble konsipert og renskrevet i de enkelte byråder. Etter å ha fått kammerkollegiets underskrifter, ble de ekspedert og innført i byråets kopibok, kalt stiftsprotokoll eller amtsprotokoll.

9.4 Kammerkanselliets arkiv

For materiale i DRA vises til Vejledende arkivregistraturer XII (Rigsarkivet 1964).

9.4.1 Kongelig resolusjon

9.4.1.1 Deliberasjonsprotokoller 1660-1708

I tiden 1660-1708 ble forestillingene skrevet av i deliberasjonsprotokoller. Disse var altså ikke forhandlingsprotokoller slik navnet tilsier, men kopibøker over forestillinger m/kgf. resolusjoner.

I DRA. Riksarkivet har mikrofilm (katalog: 1860/14).

9.4.1.2 Relasjons- og resolusjonsprotokoller 1703-1814

Fra 1703 ble de originale forestillingene (med kongens originale resolusjon) bundet sammen i relasjons- og resolusjonsprotokoller. Fra 1720 ble de norske bundet inn i egne rekker. Det er også egen rekke for (norske) bergverkssaker 1774-1814.

I DRA. Riksarkivet har mikrofilm av den felles dansk-norske rekken 1703-20, samt deler av protokollene 1720-60 (katalog: 1860/14).

I DRA er også alfabetiske og kronologiske registre til relasjons- og resolusjonsprotokollene. Riksarkivet har avskrift av disse for tiden 1660-1719 og 1724-1814. Registrene fra 1724 har opplysninger om hvilke renteskriverkontor de forskjellige resolusjonssakene hørte under (Avskriftsamlinga nr. 105-132, katalog: 1850/01).

9.4.1.3 Forestillinger 1738-1814 (Katalog: 1141/01)

Denne pakkeserien inneholder konsepter til, eller avskrifter av forestillingene som kammerkansellet satte opp. Den kongelige resolusjonen er senere tilføyd i kopi. Dokumentene ligger etter løpenummer/år.

9.4.1.4 Dokumenter til forestillinger 1703-1814 (Katalog:1141/01)

Dette er saksdokumenter til forestillingene, delvis også konsepter. Materialet benevnes også som bilag til relasjons- og

resolusjonsprotokollene (jfr. 9.4.1.2). Mange av dokumentene er påført den kongelige resolusjonen.

De fleste saksdokumenter av denne kategori ligger imidlertid ikke her, men har gått tilbake til vedkommende renteskriverkontor, der de er arkivert som "kongelige resolusjoner" (jfr. 9.6.3). De kan også ligge som bilag til kopibøkene for kongebrev (jfr. 9.4.2). Det kan se ut til å bero på tilfeldigheter hvor slike dokumenter er blitt arkivert, men de som ligger arkivert her som "dokumenter til forestillinger" gjelder i en viss utstrekning embetsforhold og embetsførsel, deriblant ekspektanser, utnevnelser og avskjedssaker.

9.4.2 Kongelig ekspedisjon

Rentekammerets utgående kongebrev ble innført i egne kopibøker. Det var forskjellige rekker av kopibøker for de forskjellige typer kgl. ekspedisjoner: alminnelige ekspedisjoner, bestalinger, skjøter, konfirmasjoner, osv.

9.4.2.1 Ekspedisjonsprotokoller 1660-1814

Rentekammerets alminnelige kongebrev ble innført i ekspedisjonsprotokollene (tilsvarende Danske kansellis registre og tegnelser, jfr. 3.9.2.1). En felles dansk-norsk rekke går fra 1660-1720; fra 1720 er det separate rekker fram til 1814. Det er også egen rekke for (norske) bergverkssaker 1791-1814.

I DRA. Riksarkivet har mikrofilm av den felles dansk-norske rekken 1660-1720 (katalog: 1860/14)

9.4.2.2 Dokumenter og konsepter til ekspedisjonsprotokollene 1661-1814 (Katalog: 1141/01)

Her er kammerkanselliets konsepter til de kongelige ekspedisjonene 1773-1813 og saksdokumenter 1661-1798 og 1814. Disse dokumentene og konseptene er ordnet sakvis fortløpende etter ekspedisjonsdato, og de er påført henvisninger til protokollnummer, sidetall og løpenummer i ekspedisjonsprotokollene.

Saksdokumentene som er arkivert her, synes vesentlig å gjelde søknader om bevillinger til sagbruksdrift, gjestgiveri og krohold, og om arveparter som har tilfalt statskassen.

9.4.2.3 Konfirmasjonsekspedisjonsprotokoller 1731-1814

I forbindelse med kongeskiftene ble det ført egne ekspedisjonsprotokoller for konfirmasjoner, dvs. stadfestelser eller fornyelser av kongelige bevillinger m.v.

Protokollene i forbindelse med kongeskiftene i 1730, 1746 og 1766 er i DRA.

Riksarkivet har konfirmasjonsprotokoll for 1813. Konfirmasjonene her omfatter fornyelser av privilegier og bevillinger for sagbruksdrift og gjestgiveri (katalog: 1141/01)

9.4.2.4 Dokumenter til konfirmasjonsekspedisjonsprotokollene (Katalog: 1141/01)

Riksarkivet har pakker med dokumenter (søknader, m.m.) til konfirmasjonsekspedisjonsprotokollene (jfr. 9.4.2.3). Pakkene inneholder også ikke-konfirmerte søknader, konsepter, kgl. ekspedisjoner i kopi og original.

9.4.2.5 Bestallingsprotokoller 1661-1814

Bestallingsprotokollene er kopibøker over kongelige embetsutnevnelser - bestallingsbrev. Gjennom Rentekammeret utnevnte kongen stiftamtmenn, amtmenn, fogder og andre embetsmenn som var underordnet eller regnskapspliktige overfor Kammeret.

Det er en felles dansk-norsk rekke 1661-1720, deretter egen norsk rekke.

I DRA. Riksarkivet har mikrofilm av rekken 1661-1720 (katalog: 1860/14), samt avskrift av norske bestallingsprotokoller 1720-44, jfr. Manuskriptsamlingen fol. 93 og 94 (katalog: 1822/01).

9.4.2.6 Dokumenter til bestallinger 1661-1814 (Katalog: 1141/01)

Dette er saksdokumenter til kammerkanselliets forestillinger om embetsutnevnelser - søknader om embeter og konsepter til bestallingsbrev. Dokumentene er påført bestallingsdato og henvisning til sidetall i bestallingsprotokollen. Materiale som dette vil man også kunne finne blant dokumenter til forestillinger (jfr. 9.4.1.4).

Riksarkivet har alfabetiske lister over Rentekammerets norske bestallinger fra 1661. Disse viser til sidetall i bestallingsprotokollene, og kan benyttes som register til pakkene med

bestallingsdokumenter (Avskriftsamlinga fol. 95-101, katalog: 1850/01). Jfr. også at "Rentekammerets norske bestallinger 1661-1814" foreligger som særtrykk av Norsk Slektshistorisk Tidsskrift 1932.

9.4.2.7 Konfirmasjonsbestallingsprotokoller 1731-72

Bestallinger som fikk konfirmasjon etter kongeskiftene ble innført i konfirmasjonsbestallingsprotokollene.

I DRA.

9.4.2.8 Dokumenter til konfirmasjonsbestallingsprotokollene (Katalog: 1141/01)

Riksarkivet har dokumenter til konfirmasjonsbestallingsprotokollene (jfr. 9.4.2.7). Disse dokumentene omfatter søknader fra embetsmenn om konfirmasjon på embetsutnevnelser og rangtitler etter kongeskiftene i 1730, 1746 og 1766. Søknadene er oftest vedlagt kopi av bestallingsbrevet som skulle konfirmeres. Pakkene inneholder også enkelte originale bestallingsbrev, konsepter og søknader som ikke ble innvilget.

En del av disse konfirmasjonssøknadene er journalført i renteskriverkontorene. I slike tilfeller ble ofte søknadenes følgeskriv til Rentekammeret arkivert i renteskriverkontoret. Selve søknaden (stilet til kongen) med vedlagt kopi av det opprinnelige bestallingsbrevet ble arkivert i kammerkanselliet i forbindelse med utferdigelsen av konfirmasjonsbrevet.

Bakpå dokumentene er det påført konfirmasjonsdato og henvisning til konfirmasjonsprotokollen.

9.4.2.9 Skjøtebøker 1661-1814 (Katalog: 1141/01)

Ved salg av statens jordegods ble det utstedt kongeskjøter i Rentekammeret. Slike godssalg fant særlig sted i tiårene etter 1660 og i 1720-årene (Skjøter før 1660 er som regel trykt i Norske Rigs-Registranter). Kongeskjøtene ble skrevet av i egne kopibøker - skjøtebøker - både i kammerkanselliet og i de renteskriverkontorene som godset sorterte under. I Riksarkivet er renteskriverkontorenes skjøtebøker oppstilt og katalogisert sammen med skjøtebøkene i kammerkanselliet. Enkelte skjøter er også innført i kammerkanselliets ekspedisjonsprotokoller (jfr. 9.4.2.1).

I skjøtebøkene er skjøtene dels skrevet av i sin helhet, dels i ekstrakt.

Det må understrekes at kongeskjøtene inneholder få faktiske opplysninger om de solgte eiendommene. Som regel vil man bare få opplyst gårdens navn og skyld, ikke opplysninger om areal og grenser, bygninger, seterrett, fiskerett eller andre tilliggende rettigheter. Dette skyldes at eiendomsbeskrivelsene og salgsbetingelsene i det store og hele er holdt i faste, generelle formularer som sier lite konkret om de enkelte gårdene. Av denne grunn vil kongeskjøtene vanligvis også være av mindre interesse ved dagens eiendomstvister, o.l.

Skjøtebøker i Riksarkivet:

- 1660-1670: Skjøtebok Oa 1661-69. Dette er en egen skjøtebok for Norge. Skjøtebok Ob 1663-67 inneholder konfirmasjonsskjøter (jfr. 9.4.2.10).
- 1670-1680: Skjøtebok Q 1670-80. Boken er en fotokopi av originalen i DRA. Den omfatter godssalg både i Danmark og Norge. Riksarkivets fotokopi omfatter bare de norske skjøtene.
- 1680-1720: I tidsrommet fra 1680 og fram til 1720-årene solgte staten lite jordegods, og de få skjøtene fra denne tiden er innført i ekspedisjonsprotokollene (Jfr. 9.4.2.1).
- 1720-1814: Riksarkivet har 31 skjøtebøker som ble ført i kammerkanselliet og renteskriverkontorene i perioden fra 1720-årene og fram til 1814.

9.4.2.10 Konfirmasjonsskjøter 1663-87 (Katalog: 1141/01)

Dette er foreløpige kjøter som ble utstedt av norske myndigheter, bl.a. stattholderen, etter fullmakt fra sentraladmindistrasjonen. Disse kjøtene ble senere innsendt til Rentekammeret og byttet ut med endelige kongeskjøter. Sammen med konfirmasjonsskjøtene ligger av og til også kjøperens søknad om godsoverdragelse, og til dels kopier av de endelige kjøtene. De endelige kjøtene vil være innført i ekspedisjonsprotokollene (jfr. 9.4.2.1) eller i skjøtebok Ob 1663-67. Det ble også ført en egen protokoll over disse salgene ved stattholderskapet. Denne protokollen dekker tidsrommet 1663-68, og den har henvisninger til konfirmasjonsskjøtene og til skjøtebok Ob (Stattholderarkivet C II 7, katalog: 1111/01).

9.4.2.11 Registre over kjøter

Katalog 1141/80: Register (gårdsregister og kjøperregister) over kjøter i skjøtebøkene Oa og Q (jfr. 9.4.2.9), ekspedisjonsprotokollene (jfr.

9.4.2.1) og konfirmasjonsskjøtene (jfr. 9.4.2.10).

Registeret dekker tidsrommet 1661-1699. Det inneholder de aller fleste skjøtene i dette tidsrommet, bortsett fra enkelte i ekspedisjonsprotokollene.

- Katalog 1141/81: Dette er en utgave av den trykte matrikkelen 1836, med tilføyde henvisninger til skjøteprotokollene 1720-1814 (omfatter imidlertid ikke kirkesalgene, jfr. katalog 1141/82).
- Katalog 1141/82: Dette er et topografisk kortregister over kirkesalgene i 1720-årene.
- Katalog 1141/83: "Fortegnelse over de ved kongelige Skjøder i Aarene 1723-29 stedfundne Salg af Kirker og Kirkegods i Norge" (Bilag til prestelønningskommisjonens innstilling VI, Kristiania 1892).

9.4.2.12 Konsepter og innlegg til skjøter 1661-79 (Katalog: 1141/01)

Blant disse pakkesakene finnes ulike dokumenter i forbindelse med godssalgene: Konsepter til skjøter, diverse korrespondanse, samt oversikter og utregninger foretatt i Rentekammeret. Det er også en del originale forestillinger og kongelige resolusjoner. Forestillingene har gjerne form av "beregninger" - oppstillinger over det godset som skulle selges.

Også pakkeseriene Kirker og kirkegods og Statens gods i Rentekammerets realistisk ordnet avdeling (jfr. 9.8.16 og 9.8.37) inneholder en god del grunnlagsmateriale i forbindelse med kron- og kirkegodssalgene på 16-, 17- og 1800-tallet. I Rentekammeret ble det for øvrig opprettet et eget kontor for salg av benefisert gods i 1801. Kontorets arkiv er oppstilt blant renteskriverkontorene i Riksarkivet (jfr. 9.6.4.6). Det finnes dessuten skjøter og makeskiftebrev mellom kronen og private 1650-52 i Danske kansellis skapsaker, skap 14, pk. 249A (jfr. 3.9.7).

9.4.2.13 Instruksjonsprotokoller 1720-81

Instrukser for embetsverket som sorterte under Rentekammeret.

Se også Rentekammerets realistisk ordnet avdeling, Embetsetaten (jfr. 9.8.5).

I DRA.

9.4.3 Kollegial behandling og korrespondanse

9.4.3.1 Ekstraktprotokoller 1669-1711

Protokoller over kammerkollegiets møter, med ekstrakter av kgl. resolusjoner og befalinger, embetsbrev, regnskap og allmuesupplikker som kollegiet mottok, opplysninger om sakenes behandling og regnskapsdesisjon, samt fortegnelser over kongelige og kollegiale ekspedisjoner som ble underskrevet i møtene. Protokollenes innhold varierer.

I DRA.

9.4.3.2 Norske ekstraktmemorialprotokoller 1720-71

Fra 1720 deles kammerkollegiets ekstraktprotokoller i en dansk og en norsk rekke. Den norske rekken - norske ekstraktmemorialprotokoller - går fram til 1771. Protokollene inneholder til dels fylldige ekstrakter av de innkomne sakene, og gir korte opplysninger om deres behandling.

9.4.3.3 Dokumenter til ekstrakt- og ekstraktmemorialprotokollene

(Katalog: 1141/01)

Disse pakkene inneholder bl.a. allmuesupplikker i saker innenfor Kammerets forretningsområde, samt en del embetssøknader. Materiale som dette kan man også finne som bilag til andre protokollrekker i kammerkanselliet og som "kongelige resolusjoner" eller innkomne brev/journalsaker i renteskriverkontorene (jfr. 9.6.1-2).

9.4.3.4 Kausjonsprotokoller 1662-1813

Protokoller over kausjonister og kausjoner som ble stilt for regnskapsførende embetsmenn under Rentekammeret. Egen norsk rekke 1719-1813.

Se også Rentekammerets realistisk ordnet avdeling, Kausjonsvesen (jfr. 9.8.15).

I DRA. Riksarkivet har mikrofilm for tiden 1662-1719 (katalog: 1860/14)

9.4.4 Andre pakkesaker (katalog: 1141/01)

Blant de resterende pakkesakene i kammerkanselliets arkiv finnes "Ymse dokument vedkomande Rentekammeret og dets medlemmar og betjentar". Her finnes diverse dokumenter om kollegiene og de norske renteskriverkontorene, og innkomne brev til Rentekammeret og overrentemesteren på 1600-tallet. Videre finnes en pakke med supplikker som ble innlevert til Frederik IV på hans norgesreise i 1704 (en tilsvarende pakke finnes også for Danske kansellis vedkommende, se Tillegg til skapsakene, pk.14, katalog: 1122/01, jfr. 3.9.7).

9.5 Interimsrentekammeret i Kolding og Rendsborg (Katalog: 1141/01)

Da kongen og de deputerte fra de forskjellige kollegiene evakuerte København under Englandskrigen 1807-14, ble det bl.a. innrettet et midlertidig Rentekammer først i Kolding og senere i Rendsborg (august 1807 - april 1808).

Riksarkivet har kopibok og konsepter, journal og journalsaker for Norge fra interimsrentekammeret 1807-08.

9.6 Renteskriverkontorenes arkiv

Rentekammerets kontorer ble ledet av renteskrivere, derav benevnelsen renteskriverkontorer. I disse kontorene ble de innleverte regnskapene revidert, her foregikk den kurante saksbehandling og forberedelse av saker som skulle refereres for kollegiet og eventuelt gå videre til kammerkanselliet. De innkomne brevene ble fordelt til renteskriverkontorene etter ressort, og her ble de journalført fra 1740. Videre var det renteskriverkontorene som konsiperte og ekspederte de ordinære rentekammerbrevene, dvs. utgående brev på lavere nivå enn de kongelige ekspedisjonene. Rentekammerbrevene ble skrevet av i de enkelte kontorers kopibøker.

Det alt vesentlige av disse kontorarkivene i Riksarkivet skriver seg fra tiden etter 1680. Rentekammerets kontorverk ble da organisert etter geografiske skillelinjer, med egne norske renteskriverkontorer. Utover 1700-tallet ble kontororganisasjonen utbygd og renteskriverkontorene økte i antall. Når det gjelder geografisk kontorinndeling, se 9.6.4.1.

De enkelte renteskriverkontorarkiv faller i fire hoveddeler: kopibøker, journaler, innkomne brev/journalsaker og kongelige resolusjoner.

I enkelte av renteskriverkontorene ble det ført flere rekker av kopibøker og journaler, både for forskjellige geografiske områder og for ulike saksfelter. Dette mønsteret kan fortone seg noe

innfløkt, og for opplysninger utover denne framstillingen vises det til katalog 1141/01.

9.6.1 Kopibøkene (Katalog: 1141/01)

Kopibøkene danner sammenhengende rekker fra 1680. De aller fleste er bokstavnummerert og har alfabeiske registre.

I sønnafjelske kontor før 1695 førte forskjellige renteskrivere hver sin kopibok i samme tidsrom. Disse renteskriverne foresto ulike saksfelt, og man må derfor kjenne arbeidsfordelingen mellom dem for å vite hvilken kopibok man skal lete i (Dette vil framgå av katalogene 1140/01 og 1141/01).

I sønnafjelske kontor ble det også ført egne protokoller med korte, kronologiske ekstrakter av utgående brev 1694-1713.

I Norske kammer 1771-73 ble det ført særskilte kopibøker i hvert av de fire byråene. I 3. byrå ble de kalt stiftsprotokoller, i de øvrige amtsprotokoller.

9.6.2 Innkomne brev, journaler og journalsaker (Katalog: 1141/01)

Fram til 1740 ble innkomne saker arkivert kronologisk som innkomne brev, deretter som journalsaker. Med innføringen av journaler i 1740 fikk man protokoller som både registrerte sakenes innkomst og behandling og som dessuten forteller hvordan materialet er arkivert. Fra da av ble de innkomne brevene sammen med eventuelle andre saksdokumenter arkivert som journalsaker etter journalnummer. Alle innkomne brev ble registrert med egne journalnumre i rentekammerjournalene, uansett om de tilhørte allerede eksisterende saker. Utover på 1700-tallet ble det vanlig å fram- og tilbakevise mellom en saks forskjellige innførsler i journalen. Samtidig tok man til å legge alle de tidligere saksdokumentene sammen med de nye brevene som etter hvert kom til i saken. På denne måten vil man som hovedregel finne alle dokumentene arkivert samlet på sakens siste journalnummer.

Dette journal- og arkiveringssystemet - rentekammersystemet - viser seg imidlertid ofte problematisk i praksis. Fram- og tilbakevisningen kan være utelatt, slik at man "mister" en sak i journalen. På samme måte er det heller ikke sikkert at alle saksdokumenter er framlagt - noe kan ligge igjen under tidligere journalnumre. Ellers må man være klar over at dokumenter som ikke ligger på journalnummer kan ligge som saksdokumenter i pakkene med kongelige resolusjoner (jfr. 9.6.3), eller de kan ligge som bilag til protokollrekkene i kammerkanselliet (jfr. 9.4.1.4 og 9.4.2). Videre kan dokumenter være plassert i en av

emnegruppene i Realistisk ordnet avdeling (jfr. 9.8). Og de kan selvsagt være feilplassert eller ha gått tapt.

Måten journalene ble ført på, skifter noe; både over tid og fra kontor til kontor. Bl. a. er det stor variasjon m.h.t. hvor utførlige ekstraktene er.

De aller fleste journalene har alfabetiske registre over brevskriverne, men disse registrene er svært så ulikt innrettet og de kan ofte være vanskelige å dra nytte av.

I Norske kammer 1771-73 ble det ført to typer journaler. Rotulus chartarum var hovedjournal for hele Norske kammer og ble ført i depesjekontoret, som var kammerets sekretariat. I tillegg førte de enkelte byråene sin egen ordinære kontorjournal, index referendorum. Dokumentene ble arkivert byråvis etter journalnummer i index referendorum. Blant dokumentene vil man også finne relativt utførlige ekstraktark som ble benyttet ved referater i Norske kammer, og disse er også påført kollegiets beslutninger.

I sønnafjelske kontor er det kronologiske og alfabetiske ekstrakter ("registraturer") over innkomne brev som dekker store deler av tidsrommet før journalene ble tatt i bruk. Disse ekstraktene gir langt på veg samme opplysninger som journalene. De er også av særlig interesse fordi de innkomne brevene til sønnafjelske kontor er kassert for tiden før 1740 (bortsett fra de som ligger i pakkene med "kongelige resolusjoner" og som spredte rester i kammerkanselliet).

Merk at for tiden før journalene kommer i bruk, så kan rentekammerkollegiets ekstrakt- og ekstraktmemorialprotokoller langt på veg gi de samme opplysninger om mottak og behandling av innkomne saker (jfr. 9.4.3.1-2).

9.6.3 Kongelige resolusjoner (Katalog: 1141/01)

Dersom kollegiet fant at en sak skulle refereres for kongen, ble saksdokumentene overført fra renteskriverkontoret til kammerkanselliet. Der ble forestillingen skrevet. Etter at den kongelige resolusjonen var falt, ble som regel forestillingen returnert til til renteskriverkontoret sammen med saksdokumentene. Der ble materialet arkivert i kontorets serie med kongelige resolusjoner, kronologisk etter resolusjonsdato og med løpenummer pr. år.

Serien av kongelige resolusjoner inneholder altså både selve resolusjonene - i original eller avskrift - og de tilhørende saksdokumentene. Merk imidlertid at for en del resolusjonsaker er saksdokumentene arkivert i i kammerkanselliet som dokumenter til forestillinger (jfr. 9.4.1.4) eller som bilag til kopibøkene for kongelige ekspedisjoner (jfr. 9.4.2).

Fra 1703 ble de originale forestillingene bundet inn i relasjons- og resolusjonsprotokoller (jfr. 9.4.1.2), og renteskriverkontorene mottok heretter bare en kopi av resolusjonsteksten, evt. i ekstrakt og av og til også med avskrift av forestillingen.

Bergvervskontoret (jfr. 9.6.4.2) synes å ha fulgt en egen praksis. Det ser ut til at forestillinger i saker herfra i liten utstrekning ble bundet inn i relasjons- og resolusjonsprotokollene før man fikk den særskilte norske rekken fra 1720. Man vil derfor finne mange originale forestillinger i dette kontorets resolusjonspakker helt fram til dette tidspunkt.

Resolusjonspakkene inneholder for øvrig ikke bare saker som ble forestilt fra kammeret. Man finner også andre kongelige ordrer; befalinger, reskripter og kabinettsordrer - altså kongelige beslutninger som ikke er direkte resultat av institusjonens egen saksbehandling, men som er blitt til etter initiativ ovenfra eller er produkter av saksbehandling i andre kollegier.

Enkelte renteskriverkontorer har registre over sine kongelige resolusjoner. I tillegg er det i Riksarkivets avskriftsamling avskrifter av registrene over samtlige norske kongelige resolusjoner i Rentekammeret. Ved hjelp av disse kan man finne ut hvilke renteskriverkontor som har hatt de enkelte sakene, og dermed også hvor saksdokumentene er arkivert (jfr. 9.4.1.2).

9.6.4 Renteskriverkontorenes ressort

Geografiske skillelinjer var fra 1680 det viktigste kriterium for saksfordelingen mellom renteskriverkontorene i Kammeret. En del saksområder falt imidlertid helt eller delvis utenfor den geografiske kontorordningen, og disse er oppstilt som egne kontorarkiv, jfr. 9.6.4.2-7.

9.6.4.1 Geografisk ressort i norske renteskriverkontorer

Det geografiske ressortmønsteret for de norske renteskriverkontorene skiftet over tid. Dette vil fremgå av fig. 9.1.

9.6.4.2 Bergvervskontoret (Katalog: 1141/01)

Under bergvervskontoret hørte bergverkssaker i alminnelighet, Kongsberg sølvverk, Vallø saltverk og Modum kobolt- og blåfargeverk.

FIG. 9.1 GEOGRAFISK RESSORT I NORSKE RENTESKRIVERKONTORER
1680 -1814

1680	Trondheims stift Bergens stift Stavanger amt		Akershus stift Kristiansands stift					
1723	NORDAFJELSKE KONTOR		SØNNAFJELSKE KONTOR					
1723	Trondheims stift Sunnmøre	Bergenhusamta Stavanger amt Sunnmøre Nordland Finnmark	Akershus stift Kristiansands stift					
1771	TRONDHEIM STIFTS KONTOR	BERGEN DISTRIKTS KONTOR	SØNNAFJELSKE KONTOR					
1771 juni	<table border="1" style="width: 100%;"> <tr> <td style="width: 50%;">1. byrå: Akershus stift Kristiansands stift</td> <td style="width: 50%;">2. byrå: Trondheims stift Bergens stift Stavanger amt</td> </tr> </table>		1. byrå: Akershus stift Kristiansands stift	2. byrå: Trondheims stift Bergens stift Stavanger amt				
1. byrå: Akershus stift Kristiansands stift	2. byrå: Trondheims stift Bergens stift Stavanger amt							
1771 sept.	<table border="1" style="width: 100%;"> <tr> <td style="width: 25%;">1. byrå: Akershus stift øst for Drammen</td> <td style="width: 25%;">2. byrå: Trondheims stift Sunnmøre</td> <td style="width: 25%;">3. byrå: Vestfold Numedal Sandsvær</td> <td style="width: 25%;">4. byrå: Bergens stift Kr.sands stift Telemark</td> </tr> </table>				1. byrå: Akershus stift øst for Drammen	2. byrå: Trondheims stift Sunnmøre	3. byrå: Vestfold Numedal Sandsvær	4. byrå: Bergens stift Kr.sands stift Telemark
1. byrå: Akershus stift øst for Drammen	2. byrå: Trondheims stift Sunnmøre	3. byrå: Vestfold Numedal Sandsvær	4. byrå: Bergens stift Kr.sands stift Telemark					
1773	NORSKE KAMMER							
1773	Trondheims stift	Bergenhusamta Stavanger amt Kristiansands stift	Akershus stift					
1804	TRONDHEIM STIFTS KONTOR	KRISTIANSANDS OG BERGENS STIFTERS KONTOR	SØNNAFJELSKE KONTOR					
1804	Trondheims stift	Bergenhusamta	Stavanger amt Kr.sands stift Buskerud Vestfold	Akershus stift				
1814	1. NORDAFJELSKE KONTOR	2. NORDAFJELSKE KONTOR	2. SØNNAFJELSKE KONTOR	1. SØNNAFJELSKE KONTOR				

9.6.4.2.1 Bergverkssakene (Katalog: 1141/01)

Bergverkssakene hørte først under et tysk renteskriverkontor i Rentekammeret (Oldenburg og Delmenhorst renteskriverkontor), men hadde der sin egen kopibokrekke fra 1691. I 1708 ble saksområdet overført til et nyopprettet norsk bergverkskontor. Fra 1720 hadde dette kontoret også de nordafjelske tollsakene (Det norske bergverks (mynts) og nordafjelske tollkontor 1720-58), og fra 1758 likedan saltverkssakene (Det norske berg- og saltverks- og nordafjelske tollkontor 1758-60). Da Generaltollkammeret ble opprettet i 1760, ble tollsakene utskilt fra Rentekammeret. Kontoret ble da hetende Norske berg- og saltverkskontor. I tiden 1771-73 sorterte bergverkssakene under Norske kammers 3. byrå. 1773-91 var de underlagt en egen institusjon, Bergverksdirektoriet, som hadde forestillingsrett. I 1791 gikk saksområdet tilbake til Rentekammeret (Berg- og saltverkskontoret 1791-1814).

Bergverkskontorets (og Bergverksdirektoariets) kopibøker, journaler, journalsaker og kongelige rersolusjoner er i Riksarkivet. Forestillingsprotokollene og ekspedisjonsprotokollene er i DRA (jfr. 9.4.1.2 og 9.4.2.1)

Merk at konseptene til bergverksforestillingene er oppstilt i kontorarkivet, mens de for renteskriverkontorene ellers er arkivert i kammerkanselliet som "Forestillinger" (jfr. 9.4.1.3).

9.6.4.2.2 Sølvverkssakene (Katalog: 1141/01)

Sølvverkssakene er ført i særskilt journalrekke 1785-91, men er ellers ikke adskilt fra de øvrige bergverkssakene.

9.6.4.2.3 Saltverkssakene (Katalog: 1141/01)

Vallø saltverk hørte under et eget renteskriverkontor fra 1743 til dette ble slått sammen med bergverkskontoret i 1758. Det er imidlertid ført egen kopibokrekke for saltverkssakene, og egne journaler 1743-71 og 1783-91. Ellers går disse sakene i samme journal som bergverkssakene. Når det gjelder journalsakene, ligger saltverkssaker og bergverkssaker sammen.

9.6.4.2.4 Blåfargeverkets saker (Katalog: 1141/01)

Modum kobolt- og blåfargeverk ble underlagt Bergverksdirektoriet i 1782, og fikk der egne protokollrekker. Fra 1791 ble kopibok-

rekken fortsatt i Rentekammeret, men sakene ble nå ført i samme journal som bergverkssakene.

9.6.4.3 Toll

(Katalog: 1151/01)

Toll og konsumpsjon (innenlands toll) sorterte under Rentekammeret fram til Generaltollkammeret ble opprettet i 1760. Sønnaafjelske renteskriverkontor hadde de sønnaafjelske tollsakene fram til 1694 (men med egne rekker av kopibøker og kongelige resolusjoner), da det ble opprettet et eget kontor for sønnaafjelske tollsaker, Sønnaafjelske tollkontor 1694-1760.

De nordafjelske tollsakene hørte under nordafjelske renteskriverkontor, og er ført i protokollrekkene her fram til 1720. De ble da lagt til Bergverkskontoret (jfr. 9.6.4.2.1). I tidsrommet 1720-60 ble det her ført egne kopibøker for tollsakene, mens journalene var felles for begge sakstyper.

Sønnaafjelske renteskriverkontors tollsaker, dvs. kopibøker og kongelige resolusjoner fram til 1694 er oppstilt sammen med Sønnaafjelske tollkontors arkiver 1694-1760. Samlet benevnes dette Sønnaafjelske tollkontor 1682-1760. Bergverkskontorets tollsaker, dvs. kopibøker, innkomne brev/journalsaker og kongelige resolusjoner 1720-60 er oppstilt under benevnelsen Nordafjelske tollkontor 1720-60. Disse to arkivene er igjen katalogisert sammen med Generaltollkammerets arkiv (jfr. 10.7.3.1).

9.6.4.4 Finnmarkshandelen

(Katalog: 1141/01)

Fiske og handel på Finnmarken ble periodevis holdt administrativt adskilt fra de øvrige sakene fra denne landsdelen. Finnmarkshandelen hørte under skiftende renteskriverkontorer og hadde i perioder egne protokollrekker.

Da finnmarkshandelen ble drevet i statlig regi, ble det ført særskilte kopibøker under Bergen distrikts kontor (1741-45 og 1759-63). I 1774 ble denne handelen utskilt fra Trondheim stifts kontor sammen med islandske, grønlandske og færøyske saker, og lagt til et nytt kontor i Generaltollkammeret. I 1781 kom disse sakene tilbake til Rentekammeret, og året etter fikk de her sitt eget kontor: Det islandske, færøyske og grønlandske renteskriverkontor 1782-98. Finnmarkshandelen ble ført i egne protokollrekker fra den ble frigitt i 1788 og fram til 1803, da sakene ble ført i Trondheim stifts/1. nordafjelske kontors kopibøker og journaler.

9.6.4.5 Norske militære magasin (Katalog: 1141/01)

Det militære magasinvesenet hørte under Trondheim stifts kontor 1773-1804, og deretter under 2. nordafjelske kontor. Det ble imidlertid ført egne kopibøker og journaler, og i Riksarkivet er disse oppstilt for seg, sammen med de respektive pakkesakene.

Se også Rentekammerets realistisk ordnet avdeling, Magasinvesen (jfr. 9.8.22) og Rentekammerets militære forrådsmagasinregnskap (jfr. 9.7.6.2.6).

9.6.4.6 Benefisert gods (Katalog: 1141/01)

"Kontoret for beneficerede og offentlige Stiftelser tilhørende Jordegodsers Afhændelse" ble opprettet i 1801 og er oppstilt som eget kontorarkiv i Rentekammeret.

9.6.4.7 Utskilt revisjon (Katalog 1141/01)

Av ulike årsaker var deler av regnskapsrevisjonen utskilt fra de ordinære renteskriverkontorene. I perioder eksisterte det også særskilte revisjonskontorer, som Revisjonskontoret for eldre norske regnskaper 1770-73. Dette kontoret skulle ta seg av etterslep i revisjonsarbeidet, og gikk senere over i revisjonskontoret for uavgjorte danske og norske regnskaper 1773-82.

9.7 Rentekammerets regnskap

9.7.1 Revisjon og desisjon

Regnskap som ble ført av underliggende institusjoner og embeter - fogder, stiftamtstuer, tollere (til 1760), statlige bedrifter, m.m. - ble sendt inn til Rentekammeret der de ble revidert i de respektive renteskriverkontorene. Revisjonen foregikk på den måten at revisor gjennomgikk regnskapet og bilagene, og satte opp en liste over eventuelle feil og mangler ved regnskapsførselen. Disse revisjonsmerknadene - eller antegnelsene som de ble kalt - ble så sendt tilbake til regnskapsavleggeren. Denne måtte nå svare for seg som best han kunne, og eventuelt fremskaffe manglende bilag og kvitteringer. Når dette så igjen var kommet Rentekammeret i hende, ble svarene og bilagene til antegnelsene vurdert av revisor.

Revisors antegnelser er ført post for post til høyre på egne ark. På venstre side noterte regnskapsavleggeren sine forklaringer, og under hver av disse igjen finner vi revisors vurdering av svaret.

Når revisor hadde gjennomgått svarene på antegnelsene og de nye bilagene som eventuelt var fremskaffet, forfattet han en sammenfattende konklusjon - desisjonen. Her fremgår det om regnskapsførselen bør godkjennes, eventuelt hvilke betingelser som ytterligere må stilles. Desisjonen ble forelagt en av kollegiets kommitterte, sammen med det øvrige regnskapsmaterialet. Når den kommitterte hadde gjennomgått materialet og godkjent revisjonen, innhentet han de øvrige kollegiemedlemmers underskrift på desisjonen. Så måtte regnskapsavleggeren eventuelt gjøre opp for seg, slik desisjonen fastsatte. Når dette var gjort, utarbeidet renteskriverkontoret kvittansen. Denne besto av en regnskapseks-trakt i to eksemplarer, som ble påført revisors og vedkommende kommittertes erklæringer, samt en formell kvittering i form av en kongelig ekspedisjon som ble underskrevet av monarken og parafert av kollegiets tre deputerte. Det ene eksemplaret ble tilsendt regnskapsavleggeren og det andre ble arkivert sammen med regnskapet, antegnelsene og bilagene. De forskjellige regnskaps-kategoriene (lensregnskap, fogderegnskap, osv.) ble arkivert for seg i egne rekker.

For arkivbrukerne er det viktig å være klar over at bilagene til selve regnskapet og bilagene til antegnelsene består av samme type materiale. Revisjonsteknisk dreier det seg om forskjellige størrelser, men innholdsmessig - som historiske kilder - faller de i samme kategori.

9.7.2 Generelt om Rentekammerets regnskap

I Riksarkivet er Rentekammerarkivets regnskapsserier oppstilt og katalogisert i fire hovedbolker: Lensregnskap, hovedkasseregnskap, fogderegnskap og andre regnskap (i tillegg til dette kommer selvsagt de regnskapene som ble revidert av andre myn-

digheter enn Rentekammeret, som Danske kanselli og Generaltollkammeret. Disse regnskapene blir omtalt under de institusjoner hvor de er arkivert).

Hovedgrunnlaget for den sivile regnskapsførselen på 15-, 16- og 1700-tallet var fogdens oppebørselsvirksomhet. Arkivmessig opptrer fogdenes regnskapsmateriale dels som egne serier og dels som bilag til andre regnskapstyper. Fram til ca. 1660 er de innarbeidet i, eller plassert som vedlegg til lensregnskapene. I 1660-, 70- og 80-årene er de vedlagt stiftamtsttueregnskapene, og deretter er de oppstilt i egne serier som fogderegnskap.

9.7.3 Lensregnskap (Katalog: 1143/01-10)

Av lensregnskapene før 1570 er det bare bevart spredte rester, og det aller meste av dette er trykt i Norske lensrekneskapsbøker I-IV (Oslo 1937-43) og i Norske Regnskaber og Jordebøger fra det 16de Aarhundre, I-V (Kra. 1887-Oslo 1972). Spesifiserte opplysninger om dette fremgår av Riksarkivets trykte katalog over lensregnskap, bd. II (Oslo 1982).

Fra slutten av 1500-tallet/begynnelsen av 1600-tallet er lensregnskapene bevart i stort sett sammenhengende rekker. Materialet består av selve lensregnskapene med en rekke forskjellige bilag. Lensregnskapet var det årlige hovedregnskapet som lensinnehaveren avla for Rentekammeret. Lensregnskapets innhold avhenger av forleningsbetingelsene. Disse var fastsatt i lensbrevet, og bestemmer hvilke økonomiske og forvaltningsmessige forhold som lensherren skulle gjøre regnskap for. Når lensherren hadde lenet kvitt og fritt skulle det ikke avlegges regnskap for annet enn ekstraordinære skatter, alle andre inntekter tilfalt lensherren. Dreide det seg om en avgiftsforlening skulle bare avgiftssummen regnskapsføres, de faktiske inntektene tilfalt lensinnehaveren selv. I regnskapslenene måtte lensinnehaveren føre spesifiserte regnskap over samtlige inntekter og utgifter. Kildemessig sett er derfor den siste forleningsformen den gunstigste, ettersom man her vil finne de fyldigste og mest utførlige opplysningene. Oftest vil vi imidlertid støte på kombinasjoner av forskjellige forleningsvilkår - gjerne avgift for de visse (faste) inntektene og regnskap over de uvisse, samt over utgiftene.

Lensregnskapene bygger i stor utstrekning på fogdenes oppebørsel av forskjellige skatter og avgifter på lensinnehaverens vegne. På 1500-tallet ble dette innarbeidet direkte i selve lensregnskapet. Etter hvert ble imidlertid de enkelte regnskap og skattemanntall - underskrevet av fogden selv - lagt som bilag til lensregnskapet, slik at bare sluttsommene blir å finne i det siste.

De viktigste inntektskategoriene i disse vedlagte fogderegnskapene er jordboksinntekter (landskyld av krongods og forskjellige faste middelalderlige småskatter, som f.eks leidang, visse, m.m.), tiende, bygselinntekter (førstebyggsel og treårstake),

sakefall (bøteinntekter) og inntekter av vrak (strandet vrak-gods). Videre finner vi en rekke manntallslistor som ble satt opp i forbindelse med fogdens innkreving av forskjellige skatter. I motsetning til de små faste jordeboksskattene var dette større, ekstraordinære (men likevel ble mange etter hvert årvisse) penge-skatter som ble utskrevet særskilt for hver gang. Disse skattene ble gjerne innkrevd til spesielle, nærmere angitte formål, og utlikningsprinsippene kunne variere, både fra skattetype til skattetype, lokalt og over tid.

Fram til 1632 finner vi også toll- og aksiseregnskap som vedlegg til lensregnskapene. Fra da av ble tolloppbeholdningen utskilt fra lensherrens regnskapsmessige ansvarsområde.

På utgiftssiden regnskapførte lensinnehaveren de forskjellige utbetalinger i penger og naturalier som lensforvaltningen medførte, og som lensvilkårene hjemlet. Her finner vi varierte og detaljerte utgiftsposter med bilag, som belyser en rekke forhold ved lenet og lensdriften.

I tillegg til det løpende årlige regnskapsmaterialet inneholder lensregnskapene også kvitteringsmateriale. Når et forleningsforhold opphørte, utarbeidet Rentekammeret en generalkvittering - et kvittansiarum - for hele det økonomiske og regnskapsmessige mellomværendet mellom lensinnehaveren og kongen. I denne forbindelse ble det satt opp et kvittansiarumsregister med vedlegg. Vedleggene består av lensbrev, inventarlistor (opptellinger av inventar, arkiv og annet som lensinnehaveren hadde ansvar for), samt alle de kvitteringene som lensinnehaveren i årenes løp hadde mottatt for de forskjellige beløp han hadde innbetalt til Rentekammeret eller andre kasser.

I 1660-, 70- og 80-årene fortsetter materialet i lensregnskapene som bilag til landkommissariatregnskapene (jfr. 9.7.4.1) og stiftamtstuerregnskapene (jfr. 9.7.4.2). Deretter blir det egne serier av fogderegnskap (jfr. 9.7.5).

9.7.4 Hovedkasseregnskap

Herunder hører landkommissariatsregnskapene, stiftamtstuerregnskapene og zahlkasseregnskapene.

Fra 1660-årene forsvinner lensregnskapene og blir erstattet av andre regnskapsserier. Dette henger sammen med de omfattende endringene som administrasjon og embetsverk nå undergikk. Lensherrene ble erstattet av amtmenn, og disse fikk ikke hånd om økonomiforvaltning og regnskapsførsel på samme måte som sine forgjengere. I stedet ble det nå opprettet regionale kasse-, oppbeholdnings- og regnskapskontorer som ble ledet av kammerere eller amtsskrivere. Fra 1670-årene har vi å gjøre med stiftamtstuer og stiftamtsskrivere. Stiftamtstuerne var plassert i Christiania, Bergen, Trondheim og Stavanger (senere flyttet til Kristiansand). Det siste kontoret ble avskaffet i 1713, og distriktet ble delt mellom Bergen og Christiania.

Christiania stiftamtstue hadde Akershus landkommissariat som sin umiddelbare forløper. Denne institusjonen ble opprettet i 1661 og var påtenkt som et sentralt kasse- og oppebørselskontor for hele landet. Det fikk imidlertid bare slike funksjoner i Akershus stift, og ble avskaffet i 1665. Her nytter man gjerne benevnelsen Eldre landkommissariat, til forskjell fra Yngre landkommissariat 1680-91, som det også er bevart regnskap fra (jfr. 9.7.4.1).

Fogder og andre oppebørselsbetjenter skulle innbetale sine inntekter til stiftamtstuen, og her skulle også deres regnskap underkastes en foreløpig revisjon. Disse regnskapene ble dermed underlagsmateriale for de hovedregnskap - stiftamtstueregnskapene - som stiftamtskriverne selv førte over mottatte inntekter og utbetalte beløp. Alt dette, både stiftamtstueregnskap og tilhørende fogderegnskap, m.v. ble innlevert i Rentekammeret til endelig revisjon.

I 1714 ble stiftamtstuen i Christiania nedlagt, og i stedet opprettet man Zahlkassen, som ble hovedkasse for hele riket. Stiftamtstuen i Bergen og Trondheim skulle nå sende inntekter og regnskap hit. Den endelige revisjonen ble hele tiden foretatt i Rentekammeret.

Rentekammerets stiftamtstue- og zahlkassemateriale i Riksarkivet omfatter selve regnskapene med bilag som ble innsendt til København, og de dokumenter som kom til i forbindelse med revisjonen der. I tillegg til dette har vi også Zahlkassens eget institusjonsarkiv med korrespondansmateriale og regnskapsbøker som er oppstilt i Riksarkivet blant Norske autoriteter før 1814 (katalog: 1119/01). De enkelte stiftamtstuenes kontorarkiv er på samme måte oppbevart i de respektive statsarkiv (kontorarkivet for Christiania stiftamtstue er gått tapt).

9.7.4.1 Landkommissariatregnskap (Katalog: 1144/01)

Eldre landkommissariats regnskap omfatter Akershus stift 1661-65. De er direkte forløpere for Akershus stiftamtstueregnskap og er oppstilt og katalogisert sammen med disse (jfr. 9.7.4.2).

Yngre landkommissariat dekker tidsrommet 1680-91. Dette landkommissariatet var todelt, med separate regnskapsserier for det sønnafjelske og det nordafjelske. Inneholder regnskap, hovedbøker, kassebøker og bilag for perioden 1680-91.

Kontorarkivet etter landkommissariatet finnes blant Norske autoriteter i Riksarkivet og inneholder kopibøker og regnskapsbøker 1680-91 (katalog: 1119/01).

9.7.4.2 Stiftamtstuereskap (amtsregnskap) (Katalog: 1144/50, 1144/51 og 1144/52)

Stiftamtstuereskapene går tilbake til begynnelsen av 1660-årene, bortsett fra Akershus. Der begynner serien formelt først i 1666, etter en femårsperiode som dekkes av Eldre landkommisariats regnskap. Disse to regnskapsseriene er imidlertid oppstilt sammenhengende og katalogisert under ett (jfr. 9.7.4.1).

For Akershus' vedkommende slutter dessuten stiftamtstuereskapene i 1714, da stiftamtstuen her ble nedlagt og Zahlkassen i stedet ble opprettet (jfr. 9.7.4.3).

I begynnelsen av perioden er fogdenes regnskapsmateriale ordnet og arkivert som bilag til stiftamtstuereskapene (og landkommisariatregnskapene). Slik får vi her en innholdsmessig fortsettelse av lensregnskapene (jfr. 9.7.3). Dette gjelder imidlertid bare en periode på 2-3 tiår (varierende for de forskjellige stift og fogderier), deretter ordnes ikke lenger fogderegnskapene som bilag til stiftamtstuereskapene, men skilles ut som egne serier, oppstilt fogderivis (jfr. 9.7.5).

Bilagsmaterialet som ble innlevert fra fogdene består av disse hovedkategoriene: jordebøker, tiendemantall, sakefall (bøteinntekter), bygselavgifter og skattemantall. De siste omfatter en rekke forskjellige skattetyper, med leilendingsskatt og odelskatt som de viktigste (i lensregnskapene, jfr. 9.7.3, inngår disse skattetyper til forskjellige tider i landskatten, unionskatten og kontribusjonen).

Stiftamtstuereskap med vedlagte fogderegnskap går til vanlig under benevnelsen amtsregnskap.

9.7.4.3 Zahlkasseregnskap (Katalog: 1144/01)

Zahlkasseregnskapene er regnskap over alle inn- og utbetalinger som passerte landets hovedkasse. De gir likevel ikke noe totalbilde av landets inntekter og utgifter, fordi deler av økonomiforvaltningen foregikk lokalt, uten å gå veien gjennom Zahlkassen og sette spor etter seg i regnskapene der.

Zahlkasseregnskapene inneholder hoved- og kassabøker 1714-1805, bilag, ekstraskatt- og rangskattregnskap 1762-1805, generalextrakter 1793-1811. For tiden etter dette og fram til Zahlkassen ble nedlagt i 1862, er dette regnskapsmaterialet arkivert i Revisjonsdepartementets arkiv i Riksarkivet (katalog: 1257/10).

9.7.5 Fogderegnskap (Katalog: 1145/01, 1145/50)

Samtidig med at fogderegnskapene framtrer som egne fogderivise serier fra slutten av 1600-tallet, endrer også materialet karakter og blir langt mer fyldig og omfattende.

For hvert år finnes det nå et hovedregnskap der fogden har ført inn alle inntekter og utgifter han hadde hånd om. Dette regnskapet er relativt kortfattet, det er bilagene som utgjør hovedtyngden av materialet. I forbindelse med revisjonen har det videre kommet til antegnelser og vedlegg til antegnelse, samt en regnskapsekstrakt med desisjon og kvittering.

Blant regnskapsbilagene (og vedleggene til antegnelsene) finner vi et svært rikt kildestoff, et materiale som ikke bare gir oss opplysninger om fogdens mangesidige forvaltningsoppgaver, men som også kaster lys over en lang rekke forhold i fogderiet: økonomiske og sosiale forhold, rettshistorie og eiendomshistorie, folkelivet i sin alminnelighet. For omtrent hvert tiende år finnes det bevart fullstendige matrikler med oversikt over bruksforhold og eiendomsrett til jorda i fogderiet. Det finnes manntall for de mange større og mindre skattene som fogden krevde inn; skatt på inntekt, formue og eiendom, på næring, avling og produksjon, på forbruk, på person og på yrke, rang og stand. En lang rekke ytelser til det offentlige var multipla av matrikkelsummen. I slike tilfelle ble dette bruttobeløpet inntektsført, mens fogden måtte dokumentere og utgiftsføre fradragspostene, dvs. de kategorier av skatteobjekter som var fritatt for ytelsen. På denne måten får vi en lang rekke vedlegg som f.eks. prestenke-, lensmanns-, kapellans-, postbondegårder, avtaksgårder etter brann m.m.

Videre inneholder fogderegnskapene sakenfall og bygselavgifter og konsumpsjon på landet (familie-, folke- og hesteskatt, samt kopulasjonsavgift). Fra 1760 sorterte konsumpsjonen under Generaltollkammeret. Den blir dermed å finne blant konsumpsjonsregnskapene der (jfr. 10.7.5.3), og utgår fra fogderegnskapene.

Endringer i inntektsgrunnlaget måtte bevitnes rettslig, og i slike forbindelser har det kommet til en rekke tingsvitner, attester, kvitteringer og beviser som bilag til de forskjellige regnskapspostene. Disse gir opplysninger om bl.a. skyldsettinger, rydningsplasser, vrakgods, laksevarp, kverner og sagbruk. Av og til kan man også finne soldatruller i fogderegnskapene, og i sjeldne tilfeller bygselkontrakter.

Ekstraskatten 1762 ff. (manntall, av- og tilgangslistene, m.m.) og den etterfølgende rangskatten er ikke å finne blant de ordinære regnskapene for de respektive årene. Dette materialet er oppstilt i egne pakker umiddelbart etter hvert fogderis regnskapsserie. Man skal imidlertid være klar over at ekstraskatten for en del fogderier ikke finnes i tilknytning til fogderegnskapsseriene, men er i gruppen Skattevesen i Rentekammerets realistisk ordnet avdeling (jfr. 9.8.35).

Rentekammerarkivet inneholder fogderegnskap fram til 1810-12, dvs. så langt fram som Rentekammeret rakk å revidere regnskapene. For tiden deretter er materialet i Revisjonsdepartementets arkiv i Riksarkivet (katalog: 1257/10).

I tillegg til det reviderte regnskapsmaterialet i Riksarkivet, finnes det også fogdearkiv i statsarkivene, dvs. korrespondansearkiv med kopibøker og journaler, samt diverse andre protokoller og pakkesaker i forbindelse med fogdens ulike gjøremål. Dette er fogdenes egne arkiver, materiale som ikke ble oversendt eller innlevert til revisjon hos andre myndigheter.

9.7.5.1 Fogdekassabøker 1710-1832 (Katalog: 1145/02)

Kassebøkene ble ført i forbindelse med fogdens skatteinnkreving. For hver gård er det her en inntektsside med opplysning om skyld og skatter som hvilte på gården, og en utgiftsside der fogden førte inn alt som ble betalt.

Kassebøkene i Riksarkivet er slike som ble innsendt til Rentekammeret til revisjon. Ellers finner vi også kassebøker i fogdearkivene i statsarkivene (jfr. 9.7.5).

9.7.6 Andre regnskap

9.7.6.1 Sivile regnskap

9.7.6.1.1 Byregnskap (Katalog: 1149/01)

Byregnskapene er ingen enhetlig serie, men en samling av regnskap for forskjellige typer statsinntekter av byene. De eldste går tilbake til første halvdel av 1600-tallet. Samlingene faller i tre hovedkategorier: Forskjellige skatteregnskap, sikt og sakefall og konsumpsjon.

Forskjellige skatteregnskap inneholder magistratens (evt, byfogdens der denne var magistrat) regnskap over forskjellige og skiftende skatter, bygnings-, grunn- og andre avgifter, samt bilag og antegnelser.

Sikt og sakfall er bøteinntekter som byfogden krevde inn til statskassen.

Gruppen konsumpsjon består av hovedbøker som tollvesenet eller særskilte oppebørselsbetjenter førte over kopulasjonsavgift (vigselspenger av særskilte yrkesgrupper) og kjøpstadskonsumpsjon. Kjøpstadskonsumpsjonen var en avgift på bestemte varer som ble innført og forbrukt i byene. Materialet i byregnskapene dekker tidsrommet fra 1680-årene og fram til først på 1700-tallet. Her finner man meget rike og detaljerte opplysninger om

næringsliv og omsetning, om hva slags varer som ble forbrukt, og hvem som brukte dem. Utover på 1700-tallet ble konsumsjonen forpaktet bort til private, og forsvinner dermed fra byregnskapene. Da staten i siste halvdel av 1700-tallet igjen tok hånd om denne oppebørselen, skjedde dette i regi av Generaltollkammeret. Konsumsjonsregnskap i sammenhengende rekker for både byer og landdistrikt finner vi i sammenhengende rekker i Generaltollkammerets arkiv fra 1760- og 70-årene, (jfr. 10.7.5.3).

Byregnskapene er regnskap over statens inntekter av byene. Sentralmyndighetene reviderte også kommunale byregnskap, regnskap over kjøpstedenes egne inntekter og utgifter (jfr. 3.9.6.3).

9.7.6.1.2 Kirkeregnskap (Katalog: 1149/01)

Samlingene av "kirkeregnskap" i rentekammerarkivet strekker seg fra første halvdel av 1600-tallet til begynnelsen av 1700-tallet. Dette utgjør et temmelig sammensatt og uensartet materiale av forskjellig opprinnelse.

Hovedtyngden av materialet består av de egentlige kirkeregnskapene - regnskap som kirkeverger og stiftsskrivere førte over kirkenes inntekter, utgifter til bygninger og gudstjenester, samt formue og inventar. I tilknytning til dette finner vi jordebøker, kirkebesiktigelser, inventarlistene, m.m. I tillegg har Rentekammerets revisjon av regnskapene frembragt et fyldig materiale av antegnelser med bilag.

Vi finner også regnskap og manntall i forbindelse med skattene som ble innkrevd særskilt av geistlige - geistlighetens kontribusjoner. Videre er det materiale fra kirkesalget i 1720-årene, samt enkelte spesielle regnskap, bl.a. i forbindelse med innsamling og gjenoppbygging etter kirkebranner.

Kirkeregnskapene er ordnet stiftvis. For øvrig bør man være klar over at kirkeregnskap også kan finnes i lensregnskapene (jfr. 9.7.3), blant Danske kansellis skapsaker (jfr. 3.9.7) og i Misjonskollegiets arkiv (jfr. 4.2.4).

9.7.6.2 Militære regnskap

Rentekammeret reviderte også en del regnskap fra militære institusjoner:

9.7.6.2.1 Kommissariatsregnskap 1641-1709 (Katalog: 1141/01, 1149/02)

Den militære finansforvaltning ble periodevis forestått av krigskommissærer eller generalkommissærer som førte regnskap

over inntekter og utgifter til militærvesen og krigføring. Vi finner her bl.a. regnskap fra Hannibal Sehesteds kommissariat på Akershus i 1640-årene.

9.7.6.2.2 Landetatens generalkommissariats norske hovedbøker 1710-58
(Katalog: 1149/01)

Denne institusjonen hadde hånd om landforsvarets økonomiske anliggender.

9.7.6.2.3 Kvesthuskassens regnskap 1695-1767
(Katalog: 1149/01)

Regnskap for krigshospitalkassen, fra 1722 også for offisersenkassen.

9.7.6.2.4 Rytter- og dragonkasseregnskap 1683-1764
(Katalog: 1149/01)

Sønnefjelske rytter- og dragonkasse 1683-1764, Nordafjelske rytter- og dragonkasse 1692-1764. Dette er regnskap over inntekter av rytter- og dragongods, dvs. skatter, bygselavgifter, landskyld og sakefall m.m., som var øremerket for underhold av rytterhæren.

Se også Rentekammerets realistisk ordnet avdeling, Rytter- og dragongods (jfr. 9.8.34).

9.7.6.2.5 Festningsregnskap 1643-1764
(Katalog: 1149/01)

Regnskap for de enkelte norske festninger. Seriene begynner på noe varierende tidspunkt rundt midten av 1600-tallet. Hver enkelt festning har sin egen regnskapsserie.

9.7.6.2.6 Militære forråds magasinregnskap 1773-1813
(Katalog: 1149/01)

Ved festningene ble det holdt i forråd visse kvanta korn, dels med tanke på den militære beredskap, dels med tanke på sivilbefolkningen i uår. Disse regnskapene ble ført av proviantforvaltere.

Se også Rentekammerets realistisk ordnet avdeling, Magasinvesen

(jfr. 9.8.22) og Rentekammerets kontorarkiv Norske militære magasin (jfr. 9.6.4.5).

9.7.6.2.7 Felt-, proviant- og fourageregnskap 1657-1745
(Katalog: 1149/01)

Dette er regnskap avlagt av proviantmestre, -skrivere og -forvaltere ved forskjellige militære enheter, institusjoner, skip og magasiner.

9.7.6.2.8 Sjømagasinregnskap 1711-20
(Katalog: 1149/01)

Det aller meste av materialet gjelder Larvik sjømagasin.

9.7.6.3 Bergverksregnskap

9.7.6.3.1 Kongsberg sølvverk og bergstads regnskap
(Katalog:1149/01)

Dette er et svært omfattende materiale som består av en rekke forskjellige regnskapsserier, ikke bare for selve gruve- og bergverksdriften, men også skatteregnskap, magasinregnskap, fattigregnskap m.m. for bergstaden. Regnskapene spenner til sammen over over tidsrommet 1623-1813. Deler av materialet gjelder for øvrig Vallø saltverk og Modum blåfargeverk.

Materialet består av kassa- og schichtregnskap 1623-1811, hammerregnskap 1768-1809, sagregnskap 1768-1811, skog- og fløtningsregnskap 1768-1811, hytte- og smelteregnskap 1756-1811, pensjonsregnskap 1768-1811, hytte- og stigesedler 1709-1813, Juliane Marie grubes regnskap 1806-11, materialregnskap 1683-1811, anstalter for pukkverkene 1778-1805, kassaekstrakter 1726-90, inndelings- og materialekstrakter 1742-90, distribusjonsmagasinregnskap 1769-1802, Drammen og Kongsberg opplagsmagasinregnskap 1768-1811, mølleregnskap 1760-1811, ekstra- og rangskatt 1762-1812, ekstraskatt på embetsinntekter ved de sønnafjelske bergverkene 1768-1812, kvartprosentregnskap 1781-1810, regnskap for inkomstskatt av sølvverket, saltverket og blåfargeverket 1809-11, ildstedsskatt 1812, sikt og sakefall 1711-1811, manufakturhusregnskap 1772-77, regnskap for Bergseminarets boksamling 1785-89.

Se også Rentekammerets realistisk ordnet avdeling, Bergverksvesen, som inneholder mye materiale om sølvverket, særlig kommisjonsarkiver (jfr. 9.8.4), likedan Rentekammerets bergverkskontor (jfr. 9.6.4.2) og sølvverkets eget arkiv 1623-1957 i Riksarkivet (katalog: 1289.2/10)

9.7.6.3.2 Myntregnskap 1628-1811
(Katalog: 1149/01)

Inneholder Kristiania Mynts regnskap 1628-85, og Kongsberg Mynts probersedler 1685-1720, utmyntingsregnskap 1686-1811, myntebøker 1773-1805 (oppgaver over forbruk av metall, samt typer mynt som ble produsert), myntekostenregnskap 1686-1802 (lønninger og andre utgifter til utmyntingen), myntbesikningsregnskap 1754-57 og bergkasseregnskap 1768-71.

Se også Rentekammerets realistisk ordnet avdeling, Myntvesen, med kontorarkiv, regnskapsmateriale m.m., særlig vedrørende Kongsberg Mynt (jfr. 9.8.24).

9.7.6.3.3 Jernverksregnskap 1625-52
(Katalog: 1149/01)

Regnskap for Fossum jernverk 1625-35, og Grødevik gullverk og Barbu jernverk 1625-52.

Se også Rentekammerets realistisk ordnet avdeling, Bergverksvesen, med dokumenter vedrørende forskjellige jernverk (jfr. 9.8.4), og likedan materiale i Overbergamtets arkiv blant Riksarkivets Norske autoriteter før 1814 (katalog: 1119/01).

9.7.6.3.4 Kobberverk- og bergverkstiideregnskap 1632-1811
(Katalog: 1149/01)

Kvikne kobberverk 1632-56, Årdal kobberverk 1707-60, bergtiende og kobbertiideregnskap 1628-1811, kobberaksiseregnskap 1688-1811, sortkobber- og rujernsskatt av nordafjelske bergverk 1713, nordafjelske bergverks ekstrapåbudsregnskap 1768-1805.

Se også Rentekammerets realistisk ordnet avdeling, Bergverksvesen. Fyldig materiale om kobberverkene, særlig Årdal (jfr. 9.8.4).

9.7.6.3.5 Vallø saltverks regnskap 1739-1812
(Katalog: 1149/01)

Kassaregnskap 1739-1811, saltkokeregnskap 1742-1811, materialregnskap 1761-1811, passersedler 1745-1805, innkomstskatt 1810-13, frivillig avgift 1774-78, kassaekstrakter 1756-69, invalidekasse- og skolepengeregnskap 1762-67, ekstrakter 1789-1812.

Se også Rentekammerets realistisk ordnet avdeling, Bergverksvesen, som inneholder mye materiale om Vallø saltverk (jfr. 9.8.4). I Rentekammerets bergverkskontor er det egne arkivserier for Vallø saltverk (jfr. 9.6.4.2.3).

9.7.6.3.6 Modum blåfargeverks regnskap 1773-1813
(Katalog: 1149/01)

Kassaregnskap 1782-1811, materialregnskap 1782-1811, knapschaftregnskap 1778-1812, Drammens opplagsregnskap 1786-1810, pakkbøker 1805-11, beregninger, ekstrakter, m.m. 1773-1813.

Se også Rentekammerets realistisk ordnet avdeling, Bergverksvesen (jfr. 9.8.4), Rentekammerets bergverkskontor (jfr. 9.6.4.2.4) og Riksarkivets privatarkiv nr. 157, Modum blåfargeverk (katalog: 1700/03).

9.7.6.3.7 Langøya kalkverks regnskap 1735-65
(Katalog: 1149/01)

9.7.6.3.8 Eidsvoll gullkisgruves regnskap 1758-86
(Katalog: 1149/01)

9.7.6.4 Forstkassens regnskap 1743-46
(Katalog: 1149/01)

Forstkassens regnskap omfatter inntekter fra salg av trelast fra statens skoger, avgifter fra hogst i benefisert skog og allmenningskog, samt bøteinntekter fra ulovlig tømmerhogst.

Regnskapene ble ført på grunnlag av oppgaver innsendt fra fogder og holzførstere.

9.7.6.5 Justiskassens regnskap 1759-1812
(Katalog: 1149/01)

Justiskassen mottok avgifter av rettsgebyrer og bøter. Disse inntektene gikk til avlønning av assessorene i Høyesterett. Materialet er oppstilt amtsvis.

Se også Rentekammerets realistisk ordnet avdeling, Justiskassen, som inneholder forskjellige dokumenter om denne institusjonen (Jfr. 9.8.13).

9.7.6.6 Slavekassens regnskap 1773 - 1812
(Katalog: 1149/01)

Slavekassen var et fond som ble opprettet til frikjøp av danske og norske sjøfolk som ble tatt til fange i Tyrkia og Nord-Afrika. Materialet består av fortegnelser over innbetalte kollektpengar fra kirkene.

9.7.6.7 Sportelkassens regnskap 1771-1812
(Katalog: 1149/01)

Inneholder sportelregnskap fra Norske kammers ekspedisjonskontor, Overadmiralitetetsretten, Overhoffretten, Bergverksdireksjonen og stiftsoverrettene.

9.7.6.8 Veikassens regnskap 1762 - 1812
(Katalog: 1149/01)

Generalveimestrenes regnskap for midler som ble bevilget til veivesenet. Materialet er ordnet stiftvis. Inneholder også en del innkomne brev.

Se også Rentekammerets realistisk ordnet avdeling, Veivesen og Skyssvesen (Jfr. 9.8.42).

9.7.6.9 Skatteregnskap
(Katalog: 1149/01)

Mest ruvende her er regnskapene og manntallene for formueskatten 1789 og inntektsskatten 1810, som begge er oppstilt fogderivis. Ellers er det her fortifikasjonsregnskap 1691, rytterskatt 1710, Københavns og Viborgs brannstyr 1727-31 og regnskap for brennevinsavgift i Finnmarken.

9.7.6.10 Forskjellige småregnskap
(Katalog: 1149/01)

Inneholder forskjellige mindre regnskap for toll, skatter, tømmer, stemplet papir og forpaktningsavgifter fra 1640-årene fram til første halvdel av 1700-tallet.

9.7.6.11 Uapproberte utgifter
(Katalog: 1149/01)

Når fogdene foretok utbetalinger som ikke var hjemlet eller godkjent av overordnet myndighet, måtte det søkes Rentekammeret om godkjenning - approbasjon. Dette materialet inneholder korrespondanse og andre dokumenter omkring disse approbasjons-sakene.

9.8 Rentekammerets realistisk ordnet avdeling

Rentekammerets realistisk ordnet avdeling består av et svært forskjelligartet materiale. Det er inndelt i 43 ulike emnegrupper som er oppstilt alfabetisk, fra Adel og Allmenninger til Varia og Zahlkassen. Realistisk ordnet avdeling som den foreligger i dag, er et produkt både av Rentekammerets egne arkiveringsprinsipper og av senere ordningsarbeider. Materialet er tatt ut av de administrative og arkivalske sammenhenger det er blitt til innenfor, og er plassert i emnegrupper - realgrupper. Slik er realistisk ordnet avdeling på mange måter Rentekammerets arkivalske parallell til Danske kansellis skapsaker (jfr. 3.9.7).

Materialet som etter 1740 for en stor del er journalført i renteskriverkontorene, ville ellers vært å finne blant journalsakene og de kongelige resolusjonene her, eller eventuelt som bilag til de forskjellige protokollrekkene i Rentekammerets kammerkanselli. Alle disse arkiveringsmåtene bragte imidlertid materialet i en saklig sett tilfeldig orden, og realgrupperingen springer rimeligvis ut av et administrativt behov for å samle visse deler av arkivene for seg, for å lette oversikten over, og arbeidet med spesielle saker og emner.

Blant materialet i realistisk ordnet avdeling har det tidligere befunnet seg sammenhengende rekker av kgl. resolusjoner, kopibøker, journaler og journalsaker som nå er skilt ut og oppstilt som egne kontorarkiver blant renteskriverkontorene. Dette gjelder kontoret for salg av benefisert gods (jfr. 9.6.4.6), berg- og saltvervskontoret (jfr. 9.6.4.2), Bergen distrikt og islandske kontors saker om Finnmarken (jfr. 9.6.4.4) og Norske militære magasin (jfr. 9.6.4.5). Disse har tidligere vært plassert i emnegruppene Benefisert gods, Bergverksvesen, Finnmarken og Magasinvesen.

Det foreligger felleskatalog over hele realistisk ordnet avdeling (katalog: 1142/01), og for flere av emnegruppene er det spesialkataloger i tillegg.

I Rentekammets realistisk ordnet avdeling finner man materiale som er blant det mest brukte i Riksarkivet. Det er uråd å gi noen uttømmende karakteristikk av innholdet. Framstillingen her vil bli begrenset til en stikkordsmessig karakteristikk av de forskjellige gruppene.

9.8.1 Adel (Katalog: 1142/01)

Vesentlig dokumenter om adelige setegårder.

Se også Localia (jfr. 9.8.21).

9.8.2 Allmenninger
(Katalog: 1142/50)

Diverse materiale, bl.a. kommisjons- og rettsaker om eiendomsrett og andre spørsmål i tilknytning til forskjellige allmenningsområder.

9.8.3 Benefisert gods
(Katalog: 1142/01)

Kirkelige jordebøker og andre dokumenter om det benefiserte godset, bl.a. om utleggelse av gods til sivile og militære embetsgårder.

Se også Rentekammerets renteskriverkontor for salg av benefisert gods 1801-14 (jfr. 9.6.4.6).

9.8.4 Bergverksvesen
(katalog: 1142/01)

Her er bl.a. en god del kommisjonssaker om forskjellige bergverk. Kongsberg sølvverk, Årdal kobberverk, Vallø saltverk og Modum blåfargeverk er fyldigst representert. Materialet forteller mye om selve driften, om økonomi og om indre forhold ved de forskjellige verkene. I tillegg finnes det her også materiale om bergverkslovgivning og bergverk i sin alminnelighet, bl.a. forarbeider til lover og forordninger.

Se også Rentekammerets bergverkskontor (jfr. 9.6.4.2) og bergverksregnskap (9.7.6.3).

9.8.5 Embetsetaten
(Katalog: 1142/01)

Dette materialet dreier seg i stor utstrekning om mislig embetsførsel (jfr. 9.8.14). Ellers er det her instruks for embetsverket, embetseder, opplysninger om lønnsforhold, m.m.

Se også Danske kansellis skapsaker, skap 16, pk. 95 (katalog: 1122/01, jfr. 3.9.7).

9.8.6 Fabrikkvesen
(Katalog: 1142/01)

Materiale om bl.a. Stavanger salpeterverk, reperbane og fabrikker m.m. i Christiania.

9.8.7 Finansvesen
(Katalog: 1142/01)

Diverse dokumenter om tvangslån til staten, og om statsinntekter og statsutgifter.

9.8.8 Finnmarken
(Katalog: 1142/01)

Inneholder handelsregnskap og annet materiale om finnmarks-handelen, bl.a. om handelsbevillinger, kjøpstadsopprettelser og kongens overtakelse av handelen. En del manntallsliester.

Se også rentekammerets kontorarkiv: Bergen distrikts og islandske kontors saker om Finnmarken (jfr. 9.6.4.4) og Danske kansellis skapsaker, skap 15, pk. 125 (katalog: 1122/01, jfr. 3.9.7).

9.8.9 Folketellinger og manntall
(Katalog: 1142/51-53)

Her finner vi manntallene 1664-66 og 1701, og folketellingene 1769 og 1801.

9.8.10 Forpaktningsvesen
(Katalog: 1142/01)

Inneholder kontraktprotokoller og forskjellige dokumenter om offentlige forpaktninger.

9.8.11 Gjestgiveri og krohold
(Katalog: 1142/01)

Inneholder bl.a. oversikter over og beskrivelser av norske gjestgiverier på 1700-tallet.

Se også Danske kansellis skapsaker, skap 14, pk. 324 (katalog: 1122/01, jfr. 3.9.7).

9.8.12 Grenseregulering
(Katalog: 1142/01)

Regnskapsmateriale i forbindelse med svensk-norske grensereguleringer.

Se også Danske kanselli, grensearkivet (jfr. 3.9.8).

9.8.13 Justiskassen
(Katalog:1142/01)

Forskjellig korrespondanse og andre dokumenter om Justiskassen.

Se også Rentekammeret, Justiskassens regnskap (jfr. 9.7.6.5).

9.8.14 Kassemangelsaker
(Katalog: 1142/01)

Inneholder retts- og kommisjonsmateriale fra kasse mangelsaker mot oppbeørrelsbetjenter og embetsmenn, først og fremst zahlkassere, stiftamtskrivere, fogder og proviantforvaltere.

Se også Embetsetaten (jfr. 9.8.5).

9.8.15 Kausjonsvesen
(Katalog: 1142/01)

Kausjonsprotokoller og kausjonsbrev for norske oppbeørrels-
betjenter.

Se også kausjonsprotokoller (jfr. 9.4.3.6).

9.8.16 Kirker og kirkegods
(Katalog: 1142/01)

Vesentlig dokumenter om kirkesalg.

Se også kongeskjøteprotokollene (jfr. 9.4.2.9) og benefisert gods
(jfr. 9.8.3).

9.8.17 Kjøpsteder
(Katalog: 1142/01)

Inneholder et svært sammensatt og forskjelligartet materiale om
norske kjøpsteder, bl.a. kjøpstadsprivilegier.

Se også Privilegier (jfr. 9.8.29).

9.8.18 Krigsvesen
(Katalog: 1142/01)

Forskjellige dokumenter om krig og militære forhold: korrespondanse, legdsruller, kommisjonsforretninger og tingsvitner om krigsskader under Store nordiske krig.

Se også Danske kansellis skapsaker, skap 16, pk. 3-6 og 9 (katalog: 1122/01, jfr. 3.9.7)

9.8.19 Landbovesen
(Katalog: 1142/01)

Blant annet materiale om husmennenes stilling i Norge, landskyldtakster og andre dokumenter om jordleie og bygsel.

9.8.20 Landkommisjonen 1661
(Katalog: 1142/54)

Inneholder jordebøker over de forskjellige kategorier jordegods i hele landet. En av de viktigste kildene til gårds- og eiendoms-historien på 1600-tallet.

9.8.21 Localia
(Katalog: 1142/01)

Dokumenter om adelige setegårder og Akershus slott.

Se også Adel (jfr. 9.8.1).

9.8.22 Magasinvesen
(Katalog: 1142/01)

Materiale om kornhøst, kornpriser, kornforstrekning og korn-importh, bygdemagasiner, m.m.

Se også Rentekammeret, Norske Militære Magasin (jfr. 9.6.4.5).

9.8.23 Matrikler og jordebøker
(Katalog: 1142/55-56)

Denne emnegruppen omfatter matrikkelen 1665, det innholdsrike matrikkelframlegget 1723 (som ikke trådte i kraft), protokollene over jordavgifta 1802 (som inneholder stort sett de samme opplysninger som matriklene), den militære og økonomiske oppmåling 1804-13, samt forskjellige jordebøker fra 1600- og 1700-tallet.

Likedan materiale om matrikulering og avtaksforretninger.

Se også Danske kansellis skapsaker, skap 8, pk. 197 (katalog: 1122/01, jfr. 3.9.7).

9.8.24 Myntvesen
(Katalog: 1142/01)

Inneholder vesentlig regnskap, korrespondanse og annet arkivmateriale fra Kongsberg Mynt.

Se også Rentekammerets myntregnskap (jfr. 9.7.6.3.2).

9.8.25 Nordland
(Katalog: 1142/01)

Emnegruppen inneholder journalsaker fra 2. Nordafjelske renteskriverkontor.

9.8.26 Næringsveier
(Katalog: 1142/01)

Dokumenter om forskjellige næringsgrener og næringstiltak.

9.8.27 Oppløp
(Katalog: 1142/01)

Inneholder materiale om Lofthusurolighetene (se også Danske kansellis skapsaker, skap 16, pk. 7, katalog: 1122/01, jfr. 3.9.7) og motstanden mot ekstraskatten i 1760-årene (se også Danske kansellis skapsaker, skap 11, pk. 100, katalog: 1122/01, jfr. 3.9.7).

9.8.28 Priskuranter
(Katalog: 1142/01)

Inneholder prissoppgaver for forskjellige vareslag 1712-68.

9.8.29 Privilegier
(Katalog: 1142/01)

Diverse kjøpstads-, bergverks, nærings- og allmueprivilegier.

Se også Kjøpsteder (jfr. 9.8.17).

9.8.30 Regnskapsvesen
(Katalog: 1142/01)

Et omfattende materiale bestående av kvittanser (kvitteringer) for ulike regnskapstyper, regnskapsekstrakter og registraturer over regnskapsførselen ved forskjellige embeter og kontorer.

9.8.31 Rettsvesen
(Katalog: 1142/01)

Inneholder enkelte rettsakter og diverse dokumenter om stemplet papir.

9.8.32 Riksbanken
(Katalog: 1142/01)

Protokoller over heftelser til Riksbanken 1813.

9.8.33 Rydningsvesen
(Katalog: 1142/01)

Forarbeider til lovverk og resolusjoner om rydningsvesenet, kommisjonsakter, regnskap og andre dokumenter om nyrydning i forskjellige landsdeler.

9.8.34 Rytter- og dragongods
(Katalog: 1142/01)

Diverse utkast og forslag til organisering og underhold av rytterhæren. Jordebøker, eksaminasjonsprotokoller, innberetninger, kommisjonsforretninger og andre dokumenter om jordegodset som ble utlagt til rytter- og dragonhæren.

9.8.35 Skattevesen
(Katalog: 1142/01)

Manntall for en rekke forskjellige skattetyper, samt andre dokumenter i forbindelse med beskatning. Vi finner her bl.a. manntall og annet materiale om ekstraskatten i 1760-årene for en rekke fogderier. Ekstraskatten er ellers oppstilt sammen med Rentekammerets serier av fogderegnskap (jfr. 9.7.5).

9.8.36 Skog- og sagbruksvesen
(Katalog: 1142/01)

Forskjellig materiale, som skurdoppgaver, sagbruksreglementer, kommisjonsakter, besiktigelser, takseringer og tingsvitner om sager og sagbruk.

Se også Danske kansellis skapsaker, skap 8, pk. 103-104 og skap 14, pk. 316 og 342 (katalog 1122/01, jfr. 3.9.7).

9.8.37 Statens gods
(Katalog: 1142/01)

Her finnes mye av grunnlagsmaterialet for de store krongods-salgene, f.eks. besiktigelser, jordebøker, auksjonsdokumenter, skjøter og regnskapsmateriale.

Se også Renetekammerets kongeskjøteprotokoller (jfr. 9.4.2.9) og Danske kansellis skapsaker, skap 8 pk. 143 og skap 15, pk. 249A (katalog: 1122/01, jfr. 3.9.7).

9.8.38 Tlenden
(Katalog: 1142/01)

Dokumenter om kongetiende og om fisketienden i Bergen.

9.8.39 Utenrikssaker
(Katalog: 1142/01)

Dokumenter om russere i Finnmarken og om samenes flyttinger og rydninger.

9.8.40 Utskifting
(Katalog: 1142/01)

Inneholder forarbeider til utskiftingslovgivningen i Norge. Innkomne uttalelser om odelsretten.

9.8.41 **Varia**
 (Katalog: 1142/01)

Forskjellige ekstrakter, beregninger og konsepter fra forskjellige renteskriverkontorer.

9.8.42 **Veivesen og skyssvesen**
 (Katalog: 1142/01)

Inneholder forskjellige dokumenter om veivesen og skyssvesen 1662-1804.

9.8.43 **Zahlkassen**
 (Katalog: 1142/01)

Inneholder skjemaer, ekstrakter m.m til Zahlkassens regnskap.

Se også Rentekammerets zahlkasseregnskap (jfr. 9.7.4.3) og Zahlkassens eget arkiv (katalog: 1119/01).

10. GENERALTOLLKAMMERET

1 0.1 Kollegiets opprettelse

Generaltollkammeret - eller Vestindisk- og guineisk rente- samt generaltollkammer, som var den fullstendige benevnelsen - ble opprettet i 1760. Institusjonen ble utskilt fra Rentekammeret, og ble det tredje av de store kamerale kollegiene. Arbeidsområdet skulle være toll, konsumpsjon og administrasjon av de vestindiske og guineiske koloniene. Innenfor disse saksområdene skulle kollegiet ha saksbehandling, forestilling og ekspedisjon, revidere regnskap og føre tilsyn med embetsverket. Også havne-, fyr- og ringevesen hørte under Generaltollkammeret fram til det ble opprettet en egen Kanal-, havne- og fyrdireksjon i 1811.

Bakgrunnen for Generaltollkammerets opprettelse var dels behovet for en effektivisert tolladministrasjon etter at forpaktningsordningene bortfalt og oppbørselen gikk over i direkte statlig regi, og dels en gjennomgang og revisjon av tollavgivningen. Rentekammerets store saksområde og arbeidsbelastning gjorde det nødvendig å skille dette sakskomplekset ut i en egen administrasjon. At også forvaltningen av de vestindiske og guineiske koloniene ble tillagt dette kollegiet, skyldtes trolig dels at forretningsområdet ellers ville blitt relativt beskjedent for et eget kollegium, og dels Rentekammerets presserende behov for avlastning.

1 0.2 Kollegiets ledelse og forholdet til Rentekammeret og Kommersekollegiet

Generaltollkammeret ble ledet av en kollegial forsamling bestående av tre deputerte, hvorav en førstedeputert som var kollegiets sjef, og 4-5 kommitterte.

Det var svært nær forbindelse og uklare grenser mellom Generaltollkammerets, Rentekammerets og Kommersekollegiets forretningsområder. Dette førte tidvis til kompetansestrid mellom kollegiene. For å lette samarbeidet og koordineringen hadde de tre institusjonene derfor en eller flere felles deputerte i sine ledelser.

I 1768 fikk Generaltollkammeret og Kommersekollegiet en samordnet kollegial ledelse - Generaltollkammer- og kommersekollegiet. Den kollegiale forsamlingen var nå todelt, og de to avdelingene holdt dels felles, dels separate møter. Sammenlåingen gjaldt bare den kollegiale ledelsen. De to institusjonenes øvrige embets- og kontorverk ble ikke berørt av samordningen.

Samtidig avskaffet man ordningen med felles deputerte med Rentekammeret. Personalfellesskapet med denne institusjonen opphørte dermed for godt, med unntak for Struensee-perioden.

I Struensee-perioden 1771-73 ble Rentekammeret, Kommersekollegiet og Generaltollkammeret fullstendig sammenstøpt og organisert i et dansk, et norsk og et tysk kammer, som alle sorterte under et overordnet Finanskollegium. De norske tollsakene ble behandlet av de respektive byråer i Norske kammer, og på det overordnede plan hørte dette saksområdet inn under Finanskollegiets 4. departement (jfr. 9.1.4).

Fra 1773 ble Generaltollkammeret gjenopprettet som selvstendig kollegium. Fra 1776 opphørte også ordningen med felles deputerte i Generaltollkammeret og Kommersekollegiet.

10.3 Kollegiets forretningsområde

I 1768 ble det bestemt at saker som gjaldt rikenes "indre økonomi" skulle sortere under Rentekammeret. Allerede i 1763 hadde man hatt en kompetansetvist mellom disse institusjonene om behandling av inn- og utførselsforbud. Det ble da avgjort at når slike forbud gjaldt bergverk, sagbruk, mynt- og skogvesen, så skulle sakene behandles og forestilles for kongen av Rentekammeret, mens selve kunngjøringen skulle utstedes av Generaltollkammeret. Saker om inn- og utførselsforbud for korn skulle behandles av Generaltollkammeret, men kollegiet skulle innhente uttalelser fra Rentekammeret.

Koloniadministrasjonen gjaldt bare "kammersakene", andre kollegier forvaltet andre saksområder. Danske kanselli hadde geistlige saker og justissaker og Misjonskollegiet hadde den vestindiske misjonen fram til sin nedleggelse i 1791. Da ble misjonssakene overtatt av Generalkirkeinspeksjonskollegiet fram til de i 1797 ble fordelt mellom Danske kanselli og Generaltollkammeret. De tre-fire første årene hadde dessuten Generalitetet de vestindiske militærsakene. Generaltollkammerets koloniforvaltning omfattet bare de vestindiske og guineiske sakene. Da staten overtok den ostindiske koloniadministrasjonen fra Asiatisk kompani i 1777, ble denne imidlertid ikke slått sammen med den vestindiske, men lagt til Kommersekollegiet. Generaltollkammerarkivet i Rigsarkivet inneholder ikke materiale om koloniadministrasjonen. Dette saksområdet vil ikke bli nærmere omtalt her, og interesserte vises til oversikter for det danske Rigsarkiv (jfr. Rigsarkivet og hjelpemidlerne til dets benyttelse, s. 428-32).

10.4 Sekretariat og kontorer

Den indre organisering av Generaltollkammeret hadde sterke likhetstrekk med moderinstitusjonen. På samme måte som i Rentekammeret hadde man kontorer som foresto saksbehandling, revisjon og korrespondanse på lavere nivå, og et sekretariat ("tollkammerkanselli") som bl.a. kom inn ved behandling og ekspedisjon av de viktigere sakene.

De første årene hadde hele kollegiet et felles sekretariat som foresto alminnelige sekretariatsfunksjoner, forestillinger til kongen og behandling av viktigere saker for øvrig, samt kongelig og kollegial ekspedisjon. I 1768 ble sekretariatet delt i tre, og vi fikk et dansk-norsk, et tysk og et vestindisk sekretariat.

Den forberedende og underordnede saksbehandling, regnskapsrevisjon og korrespondanse på lavere nivå gikk for seg i en rekke kontorer, på samme måte som i de tilsvarende renteskriverkontorene i Rentekammeret. Som i Rentekammeret var kollegiets forretningsområde fordelt mellom disse kontorene i hovedsak etter topografiske kriterier. I begynnelsen var det to danske, ett norsk og ett tysk kontor. I 1763 ble det topografiske prinsippet brutt, i det konsumpsjon (avgift på forbruksvarer til kjøpsteder og ladesteder) og familieskatt ble lagt til et eget dansk-norsk konsumpsjonskontor. Da konsumpsjonsforpaktningen ble avskaffet og staten overtok denne oppbørselen i Norge i 1780, ble konsumpsjonskontoret delt og vi fikk et eget norsk kontor for disse sakene. I 1790-årene ble den lokale konsumpsjon integrert i tollvesenet, og i Generaltollkammeret opphørte skillet mellom tollkontorer og konsumpsjonskontorer. Fra 1791 fikk vi dermed fire danske, to tyske og to norske (sønnafjelske og nordafjelske) kontorer som behandlet både tollsaker og konsumpsjonssaker.

Kolonisakene ble hele tiden behandlet i et eget kontor, Vestindisk-guineisk renteskriverkontor.

På 1700-tallet ble havne-, fyr- og ringevesen i stigende grad et offentlig anliggende. Sakene ble først behandlet i Generaltollkammerets tollkontorer. I 1804 fikk kollegiet et eget havne- og fyrkontor. Kontoret foresto dette saksområdet fram til Kanal-, havne- og fyrdireksjonen ble opprettet i 1811.

I tillegg til denne hovedinndelingen oppsto det ad hoc-kontorer, som bl.a. kontoret for uavgjorte norske saker (1778-86). Dette kontoret befattet seg vesentlig med oppgjør med toll- og konsumpsjonsforpakterne.

I 1811 ble det opprettet et eget tabellkontor for statistikkføring, m.m.

10.5 Kollegiets forretningsgang

Generaltollkammerets forretningsgang skilte seg lite fra Rentekammerets, med regnskapsrevisjon samt underordnet saksbehandling og ekspedisjon i de respektive kontorene, og forestillinger, kongelig og kollegial ekspedisjon i sekretariatet.

Etter mottak i kollegiet ble de innkomne sakene fordelt til de respektive kontorene for journalisering og saksbehandling. Kontorene innhentet også nødvendige tilleggsopplysninger. Dersom saken var kurant ble den avgjort av kollegiet og ekspedert gjennom vedkommende kontor, hvor ekspedisjonen da ble innført i

kopiboken og saksdokumentene arkivert blant kontorets journal-saker. Dersom saken krevde kongens avgjørelse, ble den overlatt sekretariatet som forfattet en forestilling. Forestillingen ble referert for kongen som påførte den sin resolusjon. Originale forestillinger med kgl. resolusjoner ble bundet inn i sekretariatets forestillingsprotokoller, mens kontoret som opprinnelig hadde hatt saken mottok en kommunisert resolusjon, dvs. en avskrift av forestillingen med resolusjon eller bare av resolusjonen. Sammen med saksdokumentene ble denne avskriften så arkivert i kontorets serie med "kongelige resolusjoner".

Rent tekniske spørsmål om f.eks. regnskapsføring og revisjon, mindre viktige fortolkninger m.v., ble avgjort av kollegiet selv. Viktigere spørsmål, prinsipp saker, større avvik fra regelverket og saker der avgjørelsen var av rettsstiftende karakter ble forestilt for kongen. Saker som formelt krevde kongelig resolusjon, men som likevel var rutinepregede og der det var klar presedens for avgjørelsen, kunne få en foreløpig ekspedisjon med forbehold om kgl. godkjenning. Slike saker ble så samlet opp og approbert en bloc i etterhånd.

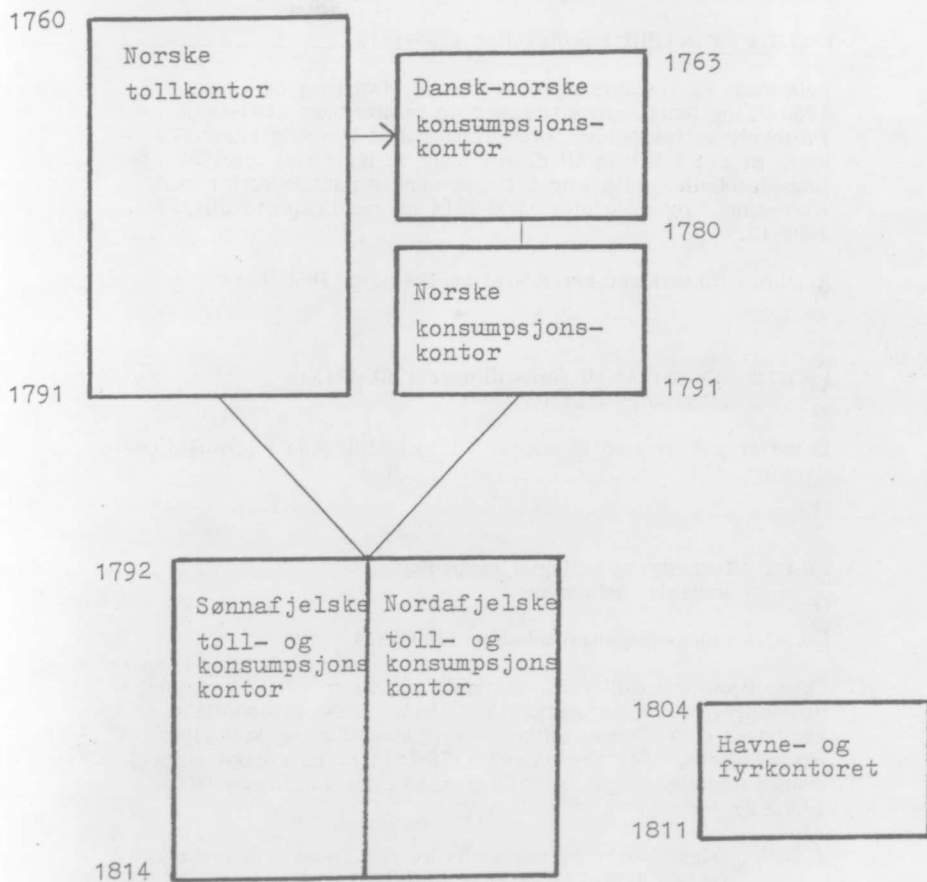
I slutten av 1760-årene ble sakene delt i to klasser med ulik behandlingsmåte. Klasse 1 omfattet de viktigere sakene som skulle forestilles: f.eks. gratialer, benåding, bestallinger, privilegier, forordninger, større ubudsjetterte utgifter og kvitteringer for avlagte regnskap. Klasse 2 omfattet saker som ble ekspedert uten kgl. resolusjon: f.eks. dispensasjonssaker med klar presedens, mindre reparasjoner av tollbygninger, ansettelser av underordnet personale, m.v.

En meget stor del av kollegiets saksmengde besto i søknader om privilegier, ettergivelse av bøter, dispensasjoner fra regelverket, o.l. Ved avslag ble det vanligvis ikke ekspedert noe svar. Saken ble henlagt og søkeren måtte selv henvende seg til kollegiet for å bringe avgjørelsen på det rene. Når søknader ble innvilget, ble svaret oftest ekspedert til vedkommende lokale tollmyndighet, ikke direkte til søkeren.

1 0.6 Kammerrett

Generaltollkammerkollegiet var også kammerrett i appellerte tollsaker; først og fremst angående smugling og underslag.

FIG. 10.1 NORSKE OG DANSK-NORSKE KONTORER
I GENERALTOLLKAMMERET 1760 - 1814
(1771-73 under Finanskollegiet)

10.7 Generaltollkammerets arkiv

For materiale i DRA vises til Vejledende arkivregistraturer II (Rigsarkivet 1893).

1 0.7.1 Kongelig resolusjon

1 0.7.1.1 Forestillingsprotokoller 1760-1813

Relasjons- og resolusjonsprotokoller for Danmark og Norge 1760-71 og Norske forestillinger og resolusjoner 1771-1813. Protokollene inneholder forestillinger med kongelig resolusjon. Merk at det i tillegg til de ordinære seriene med forestillingsprotokoller i DRA også finnes mindre parallellserier med resolusjoner og reskripter 1760-1814 og reskriptprotokoller 1809-13.

I DRA. Riksarkivet har mikrofilm (katalog: 1860/14)

1 0.7.1.2 Konsepter til forestillinger 1761-1813 (Katalog: 1151/03)

Dette er pakker med konsepter til forestillingene i protokollene ovenfor.

1 0.7.2 Kongelig og kollegial ekspedisjon, kollegial behandling.

1 0.7.2.1 Ekspedisjonsprotokoller 1760-1814

Ekspedisjonsprotokoller for Danmark og Norge 1760-73 og ekspedisjonsprotokoller for Norge 1773-1814. Disse protokollene er kopibøker over Generaltollkammerets kongelige og kollegiale ekspedisjoner. For tidsrommet 1773-1814 er de norske ekspedisjonsprotokollene også bestallingsprotokoller for Norge (jfr. 10.7.2.3).

I DRA. Riksarkivet har mikrofilm av den felles dansk-norske rekken 1760-73 (katalog: 1860/14)

1 0.7.2.2 Dokumenter til ekspedisjonsprotokollene 1760-69 (Katalog: 1151/03)

Dette er dokumenter i saker som har fått kongelig ekspedisjon. Dokumentene er arkivert som bilag til ekspedisjonsprotokollene. I tilsvarende saker kan dokumentene også være arkivert som "kongelige resolusjoner" i kontorarkivene (jfr. 9.7.3.1)

10.7.2.3 Bestallingsprotokoller 1760-71

Bestallingsprotokoll for Danmark og Norge 1760-71 og konfirmasjonsbestallingsprotokoll 1766-68. Den siste omfatter bestallinger som ble konfirmert ved tronskiftet i 1766. Norske bestallinger 1773-1814 er innført i ekspedisjonsprotokollene (jfr. 10.7.2.1).

I DRA. Riksarkivet har mikrofilm av dansk-norsk bestallingsprotokoll 1760-71 (katalog: 1860/14)

10.7.2.4 Bestallinger 1769-1808

(Katalog: 1151/03)

Dette materialet er registrert og oppstilt blant Generaltollkammerarkivets "Diverse dokumenter 1660-1813, Bestallinger". Det består av kopier og originale bestallingsbrev innsendt til Generaltollkammeret for konfirmasjon i forbindelse med kongeskifter, samt en del unnløste bestallingsbrev.

**10.7.2.5 Ekstraktprotokoller over embetssøknader
1776-1814**

Tollkammerkanselliets protokoller med ekstrakter av søknader til embeter i toll- og konsumpsjonsvesenet.

I DRA. Riksarkivet har mikrofilm (katalog: 1860/14)

10.7.2.6 Embetssøknader 1663-1799

(Katalog: 1151/03)

Dette materialet er registrert og oppstilt blant Generaltollkammerarkivets "Diverse dokumenter 1660-1813, Ansøkninger". Det inneholder originale søknader om embeter i toll- og konsumpsjonsvesenet i Norge.

10.7.2.7 Søkere til tollembeter 1774-89

(Katalog: 1151/80)

Denne katalogen inneholder en håndskrevet navnefortegnelse over søkere til ledige embeter.

10.7.2.8 Forklaringer over ansettelse 1760-80

Forklaringer over toll- og konsumpsjonsbetjenters ansettelse i Danmark og Norge.

I DRA. Riksarkivet har mikrofilm (katalog: 1860/14)

1 0.7.2.9 Instruksjonsprotokoller 1760-1811

Instruksjonsprotokoll for Danmark og Norge 1760-71. Denne protokollen inneholder instruksjoner for toll- og konsumpsjonsvesenet i de to land.

I DRA. Riksarkivet har mikrofilm (katalog 1860/14)

Instruksjonsprotokoll 1780-1811. Utdrag av kgl. resolusjoner, forordninger og befalinger om tolladministrasjon, forpaktninger og kausjon. Protokollen er registrert og oppstilt blant Generaltollkammerets "Diverse dokumenter 1660-1813, Instruksjoner" (katalog: 1151/03).

1 0.7.2.10 Konsepter og dokumenter til instruksjoner 1660-1799
(Katalog: 1151/03)

Dette materialet er registrert og oppstilt blant Generaltollkammerarkivets "Diverse dokumenter 1660-1813, Instruksjoner". Det inneholder konsepter og andre dokumenter til instruksene for toll-, konsumpsjons- og skipsmålingsvesenet i Norge.

1 0.7.2.11 Kausjonsprotokoller 1758-1812

Dansk-norsk toll- og konsumpsjonskausjonsprotokoll 1758-72 (begynt i Rentekammeret), tollkausjonsprotokoll for Norge 1773-1812 og konsumpsjonskausjonsprotokoll for Norge 1773-1811.

I DRA. Riksarkivet har mikrofilm av den felles dansk-norske protokollen 1758-72 (katalog: 1860/14)

1 0.7.2.12 Kausjoner 1650-1811
(Katalog: 1151/03)

Dette materialet er registrert og oppstilt blant Generaltollkammerarkivets "Diverse dokumenter 1660-1813, Kausjoner". Inneholder korrespondanse og diverse opplysninger om kausjoner og kausjonister for tollere og konsumpsjonsbetjenter.

10.7.3 Kontorenes arkiv

1 0.7.3.1 Toll- og konsumpsjonskontorene (Katalog: 1151/03)

For tiden etter at Generaltollkammeret ble opprettet, omfatter disse arkivene Norske tollkontor 1760-91, norske protokollrekker og saker fra Dansk-norske konsumpsjonskontor 1763-80, Norske konsumpsjonskontor 1780-91 og Sønnafjelske og Nordafjelske toll- og konsumpsjonskontorer 1791-1814.

For tiden før 1660 er tollsaker fra Rentekammeret registrert og oppstilt sammen med det egentlige Generaltollkammerarkivet. For det sønnafjelske dreier dette seg om tollsaker i Sønnafjelske renteskriverkontor 1682-94 (kgl. resolusjoner og kopibøker) og Sønnafjelske tollkontor 1694-1760 (hele kontorarkivet). For det nordafjelske gjelder det Bergverkskontoret 1720-60 (kgl. resolusjoner, kopibøker og innkomne brev/journalsaker. Journalene var derimot felles for toll- og bergverkssakene og beror i Bergverkskontoret i Rentekammerarkivet). Før 1720 ble nordafjelske tollsaker behandlet i Nordafjelske renteskriverkontor. Der ble tollsakene ikke skilt ut i egne rekker, og det er ikke overført materiale herfra til Generaltollkammeret. Nordafjelske tollsaker fra denne perioden må derfor søkes blant kgl. resolusjoner, innkomne brev og kopibøker for Nordafjelske renteskriverkontor i Rentekammerarkivet.

I likhet med renteskriverkontorene i Rentekammerarkivet består også toll- og konsumpsjonskontorenes arkiver i hovedsak av kongelige resolusjoner, kopibøker, journaler og journalsaker.

De kongelige resolusjonene er kommuniserte, dvs. avskrifter av den originale resolusjonen. Sammen med saksdokumentene er disse avskriftene arkivert som kongelige resolusjoner i de respektive kontorarkivene.

Kopibøkene har henvisning til sakenes journalnummer. Journalene er ført etter rentekammersystemet, dvs. med nytt journalnummer for hvert brev og henvisninger mellom de ulike journalnumrene i den enkelte sak. Saksdokumentene er arkivert samlet på sakens siste journalnummer.

Merk: Nordafjelske toll- og konsumpsjonskontors journal og kopibok 1814 er i DRA.

1 0.7.3.2 Havne- og fyrkontoret (Katalog: 1151/03)

I perioden fram til 1798 ble havne-, fyr- og ringsaker behandlet i de lokale tollkontorene. I 1798 ble de samlet i Fyn toll- og konsumpsjonskontor som førte dem i egne kopibøker og journaler. I 1804 ble de overført til et eget nyopprettet kontor; Havne- og fyrkontoret. Kontoret opphørte da saksområdet ble overført til Kanal-, havne- og fyrdireksjonen i 1811.

Kontorarkivet inneholder kopibøker og journaler 1798-1812 (separate rekker for det sønnafjelske og det nordafjelske), og innkomne brev/journalsaker 1736-1814. Blant journalsakene ligger havnevesen, fyrvesen og ringevesen hver for seg. Fysrakene er videre gruppert for de enkelte fyr.

1 0.7.3.3 Tabellkontoret

Dette kontoret behandlet statistisk materiale vedrørende inn- og utførsel, priser, m.v.

Her finnes bl.a. statistiske oppgaver over handelen mellom Norge og Frankrike 1802-06 og kvartalsoppgaver over inn- og utførsel i de forskjellige tolldistriktene 1809-13.

I DRA.

1 0.7.4 Forskjellige pakkesaker

I tillegg til resolusjons- og journalsakene i kontorarkivene er det i Generaltollkammerarkivet også en del andre pakkeserier. Proveniensemessig stammer disse fra både kontorarkivene og sekretariatet. Pakkene er ordnet etter innhold, og mye av materialet er eldre enn 1760, dvs. at det skriver seg fra Rentekammerets befatning med tollsakene.

1 0.7.4.1 Diverse dokumenter 1660-1813 (Katalog: 1151/03)

En god del av materialet i denne serien gjelder resolusjonsaker og kgl. ekspedisjon i både Rentekammerets og generaltollkammerets sekretariater, og kan være bilag eller konsepter til forskjellige protokollrekker der (jfr. 10.7.2.4, 10.7.2.6, 10.7.2.9, 10.7.2.10 og 10.7.2.12). Videre er det her en del innkomne brev og innberetninger som er ordnet kronologisk 1660-1782, og som dels er eldre enn Rentekammerets journaler (1740) og dels av ukjent årsak ikke er journalisert og plassert blant de ordinære journalsakene i Rentekammeret eller Generaltollkammeret. Ellers finnes det i denne serien gasjereglementer og andre dokumenter om lønnsforhold (1757-85) og om tollvesenets bygninger og anlegg (1688-1813).

1 0.7.4.2 Kommisjonssaker (Katalog: 1151/03)

Denne serien består av døms- og rettsakter, korrespondanse og forskjellige andre dokumenter i kommisjonsundersøkelser av forskjellige misligheter i toll- og konsumpsjonsetaten. Slikt

kommisjonsmateriale kan for øvrig finnes også blant innkomne brev (jfr. 10.7.4.1) og i serien Tollforpaktning (jfr. 10.7.4.3)

1 0.7.4.3 Tollforpaktning (Katalog: 1151/03)

Diverse dokumenter, korrespondanse, kopibøker, kontrakter, regnskap, beregninger, tabeller og ekstrakter i forbindelse med bortforpaktning av toll- og konsumpsjon.

1 0.7.4.4 Regnskapsvesen (Katalog: 1151/03)

Forskjellig ekstrakt- og regnskapsmateriale, samt oversikter over toll- og konsumpsjonsinntekter og inn- og utførsel av diverse varer.

1 0.7.4.5 Skipsmålingsbøker (Katalog: 1151/03)

Denne serien omfatter skipsmålebøker fra 1670-årene og framover, samt dokumenter om skipsmålingen 1719-1805. Skipsmålingsbøkene omfatter de måleforretninger som ble foretatt av skipsmålerne i de forskjellige tolldistriktene. Bøkene var autorisert av Rentekammeret/Generaltollkammeret før bruk, og ble sendt tilbake dit ved årets utløp.

1 0.7.4.6 Annet (Katalog: 1151/03)

Denne delen av Generaltollkammerarkivet inneholder et omfattende og svært sammensatt materiale.

Blant innholdet finner vi bl.a. to serier med innkomne brev til generaltolldirektøren (stiftamtmanden) for Akershus stift 1776-84, den ene brev fra Generaltollkammeret og den andre brev fra de lokale tollstedene. Dette arkivet er skapt hos stiftamtmanden i egenskap av generaldirektør for det lokale tollvesenet. Av en eller annen grunn har det havnet i Generaltollkammerarkivet, som det egentlig ikke er en del av.

10.7.5 Generaltollkammerets regnskap

Generaltollkammeret reviderte regnskap fra underliggende etater. Når det gjelder regnskapsrevisjon og -desisjon, se nærmere om dette under Rentekammeret (9.7.1)

Av regnskap som ble revidert og arkivert i Generaltollkammeret (og til dels Rentekammeret), har Riksarkivet disse:

1 0.7.5.1 Havnekasseregnskap 1798-1812 (Katalog: 1151/03)

Dette er regnskap over havnekasser, mudrekasser, kanalkasser og utdypningskasser i de forskjellige havnebyene.

1 0.7.5.2 Fyrregnskap 1802-13 (Katalog: 1151/03)

Regnskap for Færder, Lindesnes og Markø fyr.

1 0.7.5.3 Konsumpsjonsregnskap 1762-1812 (Katalog: 1151/03)

Generaltollkammerets arkiv inneholder to serier av konsumpsjonsregnskap; en for byene og en for landdistriktene.

For byene starter disse regnskapene rundt 1780, og består stort sett av hovedkonsumpsjonsbøker. Disse bøkene ble autorisert av Generaltollkammeret før bruk, og tilbakesendt dit for revisjon ved årets utløp. Selve kjøpstadskonsumpsjonen var en avgift på bestemte forbruksvarer som ble innført og konsumert i kjøpsteder og enkelte ladesteder. Hovedkonsumpsjonsbøkene inneholder detaljerte opplysninger om denne vareinnførselen. Fra 1680-årene og fram til først på 1700-tallet ble byenes konsumpsjonsregnskap revidert i Rentekammeret, hvor de inngår i byregnskapene (jfr. 9.7.6.1.1). Fra begynnelsen av 1700-tallet og fram til den ble overtatt av Generaltollkammeret rundt 1780, ble bykonsumpsjonen forpaktet bort til private.

I landdistriktene var det fogdene som førte konsumpsjonsregnskapene. Her besto konsumpsjonen av familieskatt og folkeskatt som etter nærmere regler ble betalt for familiemedlemmer og tjenere hos kondisjonerte på landet, og stallskatt som også var pålagt ikke-bønder med staller eller sagbruk på landet. I tillegg hadde man kopulasjonspenger, en avgift som var pålagt visse befolkningsgrupper ved ekteskapsinngåelse. Regnskapene består bl.a. av fogdenes hovedmanntall som igjen har oppgaver fra de enkelte prestegjeld som underlagsmateriale. Disse oppgavene kan gi gode opplysninger om forskjellige samfunnsgrupper - bl.a. tjenere, håndverkere og løsgjengere - og om sagskurd. Land-

distriktenes konsumpsjonsregnskap starter i første halvdel av 1760-årene. For tiden fra ca. 1680 og fram til begynnelsen av 1700-tallet inngår slike regnskaper i fogderegnskapene (9.7.5). Deretter ble oppebørselen bortforpaktet fram til Generaltollkammeret overtok i 1760-årene.

10.7.5.4 Tollregnskap 1605-1812 (Katalog: 1151/02)

Dette er den mest omfangsrike enkeltserien blant Riksarkivets eldre materiale. De forskjellige tollstedene er registrert og oppstilt for seg. Materialet strekker seg for enkelte tollsteder tilbake til begynnelsen av 1600-tallet. For perioden før 1632 kan man også finne tollregnskap i serien av lensregnskap (jfr. 9.7.3) Framover går seriene til 1810-12, dvs. så langt som disse regnskapene ble revidert i Generaltollkammeret (for tidsrommet deretter fortsetter tollregnskapene i Revisjonsdepartementets arkiv i Riksarkivet, jfr. katalog 1257/15-16)

Tollregnskapene er en svært rik og mye brukt kilde. Særlig fra første halvdel av 1700-tallet blir materialet fyldig, omfattende og systematisk. Tollregnskapene består av forskjellig regnskaps- og revisjonsmateriale. De inn- og utgående hovedtollbøkene utgjør grunnstammen, og i tillegg kommer en rekke særskilte regnskap, bilag og ekstrakter. Vi finner bl.a. konfiskasjonsregnskap, opplagsregnskap, ranson(løsepenge)regnskap, veier- og målerbøker, hovedtiendejournaler og vaktjournaler. Alt dette gir omfattende opplysninger om innførsel og utførsel, skipsfart, næringsliv, forbruksmønstre og en rekke andre forhold av både lokalhistorisk og generell historisk interesse.

11 KOMMERSEKOLLEGIET

1 1.1 Kollegiets opprettelse

I tiden fra 1660 og utover 1700-tallet ekspanderte kammerforvaltningen betydelig. Denne utviklingen førte til utbygging og differensiering av det administrative apparat. Kommersekollegiet ble et av de viktigste resultater, og sammen med Rentekammeret og Generaltollkammeret utgjorde det kjernen i den kamerale sentraladministrasjon. Kommersekollegiet fikk i det alt vesentlige sine oppgaver fra Rentekammeret.

I perioder på 1600- og begynnelsen av 1700-tallet hadde det eksistert kommersekollegier (1668-85, 1704-31). Disse var i stor grad innrettet mot kontroll, tilsyn og reguleringer av næringsvirksomhet, markeder og priser, og de var konsentrert om enkeltprosjekter og om næringslivet i København. Arkivmateriale fra disse institusjonene må søkes i Københavns stadsarkiv. Det nye kommersekollegium fra 1735 fikk et mer utvidet siktemål. Det var riksfattende og hadde i det hele en mer generell orientering, mot økonomisk teori, økonomiske systemer og økonomiske sammenhenger i samfunn og næringsliv. I tråd med merkantillistisk teori skulle kollegiet være statens instrument for fremme av råvareproduksjon, manufakturer, industri og handel.

Det som skal omtales her, er Kommersekollegiet fra 1735, dvs. General-landets økonomi- og kommersekollegiet 1735-68, Generalkommersekollegiet 1768-71, Kommersedeputasjonen 1771-73 og General landøkonomi- og kommersekollegiet 1773-1814 (ff.).

1 1.2 Kommersekollegiet 1735-1814

Den kollegiale forsamlingen besto av 3-4 deputerte og et varierende antall kommitterte. Inntil 1768 var de siste bare rådgivende, og de underskrev verken forestillinger eller ekspedisjoner.

I 1768 ble Kommersekollegiet og Generaltollkammeret underlagt felles kollegral ledelse: Generaltollkammer- og kommersekollegiet. De kollegiale forsamlingen var nå todelt, og de to avdelingene holdt dels felles, dels separate møter. Sammenstående gjaldt bare den kollegiale ledelsen. Kommersekollegiets indre organisasjon ble ikke berørt (jfr. 10.2).

Under Struensee ble Kommersekollegiet slått sammen med Generaltollkammeret og Rentekammeret og det hele ble omorganisert til Danske, Norske og Tyske kamre. Disse tre kamrene var underordnet et Finanskollegium, og på det overordnede plan sorterte kommersesakene under Finanskollegiets forskjellige departementer (jfr. 9.1.4). Den løpende saksbehandling og ekspedisjon foregikk for de norske sakers vedkommende i Norske kammers respektive byråer. Dette gjaldt tiden fra sommeren 1771 til våren 1772. På

dette tidspunkt ble den administrative behandling av kommers- og fabriksaker (ikke brannforsikring) overført fra Danske, Norske og Tyske kamre til Kommersedeputasjonen.

Kommersedeputasjonen var opprettet i 1771 som et slags konsulentorgan for Finanskollegiet og de tre kamrene, og skulle gi uttalelser, betenkninger og forslag innenfor det som tidligere hadde vært Kommersekollegiets saksområde. Da deputasjonen i 1772 også overtok regulær saksbehandling og ekspedisjon av løpende saker, fikk den forestillingsrett innenfor sitt område.

I 1773 ble ordningen med Finanskollegium og underliggende Kommersedeputasjon avviklet. Kommersekollegiet ble gjenopprettet med stort sett samme foretningsområde som i tiden før Struensee.

1 1.3 Kommersekollegiets foretningsområde

Kommersekollegiet var i utgangspunktet tiltenkt et meget omfattende arbeidsfelt. Med hensyn til de råvareproduserende næringer var det meningen at Rentekammeret skulle avgi det aller meste av sine landbruks- og bergverkssaker. Dette kom bare til å skje i begrenset omfang, og grensene mellom de to kollegiene ble uklare.

Utenrikshandel og konsulatvesen var en del av Kommersekollegiets ansvarsområde. I 1800 ble de nordafrikanske konsulatsakene overført til Den afrikanske konsulatdireksjonen.

I nær tilknytning til utenrikshandelen overtok kollegiet også utstedelse av algierske sjøpass i 1747. Tidligere hadde Tyske kanselli hatt hånd om dette. Disse sjøpassene gjorde det mulig å seile i Middelhavet uten å bli oppbragt av kaperskip fra sjørøverstatene i Nordafrika. I 1782 overtok Kommersekollegiet også ekspedisjon av latinske sjøpass (for ferdsel vest for Gibraltar) fra Danske og Tyske kanselli. Vestindiske sjøpass sorterte derimot under Generaltollkammeret.

Da Asiatisk kompani ble nedlagt overtok staten forvaltningen i de ostindiske koloniene i 1777. Dette ble tillagt Kommersekollegiet, både kammersakene og til dels også kansellisakene. De siste - justisvesen, kirke og skole - ble imidlertid fordelt mellom Kommersekollegiet og Danske kanselli på en heller uklar måte. Enkelte slike saker ble forestilt av Kanselliet og ekspedert av Kommersekollegiet. Den ostindiske misjonen sorterte under Misjonskollegiet. Videre gjaldt Kommersekollegiets befatning med kolonisaker bare de ostindiske koloniene, de vestindiske sorterte under Generaltollkammeret (Jfr. 10.3)

Da det fra 1761 ble innført tvungen brannforsikring i Danmark og fra 1767 i Norge, ble disse sakene lagt til Kommersekollegiet.

11.4 Kommersekollegiets kontorer

I motsetning til Rentekammeret og Generaltollkammeret hadde Kommersekollegiet ikke noe felles kammerkanselli som tok seg av forestillinger og kongelige ekspedisjoner (perioden 1774-76 var et unntak; da hadde Tyske sekretariat funksjon av slikt felleskanselli). De enkelte kontorene - eller sekretariater som de fleste ble kalt - foresto selv alle typer forretninger, fra forberedende saksbehandling til endelig ekspedisjon og arkivering.

I den første tiden har vi å gjøre med to kontorer: Dansk-norske sekretariat og Tyske sekretariat. Grensen mellom disse to var ikke skarp; uavhengig av språkform sorterte danske og norske fabrikkaker i en viss utstrekning under Tyske sekretariat.

Da Kommersekollegiet ble gjenopprettet i 1773, ble det dansk-norske sekretariatet delt. Man fikk nå et eget norsk sekretariat, og dermed også egne norske arkivserier.

I tillegg til norske, danske og tyske sekretariat ble det også opprettet sekretariater eller kontorer for spesielle saksområder. Da de ostindiske kolonisakene kom inn i 1777, fikk disse sitt eget Ostindiske sekretariat. Samme år ble det også opprettet et sekretariat for Utenlandske- og konsulatsaker. Dette overtok utenrikshandel, konsulatvesen, utenlandsk skipsfart og sjøpass fra tyske sekretariat. Sjøpassene ble i perioden 1782-97 administrert av et eget Sjøpasskontor.

Et dansk brannforsikringskontor ble opprettet i 1761. I 1767 ble dette til Dansk-norske brannforsikringskontor, da brannforsikringsordningen ble utvidet til å omfatte også de norske kjøpstedene. Et tysk brannforsikringskontor ble opprettet i 1768.

I 1777 ble det opprettet et bokholderkontor som bl.a. bestyrte og førte regnkap for Industri- og kommersedefondet av 1735.

I 1811 fikk man Kontoret for de militære fabrikker. Dette håndterte saker vedrørende de militære klesfabrikkene som samme år ble underlagt en felles ledelse.

Den største omleggingen fant sted i 1797. Da ble den geografiske sekretariatsstrukturen erstattet av fagsekretariater: Produksjon- og fiskerifagets sekretariat, Industri- og fabrikkfagets sekretariat, Handel- og konsulatfagets sekretariat, samt Ostindiske fagsekretariat. Brannforsikringskontorene, Bokholderkontoret og Kontoret for de militære fabrikkene besto fortsatt.

11.5 Kommersekollegiets arkiv

Kommersekollegiets arkiv består i stor utstrekning av arkivserier som er felles for Danmark og Norge. Dette innebærer at betydelige deler av det mest sentrale materialet befinner seg i DRA. Egne norske arkivserier har man stort sett bare i Norske sekretariat 1773-97 og i brannforsikringskontoret. Det meste av disse norske seriene er overført til Riksarkivet. For materiale i DRA vises til Vejledende arkivregistraturer XXII (Rigsarkivet 1984).

11.5.1 Kongelig resolusjon

11.5.1.1 Forestillingsprotokoller 1736-76

Felles dansk-norske forestillingsprotokoller for Dansk-norske sekretariat 1735-70, Kommersedeputasjonen 1770-73 og Danske sekretariat 1773-76 (Norske sekretariats forestillinger 1773-76 er innbundet sammen med Danske sekretariat).

I DRA. Riksarkivet har mikrofilm (katalog: 1860/14).

11.5.1.2 Forestillingsprotokoller 1777-96

For perioden 1777-96 er det egne norske forestillingsprotokoller i Norske sekretariat. For tiden 1773-76 er Norske sekretariats forestillinger bundet inn i forestillingsprotokollene for Danske sekretariat (jfr. 11.5.1.1)

I DRA.

11.5.1.3 Forestillingsprotokoller 1797-1814

Forestillingsprotokoller for de enkelte fagsekretariatene etter 1797, felles for hele kongedømmet.

I DRA. Riksarkivet har mikrofilm av følgende serier (katalog: 1860/14):

Produksjons- og fiskerifagets forestillingsprotokoller 1797-1816

Forestillingsprotokoll for lån til fiskeri og handelsplanters dyrkning 1797-1814. Dette er Produksjons- og fiskerifagets forestillinger innenfor dette saksfeltet som er tatt ut av hovedrekken ovenfor og samlet i denne protokollen.

Industri- og fabrikkfagets forestillingsprotokoller 1797-1814

Handels- og konsulatfagets forestillingsprotokoller
1800-1814

11.5.2 Kongelig ekspedisjon

1 1.5.2.1 Forordninger 1735-70

Dansk-norske sekretariats forordninger.

I DRA. Riksarkivet har mikrofilm (katalog: 1860/14)

1 1.5.2.2 Kongelige ordre, mlssiver og reskripter 1735-70

Kopibok for Dansk-norske sekretariats kongelige ekspedisjoner.

I DRA. Riksarkivet har mikrofilm (katalog: 1860/14)

1 1.5.2.3 Konesjons- og privilegieprotokoller 1735-71

Dansk-norske sekretariats privilegier og bevillinger for handelsvirksomhet og fabrikkdrift, oktrojer for handelsselskap, konfirmasjoner på enkekasser og brannkasser, samt fundatser for tuktt- og manufakturhus.

I DRA. Riksarkivet har mikrofilm (katalog: 1860/14)

1 1.5.2.4 Ekspedisjonsprotokoller 1772-76

Kopibøker over kongelige eksedisjoner for Kommersedeputasjonen/Danske sekretariat 1772-74 og Tyske sekretariat 1774-76 (Tyske sekretariat var i denne perioden felles kammerkanselli).

I DRA.

1 1.5.2.5 Privilegieprotokoll 1777-91
(Katalog: 1152/01)

Riksarkivet har Norske sekretariats privilegieprotokoll 1777-91. Inneholder privilegier, konsesjoner, kommissorier og konfirmasjoner på meglerbestallinger.

11.5.2.6 Ekspedisjonsprotokoller 1797-1814

Fagsekretariatenes kopibøker over kongelige ekspedisjoner ble dels kalt ekspedisjonsprotokoller og dels privilegieprotokoller. De inneholder privilegier og konsesjoner, bestallinger og instruksjoner, forordninger, plakater, reskripter, m.m. Protokollene er felles for Danmark og Norge.

I DRA. Riksarkivet har mikrofilm av følgende serier (katalog: 1860/14):

Produksjons- og fiskerifagets privilegieprotokoller
1797-1815

Industri- og fabrikkfagets ekspedisjonsprotokoller
1797-1813

11.5.3 Kollegial saksbehandling og korrespondanse

1 1.5.3.1 Relasjoner over stiftenes tilstand 1736

Dansk-norske sekretariats ekstraktprotokoll med utdrag av innberetninger fra danske og norske stiftamt, amt og kjøpsteder, samt de deputertes resolusjoner over disse. De kommittertes betenknings er innført i delberasjonsprotokollen nedenfor (11.5.3.2). Innberetningene ble for Norges del innsendt til Kommersekollegiet etter Rentekammets sirkulære 8.7.1735.

I DRA. Riksarkivet har mikrofilm (katalog: 1860/14)

1 1.5.3.2 Delberasjonsprotokoll over de fra stiftene innhentede relasjoner 1736

Protokollen inneholder de kommittertes betenknings over innberetningene fra stiftamt, amt og kjøpsteder i Norge og Danmark, jfr. ovenfor (11.5.3.1).

I DRA. Riksarkivet har mikrofilm (katalog: 1860/14)

1 1.5.3.3 Supplikprotokoller 1736-56

Dansk-norske sekretariats ekstrakter av innkomne supplikker og memorialer, samt de deputertes resolusjoner. De deputertes resolusjoner var basert på betenknings fra de kommitterte, som er innført i den parallelle rekken av delberasjonsprotokoller (11.5.3.4).

I DRA. Riksarkivet har mikrofilm (katalog: 1860/14)

11.5.3.4 Deliberasjonsprotokoller til supplikk- protokollene 1737-52

Disse protokollene inneholder de kommittertes betenkninger over innkomne supplikker og memorialer. Ekstrakter av supplikkene og memorialene, samt de deputertes resolusjoner er innført i supplikkbøkene ovenfor (11.5.3.3).

I DRA. Riksarkivet har mikrofilm (katalog: 1860/14)

1 1.5.3.5 Prosjektprotokoller 1736-54

Protokoller med ekstrakter av innkomne prosjekter, samt de deputertes resolusjoner over disse. De kommittertes betenkninger er innført i den parallelle rekken av deliberasjonsprotokoller over prosjekter (11.5.3.6).

I DRA. Riksarkivet har mikrofilm (katalog: 1860/14)

1 1.5.3.6 Deliberasjonsprotokoller over prosjekter 1737-52

De kommittertes betenkninger over innkomne prosjekter. Ekstrakter av selve prosjektene samt de deputertes resolusjoner er innført i prosjektprotokollene ovenfor (11.5.3.5).

I DRA. Riksarkivet har mikrofilm (katalog: 1860/14)

1 1.5.3.7 Brevprotokoller 1735-71

Dansk-norske sekretariats kopibøker. Ekspedisjonene er under- skrevet av de deputerte; fra 1768 også av de kommitterte.

I DRA. Riksarkivet har mikrofilm (katalog: 1860/14)

1 1.5.3.8 Kopibøker 1771-73

Kommersedeputasjonens dansk-norske kopibøker 1771-73

I DRA

1 1.5.3.9 Kopibøker 1773-97 (Katalog: 1152/01)

Riksarkivet har Norske sekretariats kopibøker.

11.5.3.10 Kopibøker 1797-1814

Fagsekretariatenes kopibøker er felles for Danmark og Norge.

I DRA.

11.5.3.11 Journaler 1736-71

Dansk-norske sekretariats journaler. Merk at brev om norske fabrikk og fabrikkfolk kan være journalført i tyske sekretariat.

I DRA. Riksarkivet har mikrofilm (katalog 1860/14)

11.5.3.12 Journaler 1771-73

Kommersedeputasjonens dansk-norske journaler

I DRA.

11.5.3.13 Journaler 1773-97
(Katalog: 1152/01)

Riksarkivet har Norske sekretariats brevjournals.

11.5.3.14 Journalsaker 1773-97
(Katalog: 1152/01)

Riksarkivet har Journalsakene til Norske sekretariats brevjournals (jfr. 10.5.3.13)

11.5.3.15 Pakkesaker 1735-90
(Katalog: 1152/01)

I tillegg til de ordinære journalsakene er det i Riksarkivet også en emneordnet pakkeserie om norske fabrikkaker, salpeterkokerier, bergverk, fiskeri, handel og diverse.

11.5.3.16 Tobakk- og saltjournal 1778-80
(Katalog: 1152/01)

Egen journal for denne type saker. Omfatter vesentlig søknader om bevillinger for slik handel.

11.5.3.17 Tobakk- og saltjournalsaker 1778-80
(Katalog: 1152/01)

Journalsaker til tobakk- og saltjournalen (11.5.3.16)

11.5.3.18 Journaler 1797-1814

Journaler for fagsekretariatene, felles for hele monarkiet.

I DRA.

11.5.3.19 Pakkesaker 1797-1814
(Katalog: 1109/01 og 1152/01)

De generelle journalsakene til fagsekretariatenes journaler er i DRA, men Riksarkivet har et fåtall pakker angående Produksjons- og fiskerifaget, Fabrikk- og industrifaget, samt om Kongsberg ull- og linmanufaktur.

11.5.4 Brannforsikring

Kommersekollegiets brannforsikringskontor ble opprettet i 1761 for å administrere den påbudte brannforsikring for de danske kjøpsteder. I 1767 ble denne ordningen utvidet til også å omfatte de norske kjøpstedene, og senere kom også de norske landdistriktene med. Når enkelte av de norske arkivseriene starter allerede i 1762, skyldes dette at de også omfatter forarbeidene til den norske brannforsikringsordningen.

11.5.4.1 Forestillingsprotokoller 1761-1814

I DRA.

11.5.4.2 Kopibøker 1762-1815
(Katalog: 1152/01)

Brannforsikringskontorets norske kopibøker.

11.5.4.3 Journaler 1762-1806
(Katalog: 1151/01)

Brannforsikringskontorets norske journaler. Journalen 1806-14 mangler.

11.5.4.4 Journalsaker 1762-1814 (Katalog: 1151/01)

Journalsaker til brannforsikringsjournalen ovenfor (11.5.4.3)

1 1.5.4.5 Branntakstprotokoller 1767-1817 (Katalog: 1151/01)

Det er to serier med slike protokoller, en for byene 1767-1817 og en for laddistrikten 1771-1814. Branntakstprotokollene er en meget sentral kilde til bygnings- og bebyggelsehistorien. De inneholder til dels fyldige beskrivelser av bygningene og gir opplysninger om eierforhold og bebyggelsenes utvikling, vekst og forandring over tid.

Branntakstforretningene ble utferdiget i tre eksemplarer. I tillegg til Kommersekollegiet skulle også stiftamtmanden og magistraten ha hvert sitt sett.

1 1.5.4.6 Assigasjonsprotokoller 1770-1819 (Katalog: 1151/01)

Dette er kopibøker over utbetalingsordre i forbindelse med brannforsikringen.

1 1.5.4.7 Repartisjonsprotokoller 1770-1807 (Katalog: 1151/01)

Disse er protokoller over repartisjoner, dvs. utlikning og fordeling av forsikringssummen etter brannskader. På grunnlag av innsendte tingsvitner (jfr. 11.5.4.9) er det her satt opp oversikter over de bygninger som hadde brent, hva skadene beløp seg til og hvordan dette beløpet skulle fordeles på de øvrige forsikringstakerne. Protokollene inneholder også antegnelser til de lokale repartisjonsoppsettene og kopier av utgående ordre i forbindelse med repartisjon.

1 1.5.4.8 Repartisjonsberegninger 1790-1813 (Katalog: 1151/01)

Her er brannkontingenten utliknet og fordelt på de forsikrede bygningene i de enkelte kjøpsteder og fogderier. Beregningene er ført av magistraten eller fogden og inneholder bl.a. navn på huseierne. Disse ble sendt inn til Kommersekollegiet som reviderte dem og la dem til grunn for de endelige repartisjonene som er ført i repartisjonsprotokollene (jfr. 11.5.4.7)

11.5.4.9 Tingsvitner 1770-1802
(Katalog: 1151/01)

Dette er tingsvitner om brannskader. Disse ble innsendt til kommerskollegiet og dannet grunnlag for erstatningen.

**11.5.4.10 Norske kasse og stiftamtstuenes
regnskap 1790-1814**
(Katalog: 1151/01)

Regnskap for disse kassenes befatning med brannforsikringsordningen.

**11.5.4.11 Ekstrakter over innbetalt
kontingent 1799-1810**
(Katalog: 1151/01)

Ekstrakter av brannkontingent innbetalt til Norske kasse og stiftamtstuenes i Bergen og Trondheim.

11.5.4.12 Diverse dokumenter
(Katalog: 1151/01)

Her er bl.a. korrespondanse med regjeringskommisjonen og rundskriv til norske amtmenn, kvitteringer for brannhjelp til Bergen 1795, assurancesummenes ansettelse i riksbankpenger 1813, samt gjenparter av resolusjoner om norsk brannforsikring.

11.5.5 Sjøpass

I visse havområder var sjøpass nødvendig for å hindre at handelskipene ble oppbragt av kaperskip. Sjøpasset skulle tjene som nødvendig identitetsbevis for skipet og lasten. Hos den lokale magistrat måtte rederne framlegge bestemte opplysninger og dokumentasjon, og fikk på dette grunnlag de nødvendige bekreftelser som ble innsendt til Kommersekollegiet. Kommersekollegiet utferdiget da et sjøpass som gjaldt for en enkelt reise og ble returnert etterpå.

Algierske (eller tyrkiske) sjøpass gjaldt ferdsel i Middelhavet, og sorterte under Kommersekollegiet fra 1747. Latinske sjøpass gjaldt seilas vest for Gibraltar og ble overført til Kommersekollegiet fra kanselliene i 1782. Vestindiske sjøpass sorterte derimot under Generaltollkammeret.

Sjøpassene ble i tiden 1747-77 utferdiget gjennom tyske sekretariat, 1777-82 i Utenlandske og konsulatsekretariatet, 1782-97 i Sjøpasskontoret, og fra 1797 i Handels- og konsulatfagets sekretariat.

Kommersekollegiet førte særskilte sjøpassprotokoller med opplysninger om skipene, lasten, rederne, skipperen og bestemmelsesstedet.

Når det gjelder DRA's materiale om sjøpass, er bare selve passprotokollene tatt med i oversikten, ikke det øvrige arkivmateriale om dette.

1 1.5.5.1 Algierske sjøpassprotokoller 1747-71 og 1778-1814

Algierske sjøpassprotokoller for Tyske sekretariat, Utenlandske- og konsulatsekretariatet, Sjøpasskontoret og Handels- og konsulatfagets sekretariat.

I DRA.

1 1.5.5.2 Latinsk sjøpassprotokoll 1782-83 (Katalog: 1152/01)

Latinsk sjøpassprotokoll ført i Sjøpasskontoret.

1 1.5.5.3 Latinske sjøpassprotokoller 1793-1807

Sjøpasskontorets og Handels- og konsulatfagsekretariatets protokoller over latinske sjøpass.

I DRA.

1 1.5.6 Diverse

1 1.5.6.1 Skipsstatistikk 1746-77

I Kommersekollegiearkivets diverseserier finnes fortegnelser over skip hjemmehørende i Danmark og Norge 1746, 1766, 1767, 1776 og 1777.

I DRA. (katalog: Vejl. ark.reg. XXII nr. 409 og 914)

11.5.6.2 Chr. Prams norske reisebeskrivelser 1804-06

Nordmannen Christen Pram som var kommitert i Kommersekollegiet, foretok i tiden 1804-06 to reiser i Trondhjem stift og Sør-Norge for å undersøke forskjellige næringsgrener. Innberetningene fra disse reisene utgjør 9 bd.

I DRA.

11.5.6.3 Fabrikkliстер og innberetninger 1805-12

Dette materialet hører til Industri- og fabrikkfagets arkiv. Fra 1774 skulle stiftamtmen og amtmenn sende inn årlige tabellariske oppgaver over verksteder, fabrikker, manufakturer og andre industrielle anlegg. Disse oppgavene gir opplysninger om eierforhold, produksjon, arbeidsstokk, materialer og råvarer, m.m. Deler av dette er tatt ut av de ordinære arkivsakene og arkivert i egen serie. For Norge finnes fabrikkliстер 1805-06 og 08-12, innberetninger om garverier 1810-12 og diverse innberetninger om handlende 1811.

I DRA.

12. FINANSINSTITUSJONENE

Ovenfor er skissert hovedtrekkene i finansforvaltningens organisatoriske utvikling (jfr. 9.2). Arkiver fra Finanskasse-direksjonen ble avlevert fra Danmark i 1820, og i 1937 mottok Riksarkivet materiale etter bl.a. Overskattedireksjonen, Skattkammeret, Kurantbanken og Spesiebanken. Dette materialet er ikke skilt ut som egne arkiv, og de respektive avleveringslistene tjener som kataloger (DRA 1820, XXXVII og DRA 1937, XXI og til dels XXIX. Katalog: 1109/01 og 02).

Under finansinstitusjonene hørte også forvaltning av inntektsbringende aktiva som statlige handelskompanier, aksjeselskap og næringstiltak. Materialet i Riksarkivet knytter seg i stor utstrekning til denne type forvaltningsoppgaver. Finansforvaltningen og finansarkivene forøvrig - som er i DRA - vil ikke bli berørt i framstillingen her. For materialet i DRA vises til Vejledende arkivregistraturer III (Rigsarkivet 1900).

1 2.1 Ekstraskatten 1762-82 (Katalog: 1109/02)

Dette er materiale fra Overskattedireksjonen 1762-82. Denne direksjonen ble opprettet i forbindelse med ekstraskatten 1762 (jfr. 9.7.5). Overskattedireksjonen overtok statsgjeldsakene fra Rentekammeret og ekstraskattinntektene ble innbetalt til egne kasser, og skulle dekke renter og avdrag på statsgjelden. I Norge var det egen ekstraskattkasse bestyrt av zahlkassereren. Av andre oppgaver hadde Overskattedireksjonen bl.a. med de norske glassverkene (jfr. 12.2).

Materialet i Riksarkivet omfatter korrespondanse med Ekstraskattkassen og stiftamtstuene i Norge, samt restanseoversikter, regnskap og ekstrakter over de norske ekstraskattinntektene.

1 2.2 Glassverkssaker 1770-1815 (Katalog: 1109/01 og 1109/02)

De norske glassverkene ble statens eiendom gjennom aksjekjøp i 1776 og de ble ledet av Den norske fabrikkdireksjon under ledelse av Overskattedireksjonen. Aksjene ble først overdratt til Det forenede handels- og kanalkompani som skulle drive glassverkene. Dette kompaniet ble etterhvert oppløst, og i perioden 1787-94 ble glassverkene drevet i direkte statlig regi under overoppsyn av Finanskassedireksjonen. Finanskassedireksjonen hadde også glassverksakene i perioden 1794-1815, da driften var forpaktet bort til private. Fra Overskattedireksjonen ble nedlagt i 1782 til Finanskassedireksjonen ble opprettet i 1784, sorterte glassverkene under Skattkammeret.

Materialet omfatter innkomne brev om de norske glassverkene til Overskattedireksjonen 1770-81 og til Skattkammeret 1782-83, diverse dokumenter 1772-82, kommisjon vedkommende de norske glassverkene 1783-1808, og Finanskassedireksjonens kopibøker, journaler og journalsaker for norske glassverk 1787-1815. Første journalbind inneholder også kommisjonsinnstillinger, reglementer og forestillinger i forbindelse med glassverkernes overgang til statsbedrifter i 1787.

I tillegg til dette synes også følgende ikke-omregistrerte norske saker (DRA 1937, XXIX) å kunne henføres til finansinstitusjonene: dokumenter om de norske bergverks drift for kgl. regning 1783-1811, etterretninger om norske glassverk 1770-99 og etterretninger, brev og konsepter om glassverkene 1781-1802.

1 2.3 Bergverkssaker 1770-86 (Katalog: 1109/02)

Inneholder bl.a. innkomne brev til Overskattedireksjonen og Skattkammeret om koboltverk 1770-83 og om Moss jernverk 1776-86.

I tillegg synes følgende ikke-omregistrerte norske saker (DRA 1937, XXIX) å kunne henføres til finansinstitusjonene: etterretninger om norske berg-, glass- og blåfargeverk 1770-99.

1 2.4 Banksaker 1785-1813 (Katalog: 1109/01)

Fra Kurantbanken er det her materiale om falske og ubrukelige pengesedler 1785-1813, og det er ekstrakter over inntekter og utgifter ved Spesiebankens låneinstitut i Christiania, Bergen og Trondheim 1797-1812.

13. GENERALPOSTAMTET

13.1 Generalpostamtet 1711-1809 og Generalpostdireksjonen 1808-14

Allerede i første halvdel av 1600-tallet hadde man tilløp til et offentlig norsk postvesen. Postbefordringen ble imidlertid forpaktet bort til private fram til 1720. Da ble det norske postvesenet underlagt Generalpostamtet og fikk etterhvert sterkere karakter av offentlig forvaltningsvirksomhet.

Generalpostamtet var opprettet i 1711. Det var organisert som et kollegium bestående av et varierende antall direktører; fra 1771 3 stk. Fra 1794 fikk et medlem av Finanskassedireksjonen også sete der. Generalpostamtet skulle opprinnelig ha forestillingsrett, men referatene ble bare i perioder foretatt av kollegiets egne medlemmer. Det var ellers særlig Danske kanselli som foresto kollegiets referater. Kanselliet utferdiget dessuten Generalpostamtets bestallinger, privilegier og forordninger fram til 1812.

I 1809 endret institusjonen navn til Generalpostdireksjonen.

Fra 1720 besto Generalpostamtet av et sekretariat for bokholderi og behandling av postsaker, et kassererkontor og en revisjonsavdeling. Det ble ført egne postregnskap for Norge.

I 1771 ble kollegiet omorganisert. Man fikk nå et kassererkontor og tre sekretariats-, bokholderi- og revisjonskontorer med geografisk ressort - ett for Norge, ett for Danmark og ett for hertugdømmene. Eget bokholderikontor ble opprettet i 1796 og revisjonskontor i 1810.

FIG 13.1 GENERALPOSTAMTETS KONTORER 1720-1814

Før 1771	Sekretariat og bokholderi.	Kassererkontor.	Revisjonskontor.					
1771- 1796	Danske sekretariat.	Norske sekretariat.	Slesvig-holstenske sekretariat.	Kassererkontor.				
1807	Danske sekretariat.	Norske sekretariat.	Slesvig-holstenske sekretariat.	Kassererkontor.	Bokholderkontor.			
1812	Danske sekretariat.	Norske sekretariat.	Assignasjons- og bokholderkontor.	Befordringsvæsenets kontor.	Slesvig-holstenske sekretariat.	Kassererkontor.	Hoved- og kontrabokholderkontor.	Revisjonskontor.

13.2 Generalpostamtets arkiv

For materiale i DRA vises til Vejledende arkivregistraturer III (Rigsarkivet 1900).

13.2.1 Kongelig resolusjon

13.2.1.1 Resolusjonsprotokoller 1711-1814

Danske og Norske forestillingsprotokoller.

I DRA.

13.2.1.2 Forestillingskopibøker 1718-1814

Kopibøker for norske og danske forestillinger, tildels vedlagt dokumenter.

I DRA.

13.2.1.3 Konseptforestillinger 1771-1814 (Katalog: 1168/01)

Konsepter til forestillinger fra Norske sekretariat.

13.2.2 Kontorarkivene

13.2.2.1 Korrespondanseprotokoller 1720-1813 (Katalog: 1168/01)

Kopibøker for alminnelig korrespondanse.

13.2.2.2 Kvittansebøker 1741-1809 (Katalog: 1168/01)

Kopibøker over kvittanser (kvitteringer) for avlagte regnskap.

13.2.2.3 Inntektsordrebøker og utgiftsordrebøker 1740-1813 (Katalog: 1168/01)

Kopibøker over inntekts- og utgiftsordre til den norske postkasse 1741-1813 og for ekspresen 1788-1813. Inntektsordrebok for den norske postkasse ("norsk brevbog") 1724-40 beror i DRA.

13.2.2.4 Ekstraktprotokoller 1771-1813
(Katalog: 1168/01)

Journaler for Norske sekretariat.

13.2.2.5 Journalsaker 1800-13
(Katalog: 1168/01)

Journalsaker til Norske sekretariats journaler. Journalsaker før 1800 er kassert, men en del materiale fra denne tiden er tatt ut av de ordinære journalsakene og arkivert som pakkesaker, jfr, nedenfor (13.2.2.7)

13.2.2.6 Utsatte og henlagte saker
(Katalog: 1168/01)

I denne arkivserien finner vi registrert bl.a. kausjonsprotokoller 1740-97 og 1804-13 (blant pakkesakene, 13.2.2.7, finnes en pakke med kausjoner 1796-1811)

13.2.2.7 Pakkesaker
(Katalog: 1168/01)

Materialet er sammensatt og spenner over tidsrommet 1710-1814. Det omfatter bl.a. korrespondanse, innberetninger, forklaringer, instruksjer, sirkulærer, kontrakter og andre dokumenter om post-ruter, postbefordring og regnskapsvesen. Videre finnes her søknader om postmesterstillinger og pensjoner, samt diverse tjenestesaker. Katalogen gir detaljert oversikt.

13.2.2.8 Kollegieavdelingen i Kolding og Rendsborg 1807-08
(Katalog: 1168/01)

Under krigshandlingene i 1807-08 ble administrasjonen evakuert til Kolding og Rendsborg. Det norske materialet herfra omfatter kopibok, journal og journalsaker.

13.2.2.8 Postregnskap 1720-1814
(Katalog: 1168/01)

Dette er norske generalpostkasseregnskap for brevpost og ekspres. De omfatter innbetalte postintrader fra de enkelte norske postkontorer samt diverse andre inntekter, og utbetaling av lønn og andre utgifter for postvesenet.

13.2.2.9 Revisjonskontoret 1810-14
(Katalog: 1168/01)

Fra Revisjonskontoret 1810-14 har Riksarkivet norsk kopibok, journal og journalsaker.

13.2.2.10 Diverse

Kopibøker, journaler og journalsaker om Norge 1814-15.

I DRA.

